

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
М. Є. ЖУКОВСЬКОГО «ХАРКІВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

*читай,
аналізуй,
спостерігай,
опановуй,
підкорюй,
імпровізуй,
самовдосконалюйся !*

науково-виробничий журнал

№ 4 (32), 2018

Харків 2018

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

№ 4 (32) 2018

Науково-виробничий журнал

засновано у 2010 році

Співзасновники: Східноукраїнський національний університет імені В. Даля; Національний аерокосмічний університет імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Журнал зареєстровано в Міністерстві юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

Серія КВ № 23547-13387 ПР

від 31.08.2018 р.

ISSN 2221-8440

TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC REFORMS

№ 4 (32) 2018

The scientific and production journal was founded in 2010

Founders: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University; National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»
Registered by the Ministry of Justice of Ukraine

Registration Certificate

КВ № 23547-13387 ПР

dated 31.08.2019

ISSN 2221-8440

<http://nti.khai.edu/ojs/index.php/cher>

Журнал внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України № 515 від 16 травня 2016 р.

Журнал індексується міжнародними наукометричними базами :

Index Copernicus International (*Польща*),Ulrich's Periodicals Directory (*США*),Research of Bible (*Японія*),Російський індекс наукового цитування (*Росія*),

Ліцензійна угода № 210-04/2013 від 25.04.2013.

Scientific Indexing Services (*США–Австралія*),Google Scholar ,

International Innovative Journal Impact

Factor (IIJIF) (*Малазія*).**Головний редактор:**

Т. В. Калінеску, д-р. екон. наук, проф.,

заслужений діяч науки і техніки України, Scopus ID 57201301529

Відповідальний редактор:

Г. С. Ліхоносова, канд. екон. наук, доц., Scopus ID 57201290872

Редакційна колегія:

Л. А. Костирко, д-р екон. наук, проф. (*заступник головного редактора*); С. К. Рамазанов, д-р екон. наук, д-р техн. наук, проф. (*голова редакційної колегії*); М. Г. Безпарточний, д-р екон. наук, доц.; І. Р. Бузько, д-р екон. наук, проф.; В. В. Дружиніна, д-р екон. наук, доц.; І. В. Заблудська, д-р екон. наук, проф.; О. В. Панухник, д-р екон. наук, проф.; Е. Гамс, Ph.D. in Economy, проф. (*Естонія*); В. Драшкович, Ph.D. in Economy, проф. (*Чорногорія*); Ю. Закжевський, Ph.D. in Economy (*Польща*); Н. М. Іманов, д-р екон. наук, проф. (*Азербайджан*); М. Т. Койчуєва, д-р екон. наук, проф. (*Киргизстан*); В. Г. Папава, д-р екон. наук, проф. (*Грузія*); П. Димова Пеева, д-р наук, проф. (*Болгарія*); А. Ф. Расулев, д-р екон. наук, проф. (*Узбекистан*); М. У. Рахімбердінова, Ph.D. in Economy (*Казахстан*); Б. Сегаль, Ph.D. in Economy, проф. (*Угорщина*); Л. Стемплевська, Ph.D. in Economy (*Польща*); А. Стратан, д-р екон. наук, проф. (*Молдова*); Сузі Сухендра, Ph.D. in Economy (*Індонезія*); У. С. Хикматов, д-р екон. наук, проф. (*Таджикістан*); Н. Цогані, Ph.D. in Economy (*Греція*).

Відповідальний за випуск: Рамазанов С. К., докт. екон. наук, докт. техн. наук., проф. (*Україна*).

Рекомендовано до друку та поширенню в мережі Internet:

Вченою радою Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (протокол № 4 від 21 листопада 2018 р.).

Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 3 від 30 листопада 2018 р.).

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлювані у статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії та не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою авторів та редакційної колегії.

© Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2018

© National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», 2018

Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії **Creative Commons** із зазначенням авторства — **Некомерційна 4.0 Міжнародна**.

Номер пропонує
БЛОГ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Калінеску Т. В.
Рік Свині та невпинного руху до нових наукових звершень _____ 5

ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ

• *Економіка та підприємництво*

Асадуллина Н. Р.
Перспективы экологической политики в условиях развития экономики природопользования ____ 6
Павлов К. В., Андреева И. Г., Метелева М. Г.
Современное состояние и перспективы развития аквакультуры:
федеральный и региональный аспекты _____ 11

• *Управління сучасним підприємством*

Рабыко И. Н.
Корпоративная система управления акционерными обществами в Республике Беларусь _____ 19
Столярчук Г. В., Хлівна І. В.
Організація внутрішнього аудиту суб'єктів господарювання
як складова корпоративного управління _____ 23

• *Фінанси та банківська справа*

Киевич А. В., Пригодич И. А., Конончук И. А.
Трансформация налоговых систем на примере стран – членов Европейского Союза _____ 30
Костирко Л. А., Євтушенко М. В.
Пріоритети фінансового контролінгу в управлінні вартістю господарюючих суб'єктів _____ 38
Ліхоносова Г. С.
Варіації ефективності запровадження інструментів податкового регулювання _____ 46
Усокий В. Н.
Криптовалюта как абстрактное обязательство и условие эмиссии банком кредитных денег _____ 52

• *Соціальна економіка*

Бабушкін О. А., Комар Р. О.
Міграційні процеси в ракурсі економіко-правових відносин _____ 58
Калінеску Т. В.
Доктрина соціальних орієнтирів податкової політики в умовах демократичних
трансформацій суспільства _____ 66
Чернявська Є. І., Овсчкіна О. А.
Трудові відносини як об'єкт ринкового реформування економіки _____ 73

• *Економіка регіону*

Мустафаев А. А.
Пути повышения эффективности использования финансовых ресурсов АПК северного региона__ 81
Тофанюк О. В., Зінчук А. С., Ващенко О. М.
Моніторинг сучасного стану міжрегіональних диспропорцій розвитку _____ 89

НОВИНИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Основні пріоритети діяльності Міністерства освіти і науки України на 2019 рік _____ 100

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ

Нові видання економічної літератури _____ 103

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Перелік рецензентів поточного випуску журналу

Вимоги щодо змісту та оформлення статей до науково-виробничого журналу
«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Sentence of number
BLOG SHEFF-EDITOR

Calinescu Tetyana
A year of Pig and incessant moving to the new scientific performing _____ 5

TOPICAL SUBJECTS

• Economics and Business

Asadullina N.
Prospects of ecological policy in the conditions of development of the nature management economy ____ 6

Pavlov K., Andreeva I., Meteleva M.
Modern condition and perspectives of development of aquaculture: federal and regional aspects _____ 11

Rabiko I.
Corporate management system of shareholders in the Republic of Belarus _____ 19

• Management of Modern Enterprise

Stoliarchuk H., Khlivna I.
Organization of internal audit of business entities as a component of corporate governance _____ 23

Kievich A., Prigodich I., Kononchuk I.
Transformation of tax systems on the example of the countries - members of the European Union ____ 30

• Finance and Banking

Kostyrko L., Yevtushenko M.
Priorities of financial controlling in value management of the economic entities _____ 38

Likhonosova G.
Variations in the effectiveness of the introduction of tax regulation instruments _____ 46

Usosky V.
Cryptalue as an abstract commitment and condition of emission by the bank of credit money _____ 52

• Social Economy

Babushkin O.A., Komar R.O.
Migration processes from the perspective of economic and legal relations _____ 58

Calinescu T.
A doctrine of social preference-points of tax policy in the conditions of society democratic transformations _____ 66

Chernyavskaya E., Ovechkina O.
Labor relationship as a market object reforming the economy _____ 73

• The economy of the region

Mustafayev A.
Improvement of the efficiency of financial resources in agriculture in the northern region _____ 81

Tofaniuk O., Zinchuk A., Vashchenko O.
Monitoring the current state of interregional development disproportion _____ 89

NEWS SCIENCE AND PRACTICE

The main priorities of the Ministry of Education and Science of Ukraine for 2019 _____ 100

EDITORIAL BOARD RECOMMENDS

New edition of economic literature _____ 103

INFORMATION ABOUT AUTHORS

The list of reviewers of the journal's current issue

REQUIREMENTS the content and the articles to scientific production journal
"TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC REFORM"

Рік Свині та невпинного руху до нових наукових звершень

Наближається до закінчення 2018 рік! Мріємо, що наступний рік Свині принесе нам, не тільки благополуччя, процвітання і задоволення від змін, що відбуваються у соціально-економічному житті країни, але й досягнення тих цілей й вершин, на які націлені трансформації, що переживає наш журнал.

Мабуть наші читачі та автори вже звернули увагу на ті зміни, що відбулись вже у складі редколегії журналу, у посиленних вимогах, що висувуються до якісного наповнення змісту статей та їхнього рецензування. Все це пов'язано з нашим невпинним рухом до більш високого наукового та прикладного значення досліджень, що публікуються, та їх визнання у міжнародних науково-метричних базах, таких як Web of Science та Scopus, в які ми намагаємось увійти. Можемо з гордістю повідомити, що наш журнал вже має самі високі рейтинги у всіх інших міжнародних науково-метричних базах, таких як International Index Copernicus, який за результатами останнього рейтингу виставив значення 97,63 зі 100 можливих. Це є безумовною мотивацією для усієї редколегії досягати інших вершин, які є «Еверестом» наукового визнання. Поки що ми поступово і впевнено рухаємося вперед, змінюючи на своєму шляху не тільки редколегію, але й засновників, намагаючись тим самим підтримати статут, якість та науковість видання, розширювати та розкривати дослідження у різних галузях знань, сферах спеціалізації та напрямках діяльності, що проводяться у різних країнах світу.

Маємо надію, що в наступному році до списку наших авторів додадуться і ті, що мають наміри разом з нами штурмувати нові вершини для розвитку й розкриття свого потенціалу вже у науково-метричних базах Web of Science та Scopus! То ж бажаємо у Новому році усім нам творчої наснаги, ентузіазму у невпинному бажанні підкорювати нові вершини наукового визнання не тільки в отриманні певних рейтингів, але і в задоволенні від роботи, що є імпульсом до руху вперед.

Хай збудуться бажання, найкращих усім досягнень, здоров'я і благополуччя усім родинам, миру і злагоди – нашій країні!

Головний редактор науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»

Т. В. Калінеску

УДК 338.24.01

JEL Classification: Q57

АСАДУЛЛИНА Н. Р.¹

ПЕРСПЕКТИВЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ

DOI: 10.32620/cher.2018.4.01

Постановка проблемы. В статье обосновывается гипотеза относительно того, что в современных условиях развития мира концептуальной основой экономики природопользования является именно концепция устойчивого развития. *Цель статьи* – охарактеризовать перспективы экологической политики в условиях устойчивого развития экономики природопользования. *Объект исследования* – процессы развития экономики природопользования Узбекистана. *Методы, использованные в исследовании* – логический, сравнительный, аналитический, научно-методологический. *Гипотеза исследования* состоит в предположении наличия зависимости размера затрат на восстановление экологического баланса от объема национальных нефинансовых производственных активов. *Изложение основного материала.* Деградация и истощение природных ресурсов требует капитальных вложений для разработки новых ресурсов и усиления эксплуатации уже имеющихся. *Оригинальность и практическое значение исследования* состоит в том, что автор обосновывает взаимосвязь заболеваний современного человека с неблагоприятными условиями окружающей среды, возникающими по его же вине. Соответствующее состояние окружающей среды определяет до 20% заболеваемости и 50% онкологических заболеваний. Доказано, что неблагоприятные условия окружающей среды приводят к беспрецедентному уменьшению сроков ожидаемой продолжительности жизни населения. *Выводы исследования* состоят в обосновании того, что экологически ориентированная структурная перестройка предусматривает широкомасштабное перераспределение, перелив ресурсов из первичных (сельское хозяйство и добывающая промышленность) во вторичные секторы экономики (обрабатывающая промышленность, строительство, транспорт, связь), а затем в третичные (сферы интеллектуальной деятельности и услуг).

Ключевые слова:

развитие, природопользование, экономика, экологический баланс, ресурсы, заболевания.

PROSPECTS OF ECOLOGICAL POLICY IN THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF THE NATURE MANAGEMENT ECONOMY

Formulation of the problem. The article substantiates the hypothesis that in the modern conditions of the development of the world the conceptual basis of environmental economics is precisely the concept of sustainable development. *The aim of the research* is to characterize the prospects of the environmental policy in the context of sustainable development of environmental economics. *The object of the research* is the processes of development of environmental economics in Uzbekistan. *The methods* used in the research are logical, comparative, analytical, scientific and methodological. *The hypothesis of the research* is the assumption of the dependence of the size of the cost of recovering the ecological balance on the volume of national non-financial production assets. *The statement of basic materials.* The degradation and depletion of natural resources requires capital investments to develop new resources and enhance the exploitation of existing ones. *The originality and practical significance of the research* lies in the fact that the author substantiates the interrelation of the diseases of modern man with unfavorable environmental conditions arising through his own fault. The corresponding state of the environment determines up to 20% of morbidity and 50% of oncological diseases. It has been proven that adverse environmental conditions lead to an unprecedented reduction in the life expectancy of the population. *Conclusions of the research* consist in justifying the fact that ecologically oriented structural reorganization involves a large-scale redistribution, overflow of resources from primary (agriculture and extractive industries) to secondary sectors of the economy (processing industry, construction, transport, communications), and then to tertiary (intellectual activities and services).

Key words:

development, environmental gement, economics, ecological balance, resources, diseases.

¹ Асадулліна Наїля Рамілівна, канд. екон. наук, доцент кафедри «Економіка праці та управління», Ташкентська філія «Російський економічний університет ім. Г. В. Плеханова», Ташкент, Узбекистан.

Asadullina Nailya, Ph.D. in Economics, Associate Professor of Economics Labor and Management Department Tashkent branch «Russian Economic University named G. V. Plekhanov», Tashkent, Uzbekistan.

ORCID ID: 0000-0001-7022-3638

e-mail: rasadullina@mail.ru

ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Постановка проблеми. У статті обґрунтовується гіпотеза щодо того, що в сучасних умовах розвитку світу концептуальною основою економіки природокористування є саме концепція сталого розвитку. *Мета статті* - охарактеризувати перспективи екологічної політики в умовах сталого розвитку економіки природокористування. *Об'єкт дослідження* - процеси розвитку економіки природокористування Узбекистану. *Методи, використані в дослідженні* - логічних, порівняль-вальний, аналітичний, науково-методологічний. *Гіпотеза дослідження* полягає в припущенні наявності залежності розміру витрат на відновлення екологічного балансу від обсягу національних нефінансових виробничих активів. *Вклад основного матеріалу.* Деградація і виснаження природних ресурсів вимагає капітальних вкладень для розробки нових ресурсів і посилення експлуатації вже наявних. *Оригінальність і практичне значення дослідження* полягає в тому, що автор обґрунтовує взаємозв'язок захворювань сучасної людини з несприятливими умовами навколишнього середовища, що виникають з його ж вини. Відповідне стан навколишнього середовища визначає до 20% захворюваності та 50% онкологічних захворювань. Доведено, що несприятливі умови навколишнього середовища призводять до безпрецедентного зменшення термінів очікуваної тривалості життя населення. *Висновки дослідження* полягають в обґрунтуванні того, що екологічно орієнтована структурна перебудова передбачає широкомасштабне перерозподіл, перелив ресурсів з первинних (сільське господарство і видобувна промисловість) у вторинні сектори економіки (обробна промисловість, будівництво, транспорт, зв'язок), а потім в третинні (сфери інтелектуальної діяльності та послуг).

Ключові слова:

розвиток, природокористування, економіка, екологічний баланс, ресурси, захворювання.

Постановка проблеми. Концептуальною основою економіки природопользования является концепция устойчивого развития (sustainable development). Она была принята на Конференции ООН по развитию и охране окружающей среды в Рио-де-Жанейро в июне 1992 года. На этой Конференции принято следующее определение: «Устойчивое развитие — это такое развитие, которое удовлетворяет потребности настоящего времени, но не ставит под угрозу способность будущих поколений удовлетворять свои собственные потребности [1].

Оно включает два ключевых понятия:

- понятие потребностей, в частности потребностей, необходимых для существования беднейших слоев населения, которые должны быть предметом первостепенного приоритета;

- понятие ограничений, обусловленных состоянием технологии и организацией общества, накладываемых на способность окружающей среды удовлетворять нынешние и будущие потребности».

Приведенное определение устойчивого развития рассматривает его сквозь призму экономических отношений поколений: внутри современного поколения (в частности, социальный аспект – проблема бедности) и между поколениями (эколого-экономический аспект).

Анализ последних исследований и публикаций. В целях обеспечения экологической безопасности, развития социальной инфраструктуры, обеспечивающей улучшение условий жизни населения и решения других задач, предусмотренных в Стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 годах [2], приняты Указ Президента Республики Узбекистан «О совершенствовании системы государственного управления в сфере экологии и охраны окружающей среды» [3], постановления Президента Республики Узбекистан «О мерах по обеспечению организации деятельности Государственного комитета Республики Узбекистан по экологии и охране окружающей среды» [4] и «О мерах по кардинальному совершенствованию и развитию системы обращения с отходами на 2017-2021 годы» [5].

Согласно принятым документам необходимо внедрение механизма стимулирования юридических и физических лиц, участвующих в сборе, утилизации или сдающих на переработку неиспользуемый пластик, полиэтилен и другие упаковочные материалы. Так, в Стратегии действий отмечается, что "предотвращение экологических проблем, наносящих урон состоянию окружающей среды, здоровью и генофонду населения является приоритетным направлением в сфере обеспечения безопасности" [2].

Цель статьи – охарактеризовать перспективы экологической политики в условиях устойчивого развития экономики природопользования.

Изложение основного материала исследования. Основными критериями устойчивого развития на длительную перспективу, исходя из классификации природных ресурсов и динамики их воспроизводства являются: обеспечение, по крайней мере, режима простого воспроизводства природных ресурсов — количества возобновляемых природных ресурсов; максимально возможное замедление темпов исчерпания запасов невозобновляемых природных ресурсов с перспективой их замены на другие нелимитированные виды ресурсов в будущем; возможность минимизации отходов на основе внедрения малоотходных, ресурсосберегающих технологий, наилучших доступных технологий; возможность минимизации загрязнения до социально и экономически приемлемого уровня — загрязнение окружающей среды (как суммарное, так и по видам) в перспективе не должно превышать его современный уровень.

Подходами к построению системы индикаторов устойчивого развития являются:

1. Построение системы индикаторов, каждый из которых отражает отдельные аспекты устойчивого развития на основе соответствующей системы показателей: экономические, экологические, социальные, институциональные.

2. Построение интегрального, агрегированного индикатора, на основе которого можно судить о степени устойчивости социально-экономического развития. Агрегирование обычно осуществляется на основе трех групп показателей: эколого-экономических, социо-эколого-экономических, собственно экологических.

Как известно, окружающая среда обеспечивает три функции: обеспечение природными ресурсами; ассимиляция отходов и загрязнений; обеспечение людей природными услугами, такими как рекреация, эстетическое удовольствие и пр.

Неспособность оценить реальное значение чистой окружающей среды, природных ресурсов может стать причиной занижения цены экологического блага и может привести к заниженному отражению экологического ущерба, экстерналий издержек в цене. При адекватном экономическом учете экологического фактора эффективность ресурсосбере-

жения оказывается гораздо выше наращивания природоемкости экономики, что доказало экономическое развитие развитых стран в последние два десятилетия.

Целесообразно включать оценку природных ресурсов в национальное богатство страны. До сих пор этого не делается, что лишней раз свидетельствует о недооценке экологического фактора. Национальное богатство есть совокупность ресурсов страны, составляющих необходимые условия производства товаров, оказания услуг и обеспечения жизни людей. В объем национального богатства включаются нефинансовые производственные активы (основные фонды, запасы материальных оборотных средств, ценности), произведенные активы, в том числе материальные (земля, богатства недр, естественные биологические и подводные водные ресурсы) и нематериальные (лицензии на использование изобретений, передаваемые договора и т.п.), а также финансовые активы (валюта, ценные бумаги и прочее).

Можно выделить по крайней мере три ограничения, «тупика» техногенного типа развития: экологическое, экономическое (инвестиционное) и социальное.

К экологическим ограничениям относятся: деградация земель; для водных ресурсов – накопление загрязняющих веществ, дальнейшее исчерпание их ассимиляционного потенциала; проблема отходов, количество которых быстро накапливается, несмотря на экономический кризис; многие виды природных ресурсов близки к исчерпанию с позиций экономической эффективности их разработки.

Для поддержания техногенного, природоемкого развития с каждым годом необходимо выделять все больше средств в природоэксплуатирующие комплексы и отрасли. Деградация и истощение природных ресурсов требует огромных капитальных вложений для разработки новых ресурсов или усиления эксплуатации уже имеющихся. Только в двух крупнейших в экономике природоэксплуатирующих комплексах — топливно-энергетическом и агропромышленном — сосредоточено почти две трети всех инвестиций в экономику. При таком типе экономического развития требуется все больше средств даже для поддержания на прежнем уровне объемов эксплуатации и добычи природных ресурсов и получаемой на их основе готовой продукции.

Около 85% всех заболеваний современного человека связано с неблагоприятными условиями окружающей среды, возникающими по его же вине. Мало того, что катастрофически падает здоровье людей: появились ранее неизвестные заболевания, причины их бывает очень трудно установить. Многие болезни стали излечиваться труднее, чем раньше. Плохое состояние окружающей среды определяет до 20% заболеваемости и 50% онкологических заболеваний. Неблагоприятные условия окружающей среды приводят к беспрецедентному уменьшению сроков ожидаемой продолжительности жизни населения.

В современных условиях развития экономики целесообразна следующая последовательность и приоритетность в экологизации экономики и решении экологических проблем: альтернативные варианты решения экологических проблем (структурная перестройка экономики, изменение экспортной политики, конверсия, экологосбалансированные макроэкономические мероприятия); прямые природоохранные мероприятия (строительство различного рода очистных сооружений, фильтров, создание охраняемых территорий, рекультивация и пр.).

Сейчас экологически и экономически эффективным направлением решения природоохранных проблем является развитие «внеприродных» отраслей и видов деятельности. И в первую очередь необходимо реализовать альтернативные варианты решения экологических проблем, т.е. те варианты, которые непосредственно не связаны с природоэксплуатирующей и природоохранной деятельностью.

Среди экономических показателей «структурными» критериями устойчивого развития могут быть: уменьшение показателя природоемкости, измеряемого как затраты первичных природных ресурсов (ресурса) или объемы загрязнений на единицу конечной продукции; изменение структурного показателя, отражающее уменьшение удельного веса продукции и инвестиций отраслей природоэксплуатирующих секторов.

Политика экологической безопасности Республики Узбекистан исходит из жизненно важных интересов личности, общества и государства. При этом экологические угрозы – явления природного и техногенного характера, способные прямо или косвенно нанести ущерб состоянию окружающей среды и жизнеобеспеченности человека. Экологические

угрозы можно классифицировать по уровням: глобального, регионального, национального масштабов: глобальные экологические угрозы: изменение климата, озоновый фактор, Аральская проблема; региональные экологические угрозы: проблемы Приаралья, катаклизмы природного и техногенного характера, трансграничное загрязнение окружающей среды, опустынивание ландшафтов, распространение инфекционных и других особо опасных заболеваний; национальные экологические риски: нехватка и загрязненность водных ресурсов, деградация и загрязнение земельных ресурсов, оползни и селепаводковые явления, загрязнение воздушного бассейна, сохранение биоразнообразия, катастрофы и аварии, промышленные и бытовые отходы, нерациональное использование природных ресурсов.

Совокупность перечисленных экологических угроз и проблем требует определения приоритетных направлений обеспечения экологической безопасности и разработки конкретных первоочередных мероприятий по предотвращению, локализации, стабилизации и ликвидации экологических угроз: рациональное и комплексное использование природных ресурсов, в том числе водных, земельных, минерально-сырьевых, биологических; снижение уровня загрязнения окружающей природной среды по всей территории республики до экологических норм; принятие комплексных мер по восстановлению и оздоровлению экологического состояния в зоне экологического бедствия – Приаралье, а также в других экологически напряженных регионах страны; обеспечение населения республики качественной питьевой водой; внедрение экологически чистых и ресурсосберегающих технологий; развитие научно-технического потенциала и использование достижений науки и техники в сфере экологии; совершенствование и дальнейшее внедрение экономического механизма регулирования взаимодействия государственных органов различных уровней и природопользователей, включение экологических требований в процедуру оценки социально-экономической эффективности принимаемых управленческих решений; создание экспериментальных экологических зон устойчивого развития; создание единой системы экологического мониторинга, прогноза и информации; совершенствование служб контроля и защиты территории республики от трансгра-

ничного загрязнения окружающей среды; предупреждение и ликвидация последствий экологических катастроф, бедствий, чрезвычайных ситуаций и аварий; формирование центральноазиатской региональной системы экологической безопасности; развитие и совершенствование системы экологического образования, культуры и воспитания населения, для этого рекомендуется создание например: национального телеканала или интерактивного портала «Человек и природа»; углубление сотрудничества с мировым сообществом в решении экологических проблем.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, экологически ориентированная структурная перестройка должна предусматривать широкомасштабное перераспределение, перелив ресурсов из первичных (прежде всего сельское хозяйство и добывающая промышленность) во вторичные секторы экономики (обрабатывающая промышленность, строительство, транспорт, связь), а затем и в третичные (сферы преимущественно интеллектуальной деятельности и услуг). Наряду со строительством новых предприятий, закрытии экологически и экономически неэффективных производств, к мерам по структурной перестройке относятся и перепрофилирование производства.

Литература

1. Кузнец С. Экономическое развитие и экологический фактор [Электронный источник]. – Режим доступа: <https://ppt-online.org/78780>
2. Стратегия действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 годах. Приложение 1 к Указу Президента Республики Узбекистан №УП-4947 «О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан» от 7 февраля 2017 года. [Электронный источник]. – Режим доступа: http://lex.uz/pages/getpage.aspxact_id=3107042.
3. Указ Президента Республики Узбекистан №УП-5024 «О совершенствовании системы государственного управления в сфере экологии и охраны окружающей среды», от 21 ап-

Статья надійшла до редакції : 18.04.2018 р.

реля 2017 года // Собрание законодательства Республики Узбекистан. – № 17. – 2017, ст. 287.

4. Постановление Президента Республики Узбекистан от 21.04.2017 г., №ПП-2915 «О мерах по обеспечению организации деятельности Государственного комитета Республики Узбекистан по экологии и охране окружающей среды» // Собрание законодательства Республики Узбекистан. – 2017. – №18, ст. 317.

5. Постановление Президента Республики Узбекистан от 21.04.2017 г., №ПП-2916 «О мерах по кардинальному совершенствованию и развитию системы обращения с отходами на 2017-2021 годы» // Собрание законодательства Республики Узбекистан. – 2017. – №18, ст. 318.

References

1. *Kuznets, S.* Economic development and environmental factors. Retrieved from <https://ppt-online.org/78780>
2. Strategy of actions in five priority directions of development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021. Annex 1 to the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. UP-4947 “On the Strategy for Action on the Further Development of the Republic of Uzbekistan” dated February 7, 2017. Retrieved from: http://lex.uz/pages/getpage.aspxact_id=3107042.
3. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. UP-5024 “On the improvement of the system of public administration in the field of ecology and environmental protection”, dated April 21, 2017. Assembly of the Legislation of the Republic of Uzbekistan, 17, 287.
4. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan dated April 21, 2017, No. PP-2915 “On measures to ensure the organization of the activities of the State Committee of the Republic of Uzbekistan on ecology and environmental protection”. Collected legislation of the Republic of Uzbekistan, №18, 317.
5. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan dated April 21, 2017, No. PP-2916 “On measures for cardinal improvement and development of the waste management system for 2017-2021”. Collection of legislation of the Republic of Uzbekistan, 18, 318.

Стаття прийнята до друку: 20.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Асадуллина Н. Р. Перспективы экологической политики в условиях устойчивого развития экономики природопользования / Н. Р. Асадуллина // Часопис економічних реформ. – 2018. – № 4 (32). – С. 6–10.

УДК 338.43:639
JEL Classification: Q51

ПАВЛОВ К. В.¹, АНДРЕЕВА И. Г.², МЕТЕЛЕВА М. Г.³

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ АКВАКУЛЬТУРЫ:
ФЕДЕРАЛЬНЫЙ И РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТЫ**

DOI: 10.32620/cher.2018.4.02

Постановка проблемы. В статье анализируются проблемы и современные тенденции функционирования аквакультуры, а также определяются перспективы ее развития в обозримой перспективе. *Предметом исследования* является оценка современного состояния и развития аквакультуры на федеральном и региональном уровне. *Целью статьи* является анализ современного состояния и основных проблем, связанных с функционированием аквакультуры в экономике. *Объект исследования* – стратегии развития аквакультуры, основанном на выявлении важнейших социально-экономических тенденций. *Методы, использованные в исследовании* – научный, логический, ретроспективный. *Гипотеза исследования* – целесообразность развития различных направлений аквакультуры: пастбищная аквакультура; прудовая аквакультура; индустриальная аквакультура; марикультура; рекреационная аквакультура. *Изложение основного материала.* Ведущее место в аквакультуре занимают карповые виды рыб, годовое производство которых составляет более 80 %. Существует тенденция расширения видового разнообразия выращиваемых рыб как за счет аборигенной ихтиофауны, так и за счет использования ранее акклиматизированных видов. Определенное развитие получило фермерское рыбоводство, однако учет выращиваемой рыбы в этом секторе аквакультуры в настоящее время затруднен и оценивается экспертным путем. *Оригинальность и практическое значение исследования.* Основными направлениями практической деятельности являются: создания правовой базы функционирования предприятий аквакультуры различных форм собственности; широкомасштабное строительство воспроизводственных комплексов на крупных естественных водоемах и водохранилищах; подготовка и переподготовка кадров различного управленческого уровня. *Выводы исследования.* Формирование регионального механизма развития аквакультуры, объединяющего экономические интересы государства и крупного региона в лице органов власти, кредитных учреждений, предприятий рыбного комплекса, а также представителей малого и среднего бизнеса должно привести к реализации общегосударственной политики в нескольких смежных отраслях и направлениях народного хозяйства.

Ключевые слова:

Аквакультура, развитие, фермы, формы собственности, экономические, социальные интересы.

**MODERN CONDITION AND PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT OF AQUACULTURE:
FEDERAL AND REGIONAL ASPECTS**

Formulation of the problem. The article analyzes the problems and current trends in the functioning of aquaculture, and also determines the prospects for its development in the foreseeable future. *The subject of the research* is the assessment of the current state and development of aquaculture at the federal and regional levels.

¹ **Павлов Костянтин Вікторович**, д-р екон. наук, професор кафедри «Економіка та управління», Іжевська філія Російського університету кооперації, м. Іжевськ, Удмуртія, Росія.

Pavlov Konstantin, Professor, Ph.D. in Economics, professor of Economy and management Department of the Izhevsk branch the Russian university of cooperation, Izhevsk, Udmurtia, Russia.

ORCID ID: 0000-0001-7837-6209

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

² **Андріїва Ірина Григорівна**, канд. екон. наук, доц., зав. кафедри «Економічна теорія та економіка АПК», Белгородський державний аграрний університет ім. В. Я. Горина, м. Белгород, Росія.

Andreeva Iryna, Ph.D. in Economics, associate professor, Head of Economic Theory and Economics of Agroindustrial Complex Department, Belgorod State Agrarian University named V. Gorina, Belgorod, Russia.

ORCID ID: 0000-0000-2317-2350

e-mail: info@bsaa.edu.ru

³ **Метелєва Марина Генадіївна**, канд. ветер. наук, доцент кафедри «Економіка та управління», Іжевська філія Російського університету кооперації, м. Іжевськ, Удмуртія, Росія.

Metelleva Marina, Ph.D. in Veterinary, associate professor of Economic Theory and Economics of Agroindustrial Complex Department, Belgorod State Agrarian University named V. Gorina, Belgorod, Russia.

ORCID ID: 0000-0000-8337-7243

e-mail: info@bsaa.edu.ru

The aim of the research is to analyze the current state and the main problems associated with the functioning of aquaculture in the economy. *The object of the research* is aquaculture development strategies based on identifying the most important socio-economic trends. *The methods used of the research* - scientific, logical, retrospective. *The hypothesis of the research* - the feasibility of the development of various areas of aquaculture: pasture aquaculture; pond aquaculture; industrial aquaculture; mariculture; recreational aquaculture. *The statement of basic materials*. The carp species of fish occupy the leading place in aquaculture; their annual production is more than 80%. There is a tendency to expand the species diversity of farmed fish through both the aboriginal ichthyofauna and the use of previously acclimatized species. Farmer fish farming has received some development, however, accounting for farmed fish in this sector of aquaculture is currently difficult and is estimated by expert means. *Originality and practical significance of the research*. The main areas of practical activity are: the creation of a legal framework for the functioning of aquaculture enterprises of various forms of ownership; large-scale construction of reproduction complexes in large natural water bodies and reservoirs; training and retraining of personnel at various managerial levels. *Conclusions of the research*. The formation of a regional mechanism for the development of aquaculture, which unites the economic interests of the state and a large region represented by the authorities, credit institutions, enterprises of the fish complex, as well as representatives of small and medium-sized businesses should lead to the implementation of national policy in several related sectors and areas of the national economy.

Key words:

aquaculture, development, farms, forms of ownership, economic, social interests.

**СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АКВАКУЛЬТУРИ:
ФЕДЕРАЛЬНИЙ І РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ**

Постановка проблеми. У статті аналізуються проблеми і сучасні тенденції функціонування аквакультури, а також визначаються перспективи її розвитку в доступній для огляду перспективі. *Предметом дослідження* є оцінка сучасного стану та розвитку аквакультури на федеральному і регіональному рівні. *Метою статті* є аналіз сучасного стану та основних проблем, пов'язаних з функціонуванням аквакультури в економіці. *Об'єкт дослідження* - стратегії розвитку аквакультури, заснованому на виявленні найважливіших соціально-економічних тенденцій. *Методи, використані в дослідженні* – науковий, логічний, ретроспективний. *Гіпотеза дослідження* – доцільність розвитку різних напрямків аквакультури: пасовищна аквакультура; ставкова аквакультура; індустріальна аквакультура; марикультура; рекреаційна аквакультура. *Виклад основного матеріалу.* Провідне місце в аквакультурі займають коропові види риб, річне виробництво яких становить понад 80%. Існує тенденція розширення видового різноманіття вирощуваних риб як за рахунок аборигенної іхтіофауни, так і за рахунок використання раніше акліматизованих видів. Певний розвиток отримало фермерське рибництво, однак облік вирощуваної риби в цьому секторі аквакультури в даний час утруднений і оцінюється експертним шляхом. *Оригінальність і практичне значення дослідження.* Основними напрямками практичної діяльності є: створення правової бази функціонування підприємств аквакультури різних форм власності; широкомасштабне будівництво відтворювальних комплексів на великих природних водоймах і водосховищах; підготовка і перепідготовка кадрів різного управлінського рівня. *Висновки дослідження.* Формування регіонального механізму розвитку аквакультури, що об'єднує економічні інтереси держави і великого регіону в особі органів влади, кредитних установ, підприємств рибного комплексу, а також представників малого та середнього бізнесу має привести до реалізації загальнодержавної політики в декількох суміжних галузях і напрямках народного господарства.

Ключові слова:

аквакультура, розвиток, ферми, форми власності, економічні, соціальні інтереси.

Постановка проблеми. До последнего времени развитию рыбководства в России отводилась второстепенная роль источника местного пищевого сырья, что определило слабое развитие современной отечественной аквакультуры, не соответствующее ее потенциальным возможностям и не способное удовлетворять возрастающие потребности населения в высококачественных рыбных продуктах.

Рыбохозяйственный фонд внутренних

пресноводных водоемов России включает 22,5 млн. га озер, 4,3 млн. га водохранилищ, 0,96 млн. га сельскохозяйственных водоемов комплексного назначения, 142,9 тыс. га прудов и 523 тыс. км рек. Наибольшим фондом рыбохозяйственных водоемов располагают Сибирский (7516,6 тыс. га), Северо-Западный (6510,4) и Уральский (6270,4) федеральные округа. Исходя из общей площади рыбохозяйственных водоемов и народонаселения России, обеспеченность каждого жителя

страны водоемами, пригодными для развития аквакультуры, составляет 0,19 га на человека. В Дальневосточном федеральном округе этот показатель составляет 0,65 га, в Северо-Западном - 0,46 га, а в Центральном - только 0,02 га.

Общий фонд прудовых площадей, находящихся на балансе рыбохозяйственных предприятий и организаций по состоянию на 01.01.2016, составлял 142,9 тыс. га, однако для выращивания рыбы используется не более 110 тыс. га прудов. В водоемах Российской Федерации обитает 295 типично пресноводных видов рыб, относящихся к 140 родам, 34 семействам и 13 отрядам. В промысловых уловах в реках, озерах и водохранилищах отмечаются представители 87 видов рыб. Объектами искусственного разведения в пресных водах России являются представители 48 видов рыб, 3 вида ракообразных, а также 12 видов морских гидробионтов. В промышленном рыбоводстве России в настоящее время культивируется 29 пород, кроссов и типов, а также 9 одомашненных форм карповых, лососевых, осетровых, сиговых и цихлидовых рыб. Ремонтно-маточное поголовье племенных рыб различных пород в количестве более 100 тыс. голов выращивается в 25 племенных рыбоводных хозяйствах-оригинаторах.

Ведущее место в отечественной аквакультуре занимают карповые виды рыб, годовое производство которых в последние годы составляет более 80 процентов. Намечалась тенденция расширения видового разнообразия выращиваемых рыб как за счет аборигенной ихтиофауны (линь, сом обыкновенный, карась), так и за счет использования ранее акклиматизированных видов: буффало, канальный сом, пиленгас. В промышленных объемах начали разводить ракообразных - речного рака и пресноводную креветку.

Анализ последних исследований и публикаций. В Дальневосточном, Северном и Черноморском бассейнах получило развитие выращивание в опытно-производственном режиме таких ценных объектов морской аквакультуры, как мидии, трепанги, кефаль, треска, камбала-калкан и другие. Объектами искусственного воспроизводства на предприятиях аквакультуры являются 15 видов и подвидов рыб, занесенных в Красную книгу Российской Федерации.

Выращиванием рыбы и других объектов аквакультуры в Российской Федерации в

последние 10 лет занимаются предприятия различных форм собственности (государственной, кооперативной, частной). Основным объемом товарной рыбы в России производят предприятия различных форм собственности, входящие в состав ассоциации «Государственно-кооперативное объединение рыбного хозяйства (Росрыбхоз)» и рыбоводные хозяйства сельскохозяйственного профиля. В составе ГКО «Росрыбхоз» в настоящее время работает около 500 предприятий аквакультуры. Определенное развитие получило фермерское рыбоводство, однако учет выращиваемой рыбы в этом секторе аквакультуры в настоящее время затруднен и оценивается экспертным путем. На рыбоводных предприятиях России государственной и других форм собственности работает более 22 тыс. человек, а в фермерских хозяйствах - около 5 тыс. человек.

В рыбном хозяйстве страны сохраняются механизмы и условия хозяйствования, характерные для неразвитой рыночной экономики, в которой действует ряд факторов, негативно влияющих на функционирование и развитие рыбохозяйственного комплекса, включая аквакультуру.

Современные авторы к основным факторам, сдерживающими развитие аквакультуры в нашей стране, относят:

- отсутствие законодательства, учитывающего в полной мере специфику функционирования аквакультуры;
- слабо развитая рыночная инфраструктура и отсутствие маркетинговой информации о состоянии российского и международного рынков рыбопродукции и аквакультуры;
- высокая степень износа основных производственных фондов;
- прекращение ввода новых производственных мощностей;
- дефицит инвестиционных ресурсов из-за низкой инвестиционной привлекательности существующих рыбоводных хозяйств [4].

В марте 2013 года распоряжением правительства РФ была утверждена государственная программа «Развитие рыбохозяйственного комплекса», при реализации ее базового сценария объем добычи водных биоресурсов к 2020 г. должен составить 4,5 млн. т., объем производства продукции аквакультуры – 150 тыс. т. Производство рыбы, а также переработанных и консервированных рыбных продуктов должно достичь 3,9 млн. т., сред-

недушевое потребление рыбы и рыбопродуктов населением РФ – 22,7 кг в год, доля отечественной пищевой рыбной продукции на внутреннем рынке – 68,2%, прирост производительности труда (к уровню 2013 г.) – 37%. С 1 января 2014 года вступил в силу федеральный закон «Об аквакультуре (рыбоводстве)». В законе отражены такие важные положения, как отнесение товарной аквакультуры (товарного рыбоводства) к сельскохозяйственному производству, закрепление права собственности на объекты аквакультуры [2]. Аквакультура (от лат. aqua – вода и cultura – возделывание, уход) – это разведение и выращивание водных организмов (рыб, моллюсков, ракообразных, водорослей) в контролируемых условиях для повышения продуктивности водоемов [11].

Основными факторами, определяющими необходимость развития аквакультуры России, являются:

- повышение спроса на продукцию аквакультуры внутри страны в условиях современных тенденций сокращения промысла в морях и океанах;
- необходимость восстановления нормативного потребления рыбы и рыбных продуктов жителями России;
- повышение жизненного уровня и улучшение рациона питания населения;
- формирование благоприятного инвестиционного климата с учетом совершенствования налогового, ценового и таможенного регулирования;
- повышение доходов и улучшение рациона питания населения.

Несмотря на обнадеживающие прогнозы, остаются проблемы технологического и организационного характера, которые могут лимитировать ожидающийся рост увеличения объемов аквакультуры в мире.

К технологическим ограничениям относятся:

- болезни культивируемых объектов, наиболее серьезно влияющие на производство и торговлю продукцией аквакультуры. Несмотря на то, что большинство бактериальных и вирусных инфекций не представляют прямой угрозы здоровью человека, они отрицательно влияют на продуктивность, реализуемость товара и общественное мнение. Распространению болезней способствует перенос патогенного начала из-за расширяющейся торговли живыми гидробионтами и продукцией из них;

усиливающаяся конкуренция с животноводством и птицеводством в использовании комбикормов, рецептура и технологии изготовления которых для гидробионтов значительно сложнее и дороже, что соответственно приведет к удорожанию продукции аквакультуры, а также экологические проблемы, связанные с качеством среды выращивания гидробионтов, большая часть которых сосредоточена в прибрежных водах и пресноводных водоемах, чаще подверженных антропогенному загрязнению [6].

Целью статьи является анализ современного состояния и основных проблем, связанных с функционированием аквакультуры в российской экономике, в том числе в некоторых центральных регионах страны, а также с определением стратегии развития аквакультуры в обозримой перспективе, основанном на выявлении важнейших социально-экономических тенденций.

Изложение основного материала исследования. Кроме того, все более жесткое следование общемировым стандартам и правилам производства и реализации пищевой продукции, в том числе и аквакультуры, с одной стороны, снижает потенциальную опасность аквакультуры, улучшает качество продукта и способствует повышению доверия потребителя, а с другой - значительно усложняет технологические процессы и ограничивает объемы реализации, особенно на мировых рынках.

В долгосрочном периоде (до 2020 года) отечественная аквакультура должна развиваться на инновационной основе с эффективным использованием российских и зарубежных научно-технических разработок и передового опыта. Приоритетным направлением в этом периоде является пастбищная аквакультура, на развитие которой практически не оказывают влияния несколько факторов, серьезно лимитирующих функционирование прудового и индустриального рыбоводства: не требуется больших капиталовложений, земельных площадей, водопотребления и огромных затрат искусственных комбикормов.

Развитие пойдет за счет массового вселения растительных рыб в крупные водоемы центральных и южных регионов страны, а также лососевых и сиговых рыб в водоемы северных зон России. Внедрение в северную аквакультуру современных технологий выращивания сиговых видов рыб поз-

волит получить высококачественную рыбопродукцию в объеме 20 тыс. т. Особую роль в развитии отечественной аквакультуры будет играть фермерское рыбоводство, основными производственными мощностями которого служат пруды, малые водохранилища и небольшие озера, общая площадь которых в России превышает 1 млн. га.

Широкомасштабное использование в фермерском хозяйстве разработанного в России комплекса интегрированных технологий совместного выращивания рыбы с другими видами сельскохозяйственных животных и растений обеспечит производство рыбы в хозяйствах этого типа в объеме до 30 тыс. т. При этом существование фермерских хозяйств окажет благоприятное влияние на продуктивность водных и земельных угодий в составе агрогидробиоценозов, решатся важные задачи социально-экономического развития сельских территорий.

В прудовом рыбоводстве интенсификация производства будет осуществляться за счет широкомасштабного внедрения высокопродуктивных пород и расширения видового состава рыб - объектов товарного рыбоводства, позволяющих в ресурсосберегающем режиме максимально использовать продукционные возможности прудов. Средняя рыбопродуктивность прудов составит 20 ц/га, что без ввода новых прудовых площадей позволит довести объем производства прудовой рыбы до 215 тыс. т.

Аквакультура в мире продолжает расширяться, становится более разнообразной, интенсивной и технологически совершенной. В настоящее время аквакультура рассматривается не только как деятельность, удовлетворяющая нужды производителей продуктов питания, но и как одно из средств экономического роста и достижения разнообразных социальных и экологических целей. Осознание необходимости ускоренного развития аквакультуры ведет к принятию соответствующих законов и стратегий, регулирующих ее деятельность [9]. Аквакультура является важнейшим направлением функционирования агропромышленного, рыбохозяйственного и природоохранного комплексов Российской Федерации, обеспечивающих продовольственную безопасность страны.

Базируясь на комплексном использовании природно-ресурсного и социального потенциала страны, деятельность аквакультуры

направлена на решение следующих важнейших общегосударственных задач:

- обеспечение населения продуктами питания животного происхождения;
- увеличение трудозанятости населения, особенно в сельской местности и прибрежных территориях;
- снижение импортозависимости в поставках продовольствия;
- сохранение запасов водных биологических ресурсов и биоразнообразия водных животных и растений в естественной среде обитания [12].

При положительном решении указанных задач аквакультура будет способствовать социально-экономическому развитию регионов России. Развитие аквакультуры, предусматривающей широкий спектр производства гидробионтов, их переработку и хранение, будет способствовать обеспечению высокой трудозанятости населения, в том числе за счет развития смежных отраслей, повышению доходности семей и, как следствие, улучшению здоровья и качества жизни населения России.

Белгородская область – активный участник программы развития сельского хозяйства. В регионе ещё в 2013 году была принята областная программа «Развитие аквакультуры ценных пород рыб и других гидробионтов в Белгородской области на 2013-2015 годы и на период до 2020 года» [1].

Эффективность отрасли во многом будет определяться стратегией её развития, поэтому в работе отражен анализ существующих стратегий развития рыбоводческих предприятий отрасли, а ее целью являлась выработка рекомендаций по их совершенствованию. Регион занимает 22 место в РФ по производству рыбы и 1 место в ЦФО по производству свежей и охлажденной рыбы на основе аквакультуры (таблица 1).

Многочисленные пруды широко используются для выращивания и воспроизводства рыбы. Среднее потребление на душу населения - 13 кг в год, из них 3,1-3,5 кг – местного производства. В области организованы рыбхозы, которые выращивают зеркального карпа, толстолобика, белого амура, бестера. Осваивается производство ценных пород рыбы (форель, осетр), ведутся работы по воспроизводству видов рыбы, занесенных в Красную книгу региона (линь, язь). В Белгородской области одобрен Правительством региона и реализуется проект «Строительство

во завода по производству комбикормов для ценных пород рыб», в регионе предполагается строительство новых производств на основе использования самых современных технологий. В течение первого этапа реализации программы развития отрасли необходимо

решить несколько принципиальных вопросов, обеспечивающих создание хорошей материально-технической и кадровой базы для успешного достижения целевых показателей 2020 года.

Т а б л и ц а 1

Показатели развития аквакультуры в субъектах Центрального федерального округа России, 2016г., в тоннах

Наименование субъекта Российской Федерации	Производство (выращивание) рыбопосадочного материала	Производство (выращивание) товарной рыбы и других объектов промышленного рыбоводства по категориям хозяйств
Российская Федерация	30602	155355
Центральный федеральный	8953	22070
Белгородская область	2041	5975
Брянская область	198	450
Владимирская область	101	298
Воронежская область	443	1262
Ивановская область	8	398
Калужская область	228	580
Костромская область	117	417
Курская область	560	1660
Липецкая область	1470	2600
Московская область	1078	3621
Орловская область	0	185
Рязанская область	912	2160
Смоленская область	88	379
Тамбовская область	147	951
Тверская область	232	394
Тульская область	1330	740

Источник: разработано авторами

Основными направлениями деятельности являются:

- завершение создания правовой и законодательной базы функционирования предприятий аквакультуры различных форм собственности;
- широкомасштабное строительство воспроизводственных комплексов на крупных естественных водоемах и водохранилищах;
- подготовка и переподготовка кадров различного управленческого уровня;
- протекционистская государственная политика, направленная на поддержку развития аквакультуры в стране.

Белгородская область входит в Центральный федеральный округ, который является наиболее населенным и располагает наименьшим рыбохозяйственным фондом озер и водохранилищ, в связи с чем приори-

тетными направлениями развития аквакультуры являются прудовое рыбоводство и индустриальная аквакультура с использованием подогретых вод энергетических объектов. Высокая стоимость земли, воды и значительный спрос на высокоценные рыбные продукты позволяет прогнозировать выращивание деликатесных видов и пород рыб в индустриальных установках с замкнутым циклом водообеспечения.

Например, на территории Белгородской области началась реализация проекта «Строительство рыбоводного хозяйства по выращиванию клариевого сома в установках замкнутого водоснабжения в Белгородском районе». В планах у владельцев будущего рыбного хозяйства - создание рыбоводного хозяйства с обслуживающей инфраструктурой. Объём инвестиций в проект составит свыше 29 миллионов рублей. После выхода

рыбоводного хозяйства на проектную мощность в регионе ежегодно планируют производить 150 тонн клариевого сома, что позволит обеспечить население Белгородской области и близлежащих регионов экологически чистой продукцией ценных пород рыб [5]. Африканский клариевый сом (или мраморный нильский клариас) – традиционный объект тепловодной аквакультуры в африканских странах, которого сегодня активно разводят по всему миру. Около 20 лет назад в рамках программы обеспечения продовольствием населения африканских стран он был впервые завезён в Голландию из Африки [10]. Во многом из-за быстрой окупаемости (1,5 – 2 года, тогда как форели – 7-8 лет) эту ценную породу рыб всё активнее используют рыбоводные хозяйства России.

Белгородский регион имеет объективный потенциал для увеличения производства рыбы через развитие современных производительных систем аквакультуры, диверсификации ассортимента выращиваемых видов рыб, расширения услуг в отрасли и других видов деятельности при финансовой поддержке и в условиях осуществления новых исследований.

В долгосрочном периоде (до 2020 года) отечественная аквакультура должна развиваться на инновационной основе с эффективным использованием российских и зарубежных научно-технических разработок и передового опыта [3]. Если по России в целом приоритетным направлением в этом периоде будет является пастбищная аквакультура, то в Белгородской области – прудовое и индустриальное рыбоводство. При этом необходимо помнить, что данные направления несут с собой много затрат: для них требуются большие капиталовложения, земельные площади, водопотребление и затраты на комбикорма.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Особую роль в развитии отечественной аквакультуры будет играть фермерское рыбоводство, основными производственными мощностями которого послужат пруды и малые водохранилища. Широкомасштабное использование в фермерском хозяйстве комплекса интегрированных технологий совместного выращивания рыбы с другими видами сельскохозяйственных животных и растений обеспечит производство рыбы в хозяйствах этого типа в объемах, достаточных для насыщения внутреннего регио-

нального рынка. При этом существование фермерских хозяйств окажет благоприятное влияние на продуктивность водных и земельных угодий в составе агрогидробиоценозов, решатся важные задачи социально-экономического развития сельских территорий.

В прудовом рыбоводстве интенсификация производства будет осуществляться за счет широкомасштабного внедрения высокопродуктивных пород и расширения видового состава рыб - объектов товарного рыбоводства, позволяющих в ресурсосберегающем режиме максимально использовать производственные возможности прудов [7]. Средняя рыбопродуктивность прудов должна достичь показателя в 20 ц/га.

Улучшение условий жизни и повышение уровня доходов населения Белгородской области повысит спрос на ценные виды рыб, что будет стимулировать развитие индустриального рыбоводства. За счет массового применения отечественных научно-технических разработок, базирующихся на интенсивных методах выращивания лососевых, осетровых и других ценных видов рыб, в условиях садковых и бассейновых хозяйств, а также индустриальных установок с замкнутым циклом водообеспечения можно обеспечить рынок деликатесной продукцией высоких потребительских качеств. Если регион сохранит имеющиеся темпы развития, то к 2020 году объемы производства продукции аквакультуры могут вырасти в 4 раза по отношению к настоящему времени.

Литература

1. Государственная программа "Развитие сельского хозяйства и рыбоводства в Белгородской области на 2014-2020 годы"/ в ред. постановлений Правительства Белгородской области от 24.02.2014 № 55-пп, от 30.06.2014 № 235-пп, от 15.07.2014 № 258.
2. Ф3 Российской Федерации от 2.07.2013 г. № 148-ФЗ "Об аквакультуре (рыбоводстве) и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации". [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/>
3. Стратегия развития аквакультуры в Российской Федерации на период до 2020 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mcx.ru/>
4. Обзор аквакультуры России и мира 2017 г., Информационно-аналитическая

служба ОАО «Корпорация «Развитие». – Белгород: «Развитие», 2018. – 73 с.

5. Кулаченко В. П. Биологические показатели и пищевая ценность видов рыб в аквакультуре Белгородской области / В. П. Кулаченко, И. В. Кулаченко, Ю. Н. Литвинов // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. – 2011. – № 1. – С. 53–55.

6. Зикова Н. В. Исследование тенденций, закономерностей, факторов и условий развития аквакультуры в системе устойчивого функционирования экономики региона / Н. В. Зикова // Российское предпринимательство. – 2010. – № 12 Вып. 2 (174). – С. 183–188.

7. Хмыров А. В. Проект «Воспроизводство видов рыб, занесенных в Красную книгу Белгородской области» / А. В. Хмыров // Белгородский агромир. – 2010. – № 6. – С. 28–29.

8. Fish farms to produce nearly two thirds of global food fish supply by 2030. Retrieved from: <http://www.fao.org>

9. Hillary S. Eгна Boyd Dynamics of Pond Aquaculture Hillary S. Eгна, Claude E. // CRC Press, 1997. Retrieved from: <http://insightmaker.com/>

10. Joint FAO/NACA/WHO Study Group Food safety issues associated with products from aquaculture. World Health Organization Technical Report Series № 883. 1999. Retrieved from: <http://www.who.int/>

11. Boonchuwong P. Review and Analysis Method at Farm Level Fisheries Economic Division Department of Fisheries, 2000. – 184 p.

12. Павлов К. В. Интенсификация экономики в условиях неопределенности рыночной среды / К. В. Павлов. – М.: Магистр, 2007. – 272 с.

References

1. The state program "Development of agriculture and fish farming in the Belgorod region for 2014-2020" / ed. of the Decrees of the Government of the Belgorod Region of

Стаття надійшла
до редакції : 18.08.2018 р.

24.02.2014 No. 55-pp, of 06/30/2014 № 235-pp, of 07/15/2014 № 258.

2. Federal Law of the Russian Federation dated July 2, 2013 N 148-FZ "On aquaculture (fish farming) and on amending certain legislative acts of the Russian Federation". Retrieved from: <http://www.rg.ru/>

3. Aquaculture development strategy in the Russian Federation for the period up to 2020 <http://www.mcx.ru/>

4. Review of aquaculture of Russia and the world in 2017. (2018). Information and analytical service of JSC "Development", Belgorod, 73.

5. Kulachenko, V. P. & Kulachenko, I. V. & Litvinov, Yu. N. (2011). Biological indicators and nutritional value of fish species in aquaculture of the Belgorod region. Bulletin of the Kursk State Agricultural Academy, 1, 53–55.

6. Zikova, N. V. (2010). Study of trends, patterns, factors and conditions for the development of aquaculture in the system of sustainable functioning of the regional economy. Russian Journal of Entrepreneurship, 12 Vol. 2 (174), 183–188.

7. Khmyrov, A. V. (2010). The project "Reproduction of fish species listed in the Red Book of the Belgorod Region". Belgorod Agromir, 6, 28–29.

8. Thirds of global food fish supply by 2030. Retrieved from: <http://www.fao.org>

9. Hillary, S. Eгна & Claude, E. (1997). Boyd Dynamics of Aquaculture / CRC Press. Retrieved from: <http://insightmaker.com/>

10. Joint FAO/NACA/WHO Study Group Food safety issues associated with products from aquaculture. (1999). World Health Organization Technical Report Series № 883. Retrieved from: <http://www.who.int/>

11. Boonchuwong, P. (2000). The Review of the Fisheries Economic Division, Department of Fisheries, 184.

12. Pavlov, K. V. (2007). Intensification of the economy in an uncertain market environment. Moscow: Master, 272.

Стаття прийнята
до друку: 20.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Павлов К. В. Современное состояние и перспективы развития аквакультуры: федеральный и региональный аспекты / К. В. Павлов, И. Г. Андреева, М. Г. Метелева // Часопис економічних реформ. – 2018. – № 4 (32). – С. 11–18.

УДК 336.71:005.7(476)
 JEL Classification: G30

РАБЫКО И. Н.¹

КОРПОРАТИВНАЯ СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ АКЦИОНЕРНЫМИ ОБЩЕСТВАМИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

DOI: 10.32620/cher.2018.4.03

Постановка проблемы. Развитие экономики Республики Беларусь актуализирует совершенствование корпоративного управления в акционерных обществах, поскольку крупнейшие предприятия республики являются акционерными обществами. *Предметом исследования* является оценка современного состояния корпоративной системы управления акционерными обществами. *Цель статьи* – отобразить роль корпоративной системы управления акционерными обществами в Республике Беларусь как инструмента минимизации финансовых рисков. *Объект исследования* – процессы развития корпоративной системы управления акционерными обществами Республики Беларусь. *Методы, использованные в исследовании* – логический, сравнительный, аналитический, научно-методологический. *Гипотеза исследования* состоит в предположении наличия зависимости качества корпоративной системы управления акционерными обществами и их финансовыми рисками. *Изложение основного материала.* Анализ мирового опыта корпоративной системы управления акционерных обществ свидетельствует, что количество независимых директоров колеблется от 15 до 50% членов совета директоров (наблюдательного совета) акционерного общества. Это прежде всего требования к эмитентам ценных бумаг, к их корпоративной системе управления. *Оригинальность и практическое значение исследования.* Банки обязали включить в состав наблюдательного совета не менее двух независимых директоров, предъявив к ним высокие требования. Свою деловую репутацию они должны подтвердить аттестацией в Национальном Банке Республики Беларусь. *Выводы исследования.* Этапы создания системы корпоративного управления акционерными обществами подтверждают наличие достаточной нормативно правовой базы и передового опыта по созданию эффективных систем корпоративного управления, позволяющих управлять рисками, особенно финансовыми и привлекать международных инвесторов.

Ключевые слова:

акционерное общество, корпорация, система управления, финансовый риск, ресурсы.

CORPORATE MANAGEMENT SYSTEM OF SHAREHOLDERS IN THE REPUBLIC OF BELARUS

Formulation of the problem. The development of the economy of the Republic of Belarus actualizes the improvement of corporate governance in joint-stock companies, since the largest enterprises of the republic are joint-stock companies. *The subject of the research* is to assess the current state of the corporate management system of joint-stock companies. *The aim of the research* is to reflect the role of the corporate management system of joint-stock companies in the Republic of Belarus as a tool for minimizing financial risks. *The object of research* is the development processes of the corporate management system of joint-stock companies of the Republic of Belarus. *The methods used of the research* are logical, comparative, analytical, scientific and methodological. The hypothesis of the study is the assumption of the dependence of the quality of the corporate management system of joint-stock companies and their financial risks. *The statement of basic materials.* An analysis of the world experience of the corporate governance system of joint stock companies shows that the number of independent directors ranges from 15 to 50% of the members of the board of directors (supervisory board) of the joint stock company. These are primarily requirements for issuers of securities, their corporate management system. *Originality and practical significance of the research.* Banks have obliged to include in the supervisory board at least two independent directors, making high demands on them. They should confirm their business reputation by certification in the National Bank of the Republic of Belarus. *Conclusions of the research.* The stages of creating a corporate governance system for joint-stock companies confirm the existence of a sufficient regulatory framework and best practices for creating effective corporate governance systems that allow you to manage risks, especially financial ones, and attract international investors.

Key words:

stock company, corporation, management system, financial risk, resources.

¹ Рабыко Ирина Николаївна, канд. екон. наук, доцент кафедри «Грошовий обіг, кредит та фондовий ринок», Білоруський державний економічний університет, м. Мінськ, Білорусія.

Rabiko Irina, Ph.D. in Economics, Associate Professor of the Money, Credit and Stock Market Department, Belarusian State Economic University, Minsk, Belarus.

ORCID ID: 0000-0000-8766-7658

e-mail: irina_rabyko@mail.ru

КОРПОРАТИВНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ В РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ

Постановка проблеми. Розвиток економіки Республіки Білорусь актуалізує вдосконалення корпоративного управління в акціонерних товариствах, оскільки найбільші підприємства республіки є акціонерними товариствами. *Предметом дослідження* є оцінка сучасного стану корпоративної системи управління акціонерними товариствами. *Мета статті* – відобразити роль корпоративної системи управління акціонерними товариствами в Республіці Білорусь як інструменту мінімізації фінансових ризиків. *Об'єкт дослідження* - процеси розвитку корпоративної системи управління акціонерними товариствами Республіки Білорусь. *Методи, використані в дослідженні* - логічних, порівняльний, аналітичний, науково-методологічний. *Гіпотеза дослідження* полягає в припущенні наявності залежності якості корпоративної системи управління акціонерними товариствами та їх фінансовими ризиками. *Виклад основного матеріалу.* Аналіз світового досвіду корпоративної системи управління акціонерних товариств свідчить, що кількість незалежних директорів коливається від 15 до 50% членів ради директорів (наглядової ради) акціонерного товариства. Це перш за все вимоги до емітентів цінних паперів, до їх корпоративної системи управління. *Оригінальність і практичне значення дослідження.* Банки зобов'язали включити до складу наглядової ради не менше двох незалежних директорів, пред'явивши до них високі вимоги. Свою ділову репутацію вони повинні підтвердити атестацією в Національному Банку Республіки Білорусь. *Висновки дослідження.* Етапи створення системи корпоративного управління акціонерними товариствами підтверджують наявність достатньої нормативно-правової бази та передового досвіду по створенню ефективних систем корпоративного управління, що дозволяють управляти ризиками, особливо фінансовими і залучати міжнародних інвесторів.

Ключові слова:

акціонерні товариства, корпорація, система управління, фінансовий ризик, ресурси.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку економіки Республіки Білорусь актуальність совершенствования корпоративного управления в акционерных обществах республики очевидна. Крупнейшие предприятия республики являются акционерными обществами. Эффективная система корпоративного управления дает экономический эффект, делает акционерные общества более устойчивыми к внешнему влиянию, позволяет оценивать и управлять финансовыми рисками при достижении поставленных стратегических целей и одновременно способствует выходу предприятий на международные биржи для привлечения инвестиций и международных инвесторов.

Корпоративное управление акционерным обществом это система взаимодействия ее участников: акционеров, органов управления, контрольных органов, должностных лиц и иных заинтересованных лиц, направленную на общее руководство его деятельностью, с целью получения прибыли и эффективности деятельности.

Анализ последних исследований и публикаций. Рассматривая исторический аспект создания корпоративной системы управления в акционерных обществах Республики Беларусь можно выделить несколько этапов.

Начальным, первым этапом создания системы корпоративного управления акционерными обществами в Республике Беларусь

можно считать начало 90-х годов прошлого столетия. Принятие Закона Республики Беларусь от 9 декабря 1992 года "О хозяйственных обществах" [1], Закона Республики Беларусь от 12 марта 1992 года "О ценных бумагах и фондовых биржах" [2], дало законодательную основу созданной в настоящее время системе. В республике были созданы первые акционерные общества, но оставалось неразработанным акционерное право. На этом этапе советы директоров скорее имели номинальный статус наличия в системе управления акционерными обществами.

Вторым этапом создания системы корпоративного управления акционерными обществами способствовало принятие Приказа Министерства Финансов Республики Беларусь № 293 от 18.08.2007г. «О применении свода правил корпоративного поведения» [3].

Цель статьи – отобразить роль корпоративной системы управления акционерными обществами в Республике Беларусь как инструмента минимизации финансовых рисков.

Изложение основного материала исследования. Способствовало изучению международного опыта корпоративного поведения, правил базирующихся на признанных в международной практике принципах корпоративного управления, разработанных Организацией экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). Приказ положил основу нормам корпоративного поведения и требованиям к органам управления акционерными

обществами. Им была определена роль эффективной деятельности совета директоров (наблюдательного совета), которая во многом обеспечивается независимостью суждений его членов. Для усиления этой функции данным приказом рекомендуется обязательное включение в состав наблюдательного совета определенного количества независимых директоров. Их должно быть не менее $\frac{1}{4}$ от состава наблюдательного совета и не менее 3 человек, что способствует формированию объективного мнения наблюдательного совета по обсуждаемым вопросам и способствует укреплению доверия инвесторов к обществу [3]. Независимость директоров необходима от акционеров хозяйственного общества, от исполнительного органа управления для выражения объективной оценки результатов деятельности исполнительных органов общества и принятия обоснованных решений по конфликту интересов, между исполнительными органами общества и акционерами.

Анализ мирового опыта корпоративной системы управления акционерных обществ свидетельствует, что в России и других странах, количество независимых директоров колеблется от 15 до 50% членов совета директоров (наблюдательного совета) акционерного общества. Это прежде всего требования к эмитентам ценных бумаг, к их корпоративной системе управления. Так в руководстве по листингу на Лондонской бирже для эмитентов класса «премиум» требуется, что бы не менее 50% совета директоров состояло из независимых директоров. Условиями листинга в формулировке нормы корпоративного управления для эмитентов Московской фондовой биржи содержится обязательное требование о наличии не менее 3 независимых директоров в совете директоров эмитента если их акции отнесены к самой высокой группе акций «А1»; «А2». Для котировки облигаций этого же уровня должно быть не менее 1 независимого директора.

К сожалению нормы приказа Министерства Финансов 2007 года, носили рекомендательный характер, отсутствовало понимание трактовки «независимый директор» и данная норма не нашла должного применения в акционерных обществах этого периода развития корпоративных систем управления в республике.

Третий этап создания системы корпоративного управления акционерными обществами в республике связано с принятием изменений в Банковский кодекс Республики Беларусь, что способствовало Внедрению

принципов Базельского Комитета по банковскому надзору [4] в банковской системе Республики Беларусь и закреплению в Банковском Кодексе Республики Беларусь требований по созданию корпоративной системы управления в банках. Банковским Кодексом Республики Беларусь было закреплено обязательное включение в состав наблюдательного совета банка не менее одного независимого директора, создание комитета по аудиту, который он возглавляет. Это получило развитие в постановлениях правления Национального Банка Республики Беларусь: «Инструкция об организации системы управления рисками в банках, небанковских кредитно-финансовых организациях, банковских группах и банковских холдингах» № 550 от 29.10.2012., «Инструкции об организации системы внутреннего контроля в банках, небанковских кредитно-финансовых организациях, банковских группах и банковских холдингах» №557 от 30.10.2012 г.

Банки обязали включить в состав наблюдательного совета не менее 2 независимых директоров, предъявив к ним высокие требования. Свою деловую репутацию они должны были подтвердить аттестацией в Национальном Банке Республики Беларусь. Национальным Банком Республики Беларусь установлен ряд требований к квалификации независимых директоров и их деловой репутации. Это должны быть специалисты высокого уровня, имеющие высшее экономическое или юридическое образование, стаж работы на руководящих должностях в банковской системе. Также это могут быть научные работники, имеющие ученые степени кандидатов и докторов наук занимающиеся актуальными проблемами экономики и финансово-кредитной системы, аудиторы. Для усиления эффективной работы наблюдательного совета, обязательным стало создание, не только комитета по аудиту, но и комитета по рискам, возглавляемые независимыми директорами [5].

Четвертый этап создания системы корпоративного управления акционерными обществами, связан с принятием постановления Государственного комитета по имуществу Республики Беларусь «Об утверждении примерных форм корпоративного кодекса и положений о комитетах при Советах директоров» в 2015 году. В нем был обобщен опыт банковской системы республики и выработаны пути его использования в акционерных обществах с существенной долей государства [6].

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Важность обозначенных этапов была закреплена в Методических рекомендациях по организации корпоративного управления в акционерных обществах с участием государства, постановлением Министерства экономики и Госимущества 05.07.2016 г. № 45/14 [7]. Таким образом, у акционерных обществ появилась определенная методика создания корпоративного кодекса акционерного общества, позволяющая создавать эффективные системы управления, позволяющие увеличить конкурентоспособность предприятий республики на рынках международного капитала. Путь который прошла Республика Беларусь подтверждает наличие достаточной нормативно правовой базы и передового опыта по созданию эффективных систем корпоративного управления, позволяющих управлять рисками, особенно финансовыми и привлекать международных инвесторов. Данная система способствует развитию фондового рынка и выходу предприятий на международные рынки капитала.

Литература

1. Закон Республики Беларусь от 09.12.1992 г. № 2020-XII «О хозяйственных обществах» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.minfin.gov.by/upload/dep>
2. Закон Республики Беларусь от 12.03.1992 г. №1512-XII «О ценных бумагах и фондовых биржах» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.minfin.gov.by/>
3. Приказ Министерства Финансов Республики Беларусь от 18.08.2007 г., № 293 «О применении Свода правил корпоративного поведения» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.minfin.gov.by/depcen/acts
4. Basel Committee on Banking Supervision. Care Principles for Effective Banking Supervision. Bank for International Settlements, September 2012. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.bis.org/publ/bebs230.pdf.
5. Рабыко И. Н. Взаимоотношения независимых директоров и банка в системе корпоративного управления / И. Н.Рабыко // Вестник Белорусского государственного экономического университета. – 2015. – №1. – С. 90–96.
6. Постановление Государственного ко-

Стаття надійшла

до редакції : 18.06.2018 р.

митета по имуществу Республики Беларусь от 09.07.2015 г. №29 «Об утверждении примерных форм корпоративного кодекса и положений о комитетах при совете директоров (наблюдательном совете) открытого акционерного общества». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gki.gov.by/about/>

7. Постановление Министерства экономики и Государственного имущества от 05.07.2016 г. №45/14 «Методические рекомендации по организации корпоративного управления в акционерных обществах с участием государства». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.economy.gov.by>

References

1. The Law of the Republic of Belarus of December 9, 1992 № 2020-XII “On Business Societies”. Retrieved from: <http://www.minfin.gov.by/upload/dep>
2. Law of the Republic of Belarus of March 12, 1992 № 1512-XII “On Securities and Stock Exchanges”. Retrieved from: <http://www.minfin.gov.by/>
3. Order of the Ministry of Finance of the Republic of Belarus of August 18, 2007, № 293 “On the Application of the Code of Corporate Conduct Rules”. Retrieved from: www.minfin.gov.by/depcen/acts
4. Basel Committee on Banking Supervision. Care Principles for Effective Banking Supervision. Bank for International Settlements, September 2012. Retrieved from: www.bis.org/publ/bebs230.pdf.
5. Rabyko, I. N. (2015). Relationships of non-dependent directors and the bank in the system of corporate governance. Bulletin of the Belarusian State Economic University, 1, 90–96.
6. Resolution of the State Committee on Property of the Republic of Belarus of 09.07.2015 № 29 “On approval of exemplary forms of the corporate code and regulations on committees under the board of directors (supervisory board) of an open joint-stock company”. Retrieved from: <http://www.gki.gov.by/about/>
7. Resolution of the Ministry of Economics and State Property of July 5, 2016 № 45/14 “Methodological Recommendations on the Organization of Corporate Governance in Joint-Stock Companies with Participation of State”. Retrieved from: <https://www.economy.gov.by>.

Стаття прийнята

до друку: 20.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Рыбако И. Н. Корпоративная система управления акционерными обществами в Республике Беларусь / И. Н. Рыбако // Часопис економічних реформ. – 2018. – № 4 (32). – С. 19–22.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВА КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

DOI: 10.32620/cher.2018.4.04

Постановка проблеми. У статті проведено аналіз організаційних концепцій внутрішнього аудиту суб'єктів господарювання на прикладі транснаціональних корпорацій. Сучасні вимоги системи корпоративного управління потребують єдиного найбільш ефективного підходу до організації внутрішнього аудиту транснаціональних корпорацій. Тому *метою статті* є запропонування єдиного найбільш ефективного підходу до організації внутрішнього аудиту суб'єктів господарювання на прикладі транснаціональних корпорацій. *Об'єкт дослідження* – процес організації внутрішнього аудиту суб'єктів господарювання. *Методи, що використані в дослідженні:* індукції, порівняння, експертного оцінювання. *Гіпотезою дослідження* є те, що особливості функціонування транснаціональних корпорацій та їх бізнес-процесів враховуються при розробці підходу до організації внутрішнього аудиту. *Виклад основного матеріалу.* За результатами дослідження запропоновано етапи внутрішнього аудиту. *Оригінальність та практичне значення дослідження* полягає в тому, що рекомендована послідовність внутрішнього аудиту враховує особливості функціонування транснаціональних корпорацій та стану їх бізнес-процесів. Запропоновані напрямки внутрішнього аудиту доцільно застосовувати у практичній діяльності транснаціональних корпорацій при розробці плану та програми перевірки. *Висновки дослідження.* В результаті проведених досліджень було розглянуто ефективний міжнародний досвід з оцінювання ризиків внутрішнього аудиту, який також слід враховувати при плануванні перевірки. Перспективи подальших досліджень полягають у вирішенні проблем підвищення якості оцінювання ефективності систем внутрішнього контролю та управління ризиками транснаціональних корпорацій.

Ключові слова:

організація внутрішнього аудиту, корпоративне управління, транснаціональні корпорації, ризики.

ORGANIZATION OF INTERNAL AUDIT OF BUSINESS ENTITIES AS A COMPONENT OF CORPORATE GOVERNANCE

Formulation of the problem. The article analyzes the organizational concepts of internal audit of business entities by the example of transnational corporations. Modern requirements of the corporate governance system require the single most effective approach to organizing the internal audit of transnational corporations. Therefore, the *the aim of the research* is to propose the only most effective approach to organizing the internal audit of business entities, for example, of transnational corporations. *The object of the research* is the process of organizing the internal audit of business entities. The research was conducted on the basis of the following *methods*: induction, comparison, expert evaluation. *The hypothesis of the research* is that the peculiarities of the functioning of transnational corporations and their business processes are taken into account when developing an approach to organizing internal audit. *The statement of basic materials.* Consequently, the results of the study suggested the stages of internal audit. *Originality and practical significance of the research* is that the recommended sequence of internal audit takes into account the peculiarities of the functioning of transnational corporations and the state of their business processes. It is advisable to apply the proposed areas of internal audit in the practical work of transnational corporations in developing a plan and program. *Conclusions of the research.* As a result of the studies, effective international experience in assessing the risks of internal audit was considered. Prospects for further research are solution the problems of improving the quality of assessing the effectiveness of systems of internal control and risk management of transnational corporations.

¹ **Столярчук Ганна Володимирівна**, канд. екон. наук, доцент кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Stoliarchuk Hanna, Ph.D. in Economics, Assistant professor of Finance Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-5046-4298

e-mail: a.stolyarchuk@khai.edu

² **Хлівна Ірина Вікторівна**, д-р екон. наук, професор кафедри «Економічна теорія», Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Khlivna Irina, Professor, Ph.D. in Economics, Professor of Economic theory Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0003-3169-8221

e-mail: i.khlivna@khai.edu

Key words:

organization of internal audit, corporate governance, transnational corporations, risks.

ОРГАНИЗАЦИЯ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Постановка проблемы. В статье проведен анализ организационных концепций внутреннего аудита субъектов хозяйствования на примере транснациональных корпораций. Современные требования системы корпоративного управления потребует единого наиболее эффективного подхода к организации внутреннего аудита транснациональных корпораций. Поэтому *целью статьи* является предлагаемый единый наиболее эффективный подход к организации внутреннего аудита субъектов хозяйствования на примере транснациональных корпораций. *Объект исследования* – процесс организации внутреннего аудита субъектов хозяйствования. *Методы, использованные в исследовании:* индукции, сравнения, экспертного оценивания. *Гипотезой исследования* является то, что особенности функционирования транснациональных корпораций и их бизнес-процессов учитываются при разработке подхода к организации внутреннего аудита. *Изложение основного материала.* По результатам исследования предложены этапы внутреннего аудита. *Оригинальность и практическое значение исследования* заключается в том, что рекомендованная последовательность внутреннего аудита учитывает особенности функционирования транснациональных корпораций и состояния их бизнес-процессов. Предложенные направления внутреннего аудита целесообразно применять в практической деятельности транснациональных корпораций при разработке плана и программы проверки. *Выводы исследования.* В результате проведенных исследований были рассмотрены эффективный международный опыт по оценке рисков внутреннего аудита, который также следует учитывать при планировании проверки. Перспективы дальнейших исследований заключаются в решении проблем повышения качества оценки эффективности систем внутреннего контроля и управления рисками транснациональных корпораций.

Ключевые слова:

организация внутреннего аудита, корпоративное управление, транснациональные корпорации, риски.

Постановка проблеми. При переході України до ринкової економіки відбулося створення акціонерних товариств, діяльність яких здійснюється на засадах корпоративного управління. За час становлення ринкових відносин частина акціонерних товариств вийшла на міжнародний ринок і трансформувалася у транснаціональні корпорації. Сьогодні в умовах глобалізації бізнесу зростає кількість міжнародних компаній, створених у формі транснаціональних корпорацій. Такі умови розвитку бізнесу в міжнародному форматі підштовхують до вдосконалення методики внутрішнього аудиту, орієнтованого на потреби корпоративного управління.

Дослідження методики організації внутрішнього аудиту в транснаціональних компаніях свідчить про те, що вітчизняні фахівці приділяють цій проблемі недостатньо уваги. При розробці методики внутрішнього аудиту компанії не враховуються потреби корпоративного управління та організації бізнес-процесів корпорації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Існують результати досліджень концептуальних основ внутрішнього аудиту транснаціональних корпорацій таких українських вчених, як: Ф. Бутинець, Л. Сухарева, Н. Дорош, О. Петрик, С. Пилипенко, Т. Момот та інші. Є наукові роботи, що належить зако-

рдонним вченим таким, як: Р. Адамс, Є. Аренс, К. Маутц, Дж. Робертсон, Г. Шараф. Однак чіткого вирішення проблеми організації внутрішнього аудиту, орієнтованого на сучасні потреби корпоративного управління не має. Тому окреслена проблема є актуальною і потребує дослідження.

Мета статті. Метою статті є запропонування єдиного найбільш ефективного підходу до організації внутрішнього аудиту суб'єктів господарювання на прикладі транснаціональних корпорацій.

Робоча гіпотеза дослідження полягає в тому, що особливості функціонування транснаціональних корпорацій та їх бізнес-процесів враховуються при розробці підходу до організації внутрішнього аудиту.

Викладосновного матеріала дослідження. У світовій практиці управління внутрішній аудит є складовою системи внутрішнього контролю організації. Рекомендації щодо застосування внутрішнього аудиту компанії містилися в одному з перших основних документів з корпоративного управління – Звіті комісії Кедбері з фінансових активів корпоративного управління (Report of the Cadbury Commission on the Financial Aspects of Corporate Governance – Cadbury Code) [1]. Роль і завдання внутрішнього аудиту розглядаються в таких нормативних документах з

корпоративного управління як Об'єднаний кодекс (The Combined Code of Corporate Governance) [2], рекомендації Міжнародної фінансової корпорації (International Finance Corporation, IFC) [3], Принципи корпоративного управління ОЕСР (OECD Principles of Corporate Governance) [4].

Так, наприклад, в Об'єднаному кодексі вказано, що «необхідність наявності функції внутрішнього аудиту буде визначатися специфічними особливостями компанії, враховуючи масштаби її діяльності, складність і різноманітність операцій, кількість співробітників, а також відображеннями вигід/витрат від діяльності внутрішнього аудиту» [4]. В правилах лістингу провідних світових фондових бірж – Нью-Йоркської (NYSE) та Лондонської (LSE) – містяться положення про наявність у компанії функції внутрішнього аудиту в якості одного з умов включення її акцій в котирувальні списки біржі [5, 6]. Таким чином, бачимо, що від наявності внутрішнього аудиту залежить як якість корпоративного управління, так і імідж компанії.

Оскільки внутрішній аудит пов'язаний з наданням рекомендацій щодо підвищення якості управління компанією, то проаналізуємо сучасний стан корпоративного управління в Україні. Транснаціональна корпорація (ТНК) – це великомасштабна промислова компанія, яка має філіали в багатьох країнах світу, тобто певна сукупність підприємств, які підпорядковуються одній найголовнішій [7]. Особливістю ТНК є те, що вона є експор-

тером не безпосередньо товару, а суто процесу його виробництва, в поєднанні з іноземною робочою силою. Як правило, сучасні корпорації прагнуть переносити свої дочірні підприємства в країни з низькою оплатою робочої сили, щоб отримувати максимальний прибуток при незначних витратах. Транснаціональні корпорації в сфері своєї економічної діяльності здійснюють контроль за трьома факторами: світова торгівля – 70%, світове виробництво – 55% та міжнародний обмін інноваційними технологіями – понад 75 % [7].

Основними економічними рисами господарських товариств корпоративного типу є такі: об'єднання капіталів та обмеження економічного ризику для окремих учасників; поєднання різних економічних можливостей – капіталів і вмінь, знань, ідей; розмежування капіталу та економічної діяльності; жорстке відокремлення власності господарського товариства і власності його учасників, обмеження можливостей вилучення капіталів (паїв, часток) з товариства [7]. Вважаємо, що для залучення в Україну іноземних інвестицій потрібне стимулювання діяльності транснаціональних корпорацій. До глобальних корпорацій, представлених на вітчизняному ринку можна віднести Coca-Cola, Samsung, Toyota, Nestle, Nokia, Metro Cash&Carry, Hewlett-Packard, British American Tobacco та деякі інші корпорації [7]. Наведемо найбільш привабливі для іноземних інвесторів галузі економіки України [7] (табл. 1).

Таблиця 1

Галузі економіки, у яких діють транснаціональні корпорації

Галузь економіки	Питома вага від обсягу прямих іноземних інвестицій
Харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів	15,70
Торгівля	15,60
Фінансова сфера	8,50
Машинобудування	8,0
Транспорт	7,60
Металургія та обробка металу	5,40
Операції з нерухомістю	4,60
Хімічна та нафтохімічна промисловість	4,10

Джерело: узагальнено авторами на підставі [7]

Таким чином, результати досліджень, що наведені у табл. 1 демонструють, що стратегія економічного розвитку України потрібна передбачати сприяння процесам транснаціоналізації українського корпоративного капіталу на користь нарощування його кон-

курентоспроможності і фінансового потенціалу.

Як свідчить аналіз досліджень, в межах вітчизняної національної економічної системи, розвиток транснаціональної діяльності,

передбачає вирішення двох основних завдань [7]:

1. Залучення необхідного для розвитку капіталу;
2. проведення власної політики експансії на зарубіжних ринках.

Серед об'єктивних проблем, які існують в Україні щодо розширення діяльності ТНК, виділяють такі [7]: нестабільність політичного та правового середовища країни, курсу національної валюти; нерозвиненість ринкової інфраструктури, внутрішнього інвестиційного ринку; обмежена зовнішня орієнтація бізнесу; інформаційна відсталість країни; невеликі (у світовому масштабі) розміри бізнес-груп; криза високотехнологічних галузей економіки тощо.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, вкладених в Україну, на 1 січня 2018 р. склав 39144 млн. дол., що на 4,3% більше обсягів інвестицій на початок 2017 р. З країн Європи надійшло 24209,2 млн. дол. (62% загального обсягу), з країн Азії – 11476 млн. дол. (29%), з Африки – 3411 млн. дол. (8%), з Австралії та океанії – 47,8 млн. дол. (1%) [8].

Переважає більшість інвестиційних ресурсів в Україну надходить з Кіпру (36,4% загального обсягу інвестицій з країн ЄС), Нідерландів – (22,9%), Великобританії – (7,8%) та Німеччини – (6,5%) [8]. Крім того, вигідне геополітичне та географічне положення України цікавить переважну більшість інвесторів. Серед американських транснаціональних

компаній також спостерігається суттєва інвестиційна зацікавленість українським сегментом. До таких найбільш потужних компаній належать Coca-Cola, SigmaBleyzer, Western NIS Enterprise Fund, McDonald's, Kargill, Procter & Gamble, AES, «Johnson&Johnson» [7]. Одним із основних недоліків функціонування ТНК в Україні для вітчизняних виробників є неспроможність утримувати конкурентні позиції порівняно з великими міжнародними корпораціями. Нині на українському ринку оперує понад тридцять ТНК [7]. Їх інтереси в основному сфокусовано на таких галузях, як телекомунікації, електроенергетика, нафтохімічна промисловість, сільське господарство, харчова та тютюнова промисловість, громадське харчування, виробництво господарських товарів та засобів гігієни. Вхідження західних ТНК у вітчизняну економіку супроводжується вливанням нових технологій, підвищенням якості менеджменту, зростанням продуктивності праці, якими характеризуються західноєвропейські компанії. Разом з тим, такі інвестори зацікавлені лише у високоприбуткових секторах та галузях економіки, що може негативно вплинути на інші сфери економіки приймаючих країн [7].

Таким чином, визначені особливості діяльності транснаціональних корпорацій спонукають до розробки відповідної схеми організації їх внутрішнього аудиту (рис. 1).

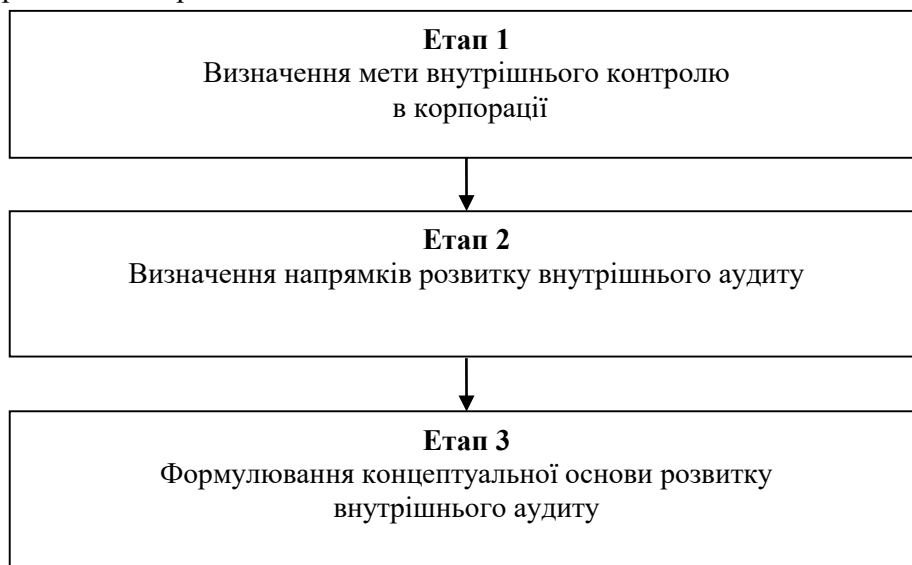

Рис. 1. Послідовність організації внутрішнього аудиту в системі корпоративного управління
Джерело: розроблено авторами

Отже, після проведеного вище дослідження умов функціонування транснаціональних корпорацій в Україні, вважаємо, що метою внутрішнього контролю в корпорації є виявлення ступеню її конкурентоспроможності. А саме: дослідження позиції на ринку

(контроль частки ринку); оцінювання вартості корпорації, що залежить від вартості акцій; дослідження ефективності бізнес-процесів. Отже, пропонуємо обирати наступні напрямки розвитку внутрішнього аудиту корпорації (табл. 2).

Т а б л и ц я 2

Напрямки розвитку внутрішнього аудиту корпорації

Напрямок внутрішнього аудиту	Характеристика
Дослідження позиції на ринку	Позитивний розвиток інвестування в інноваційну діяльність транснаціональних корпорацій підтверджує важливу стратегічну роль, яку відіграє науково-дослідна активність для цих компаній в контексті глобальної конкуренції і все більш прискореному технологічному прогресі. Отже, корпорації мають постійно здійснювати пошук інноваційних рішень та впроваджувати передові технології, щоб займати позиції лідерів на відповідному ринку.
Оцінювання вартості корпорації	Цілі оцінювання вартості корпорації наступні: підвищення ефективності управління корпорацією; прийняття обґрунтованих управлінських рішень; оцінка якості управління корпорацією; забезпечення фінансової безпеки; розробка плану розвитку корпорації; оцінка вартості частини майна корпорації; визначення величини орендної плати при здачі бізнесу в оренду; переоцінка основних фондів для потреб бухгалтерського обліку.
Контроль операцій з цінними паперами та дивідендної політики	Важливість аудиторської перевірки підтверджується високим ризиком шахрайства при проведенні операцій з цими активами. Процес аудиторської перевірки включає виконання наступних процедур: детальний аналіз операцій і залишків; дослідження складу акціонерів для визначення основних з них (або отримання переліку основних акціонерів з реєстру акцій); експертиза протоколів зборів акціонерів і засідань спостережної ради, а також інших установчих документів; перевірка дотримання затвердженої облікової політики в частині обліку цінних паперів; перевірка законності та доцільності здійснених операцій з цінними паперами, правильності їх класифікації та оцінки; оцінка повноти, своєчасності і точності облікових записів по вказаним операціям; дослідження записів у реєстрах стосовно значних за сумами операцій чи залишків; аналіз операцій з фінансовими інвестиціями; перевірка стану розрахунків за дивідендами та їх відповідність установчим документам підприємства.
Оцінювання ефективності бізнес-процесів корпорації	Реорганізація бізнес-процесів є суттєвим шляхом утримання позицій і підвищення конкурентоспроможності компанії. З урахуванням переходу компанії від традиційного підходу ведення бізнесу до інноваційного, за рахунок механізму реінжинірингу бізнес-процесів, забезпечується вирішення наступних завдань: - визначення оптимальної послідовності виконуваних функцій, яка призводить до скорочення циклу виготовлення і продажу товарів та послуг, обслуговування клієнтів, в результаті чого відбувається підвищення оборотності капіталу і зростання всіх економічних показників компанії.
Оцінювання ефективності бізнес-процесів корпорації	- оптимізація використання ресурсів в різноманітних бізнес-процесах, в результаті якої мінімізуються витрати виробництва і обігу та забезпечується оптимальне поєднання різних видів діяльності; - побудова адаптивних бізнес-процесів, спрямованих на швидку адаптацію до змін потреб кінцевих споживачів продукції, виробничих технологій.

Джерело: узагальнено авторами на підставі [7, 9]

Формулювання концептуальної основи розвитку внутрішнього аудиту як організації внутрішнього контролю в корпорації рекомендовано проводити за визначеними напрямками:

- функціональна складова;
- детермінанти організації;
- зміст та обсяг завдань;
- аудиторський ризик.

Згідно міжнародного стандарту аудиту МСА 610 [10] виділяють такі елементи внутрішнього аудиту, що окреслюють його функціональну складову:

1. огляд систем бухгалтерського та внутрішнього контролю;
2. перевірка фінансової та господарської інформації;
3. перевірка економічності і продуктивності діяльності, у тому числі не фінансові заходи контролю суб'єкта господарювання;
4. перевірка дотримання законів, нормативних актів, а також політики, директив управлінського персоналу та інших внутрішніх вимог.

За визначеними елементами функціональної складової рекомендовано розробляти завдання та обсяги внутрішнього аудиту. При цьому, різноманітність чинників впливу на систему управління корпорацією обумовлює потребу в виокремленні детермінант, що визначають та угруповують особливості їх впливу на побудову діяльності служби внутрішнього аудиту на підприємствах корпоративного типу, які проводять діяльність в міжнародному масштабі.

Оцінка ризиків внутрішнього аудиту - це системний процес інтеграції професійних суджень про відповідні фактори ризику, про їх відносну значимість та можливу несприятливу ситуацію умови та / або події, що ведуть до ідентифікації аудиторської діяльності [11]. Внутрішні аудитори використовують заходи з оцінювання ризику для виділення критичних аудит-ресурсів до відповідності нормативам операційної чи фінансової діяльності в рамках організації [11]. В багатoinформаційному середовищі, оцінювання ризиків передбачає розпізнавання шаблонів даних, таких як складні аномалії даних і невідповідності, що, мож-

ливо, приховує одну або декілька помилок або умов небезпеки [11].

Таким чином, бачимо що процесу оцінювання ризиків внутрішнього аудиту мають передувати процеси нормативного планування та контролінгу. Отже, виявляється, що організація процесу внутрішнього аудиту в системі корпоративного управління, це доволі складний процес, який потребує від фахівців з внутрішнього аудиту відповідної кваліфікації, знань та умінь. Результати проведеного дослідження дозволили виявити, що цільова функція внутрішнього аудиту змінилася з контрольно-ревізійної на контрольно-оціночну. Сучасний внутрішній аудит, на наш погляд, забезпечує об'єктивне оцінювання надійності та ефективності різних систем організації (передусім внутрішнього контролю та управління ризиками) та оптимізацію управлінських рішень, яке приймає керівництво корпорації. В цьому сенсі, подальший інтерес досліджень викликає вирішення проблем підвищення якості оцінювання ефективності систем внутрішнього контролю та управління ризиками.

Література

1. The Cadbury report. Codes and reports. Corporate Governance. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://www.icaew.com/library/subject-gateways/corporate-governance/codes-and-reports/cadbury-report>
2. The Combined Code of Corporate Governance. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.frc.org.uk/combined.cfm>
3. Recommendations from International Finance Corporation, IFC. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ifc.org/wp>
4. OECD Principles of Corporate Governance. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-ENG.pdf>
5. Listing requirements of the New York Stock Exchange. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://venturelawcorp.com/listing/>

6. Listing requirements of the London Stock Exchange. [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://www.londonstockexchange.com>

7. *Мотриченко В. М.* Особливості поширення ТНК на економіку України / В. М. Мотриченко, М. П. Овчарук // Фінансовий простір. – 2013. – № 3 (11). – С. 13–18.

8. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) (2010-2017): Матеріали державного комітету статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua>

9. *Кузьменко А. В.* Особливості розвитку транснаціональних корпорацій в Україні / А. В. Кузьменко. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ukrlogos.in.ua/documents/>

10. МСА 610 – Розгляд роботи внутрішнього аудиту. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://online.zakon.kz/document>

11. *Sridhar Ramamoorti, Andrew D. Bailey, Jrand Richard O. Traver* Risk Assessment in Internal Auditing: A Neural Network Approach [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf>

References

1. The Cadbury report. Codes and reports. Corporate Governance. (2005). Retrieved from: <https://www.icaew.com/library/subject-gateways/corporate-governance/codes-and-reports/cadbury-report>

2. The Combined Code of Corporate Governance. (2003). Retrieved from: <http://www.frc.org.uk/combined.cfm>

Стаття надійшла до редакції : 08.11.2018 р.

3. Recommendations from International Finance Corporation, IFC. (2007). Retrieved from: <https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/>

4. OECD Principles of Corporate Governance. (2005). Retrieved from: <https://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Gover>

5. Listing requirements of the New York Stock Exchange. (2010). Retrieved from: <http://venturelawcorp.com/listing-requirements-of-the-new-york-stock-exchange/>

6. Listing requirements of the London Stock Exchange (2010). Retrieved from <https://www.londonstockexchange.com>

7. *Petrichenko, V. & Ovcharuk, M.* (2013). Propagation characteristics of TNCs on Ukraine's economy. Retrieved from <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1303/ompopt.pdf>

8. Direct investment (equity) (2010-2017): Materials of the State Statistics Committee of Ukraine. (2017) Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua>

9. *Kuzmenko, A. V.* (2018). Features of the development of transnational corporations in Ukraine. Retrieved from: <https://ukrlogos.in.ua/documents/>

10. ISA 610 – Consideration of internal audit work (2013). Retrieved from: <https://online.zakon.kz/document>

11. *Sridhar, Ramamoorti & Andrew, D. Bailey & Jrand, Richard O. Traver* Risk Assessment in Internal Auditing: A Neural Network Approach (1999). Retrieved from: <https://onlinelibrary.wiley.com/>

Стаття прийнята до друку: 20.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Столярчук Г. В. Організація внутрішнього аудиту суб'єктів господарювання як складова корпоративного управління / Г. В. Столярчук, І. В. Хлівна // Часопис економічних реформ. – 2018. – № 4 (32). – С. 23–29.

УДК 336.2

JEL Classification: H20

КИЕВИЧ А. В.¹, ПРИГОДИЧ И. А.², КОНОНЧУК И. А.³

ТРАНСФОРМАЦИЯ НАЛОГОВЫХ СИСТЕМ НА ПРИМЕРЕ СТРАН – ЧЛЕНОВ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

DOI: 10.32620/cher.2018.4.05

Постановка проблемы. Благополучие и эффективность функционирования экономики страны во многом зависит от состояния ее налоговой системы, на которую оказывают огромное влияние переменчивые экономические условия, развитие внешнеторговых связей, активные процессы интеграции и глобализации. Современная налоговая система должна соответствовать стандартам экономики мирового пространства и опираться на реалии экономического развития и специфику страны. *Цель статьи* - провести анализ трансформаций налоговых систем стран Европейского Союза в рамках консолидации его внутренней политики в кризисный период и оценить эффективность принятых мер. *Объект исследования* – налоговые системы стран Европейского Союза представляет собой объединение стран с различным уровнем экономического развития. *Методы, использованные в исследовании.* Применение метода индукции позволило обозначить направления совершенствования налоговой системы Европейского Союза как единого механизма путем консолидации изменений в отдельных странах. Этот опыт сделал возможным выделить страны, которые проводили аналогичные мероприятия, и оценить эффективность реализации реформ. *Гипотеза исследования.* Функционирование внутреннего рынка Европейского Союза зависит от наличия единого налогообложения всех транзакций внутри него, что обеспечивает свободное обращение товаров и услуг и предотвращает дискриминацию. *Изложение основного материала.* Многие направления внутренней политики Европейского союза являются перераспределительными по своей природе (единая денежно-кредитная, валютная, сельскохозяйственная, социальная и региональная политика) и зависят от общей бюджетной политики. *Оригинальность и практическое значение исследования* состоит в обосновании того, что основой валютного союза должна быть скоординированная фискальная политика, требующая множество трансформаций. В действительности это означает, что налоговая среда Европейского Союза не полностью гармонизирована, но основана на единых принципах. *Выводы исследования.* Изучение практики реформирования налоговых систем стран – членов Европейского Союза в кризисный период дает возможность оценить возможности трансформации элементов налогообложения и определить наиболее благоприятные тенденции в данной сфере.

Ключевые слова:

налоговая системы, налоговая база, налоговая ставка, налоговый вычет, льгота, реформа.

TRANSFORMATION OF TAX SYSTEMS ON THE EXAMPLE OF THE COUNTRIES - MEMBERS OF THE EUROPEAN UNION

Formulation of the problem. The well-being and efficiency of the country's economy depends largely on the state of its tax system, which is greatly influenced by changeable economic conditions, the development of

¹ **Киевич Олександр Володимирович**, д-р екон. наук, професор кафедри «Фінанси», Полеський державний університет, м. Пінськ, Республіка Білорусь.

Kievich Aleksandr, Professor, Ph.D. in Economics, Professor of Finance Department Polesky state University, Pinsk, Republic of Belarus.

ORCID ID: 0000-0003-4249-7644

e-mail: a.v.kievich@yandex.ru

² **Пригодич Ірина Олександрівна**, канд. екон. наук, доцент кафедри «Фінанси», Полеський державний університет, м. Пінськ, Республіка Білорусь.

Prigodich Irina, Ph.D. in Economics, Associate Professor of Finance Department Polesky state University, Pinsk, Republic of Belarus.

ORCID ID: 0000-0002-7249-4690

e-mail: Prigodich.Ira@yandex.ru

³ **Конончук Ірина Анатоліївна**, канд. екон. наук, доцент кафедри «Фінанси», Полеський державний університет, м. Пінськ, Республіка Білорусь.

Kononchuk Irina, Ph.D. in Economics, Associate Professor of Finance Department Polesky state University, Pinsk, Republic of Belarus.

ORCID ID: 0000-0003-2734-2812

e-mail: i_kononchuk@mail.ru

foreign trade, and active processes of integration and globalization. The modern tax system must meet the standards of the economy of the world and rely on the realities of economic development and the specifics of the country. *The aim of the research* is to analyze the transformations of the tax systems of the European Union within the framework of the consolidation of its domestic policy during the crisis period and to evaluate the effectiveness of the measures taken. *The object of the research* is tax systems of the European Union is an association of countries with different levels of economic development. *Methods used of the research*. The use of the induction method allowed us to designate directions for improving the tax system of the European Union as a single mechanism by consolidating changes in individual countries. This experience made it possible to identify countries that carried out similar activities, and to assess the effectiveness of the implementation of reforms. *The hypothesis of the research*. The functioning of the internal market of the European Union depends on the existence of a single tax on all transactions within it, which ensures the free circulation of goods and services and prevents discrimination. *The statement of basic materials*. Many European Union domestic policies are redistributive in nature (single monetary, monetary, agricultural, social and regional policies) and depend on a common fiscal policy. *Originality and practical significance of the research* is to justify that the basis of a monetary union should be a coordinated fiscal policy that requires many transformations. In fact, this means that the tax environment of the European Union is not fully harmonized, but is based on common principles. *Conclusions of the research*. The study of the practice of reforming the tax systems of the countries - members of the European Union during the crisis period makes it possible to assess the possibilities of transforming the elements of taxation and to determine the most favorable trends in this area.

Key words:

tax system, tax base, tax rate, tax deduction, exemption, reform.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОДАТКОВИХ СИСТЕМ НА ПРИКЛАДІ КРАЇН – ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Постановка проблеми. Благополуччя і ефективність функціонування економіки країни багато в чому залежить від стану її податкової системи, на яку впливають мінливі економічні умови, розвиток зовнішньоторговельних зв'язків, активні процеси інтеграції та глобалізації. Сучасна податкова система повинна відповідати стандартам економіки світового простору і спиратися на реалії економічного розвитку і специфіку країни. *Мета статті* – провести аналіз трансформацій податкових систем країн Європейського Союзу в рамках консолідації його внутрішньої політики в кризовий період і оцінити ефективність вжитих заходів. *Об'єкт дослідження* – податкові системи країн Європейського Союзу є об'єднання країн з різним рівнем економічного розвитку. *Методи, використані в дослідженні.* Застосування методу індукції дозволило окреслити напрямки вдосконалення податкової системи Європейського Союзу як єдиного механізму шляхом консолідації змін в окремих країнах. Цей досвід зробив можливим виділити країни, які проводили аналогічні заходи, і оцінити ефективність реалізації реформ. *Гіпотеза дослідження.* Функціонування внутрішнього ринку Європейського Союзу залежить від наявності єдиного оподаткування всіх транзакцій всередині нього, що забезпечує вільний обіг товарів і послуг і запобігає дискримінацію. *Вклад основного матеріалу.* Багато напрямів внутрішньої політики Європейського союзу є перерозподільними за своєю природою (єдина грошово-кредитна, валютна, сільськогосподарська, соціальна і регіональна політика) і залежать від загальної бюджетної політики. *Оригінальність і практичне значення дослідження* полягає в обґрунтуванні того, що основою валютного союзу повинна бути скоординована фіскальна політика, що вимагає безліч трансформацій. Насправді це означає, що податкове середовище Європейського Союзу не повністю гармонізована, але заснована на єдиних принципах. *Висновки дослідження.* Вивчення практики реформування податкових систем країн – членів Європейського Союзу в кризовий період дає можливість оцінити можливості трансформації елементів оподаткування і визначити найбільш сприятливі тенденції в даній сфері.

Ключові слова:

податкова системи, податкова база, податкова ставка, податкові відрахування, пільга, реформа.

Постановка проблемы. В настоящее время Европейский союз является одним из наиболее крупных интеграционных образований в мире, которое реализует единую экономическую политику, в том числе и в области налогообложения. Создание общего европейского рынка, конкурентоспособного на мировой арене, подразумевает обеспечение равных условий осу-

ществления торговых транзакций для субъектов хозяйствования всех стран-членов Европейского Союза. Для успешной реализации идеи общего рынка устраняются все препятствия, в том числе и налоговые путем гармонизации налогового законодательства. Мировой финансовый кризис 2008-2010 годов усложнил и замедлил унификацию налоговых систем стран Европей-

ского Союза и позволил странам адаптировать свои налоговые системы согласно выявленным проблемам. В последствии опыт стран-членов Европейского Союза позволил провести компаративный анализ налоговых реформ в странах с различным экономическим состоянием и обозначить их ключевые недостатки.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросами развития налоговой системы, налоговой политики, налогового менеджмента, а также методами и инструментами его реализации занимались такие ученые как А. Смит, Д. Рикардо, А. В. Брызгалин, Б. А. Рогозин, Д. Г. Черник. Среди белорусских ученых, исследующих аспекты налогообложения можно отметить Т. И. Василевскую, Т.А. Везубову, Н. Е. Заяц, Е.Ф. Кирееву.

Цель статьи – провести анализ трансформаций налоговых систем стран

Европейского Союза в рамках консолидации его внутренней политики в кризисный период и оценить эффективность принятых мер.

Изложение основного материала исследования. В условиях преодоления последствий мирового финансового кризиса [1, 2], который привел к дестабилизации денежно-кредитной политики стран [3, 4] и нестабильности макроэкономических показателей необходимо рассмотреть основные положения, предусмотренные налоговыми реформами многих стран, а также изменения, которые произошли в фискальной политике некоторых стран, входящих в состав Европейского союза, в период финансового кризиса 2008-2010 годов.

Все предпринятые в странах меры по трансформации налоговых систем призваны сократить налоговую нагрузку, которая с 2004 года начала возрастать [5] (Рис. 1).

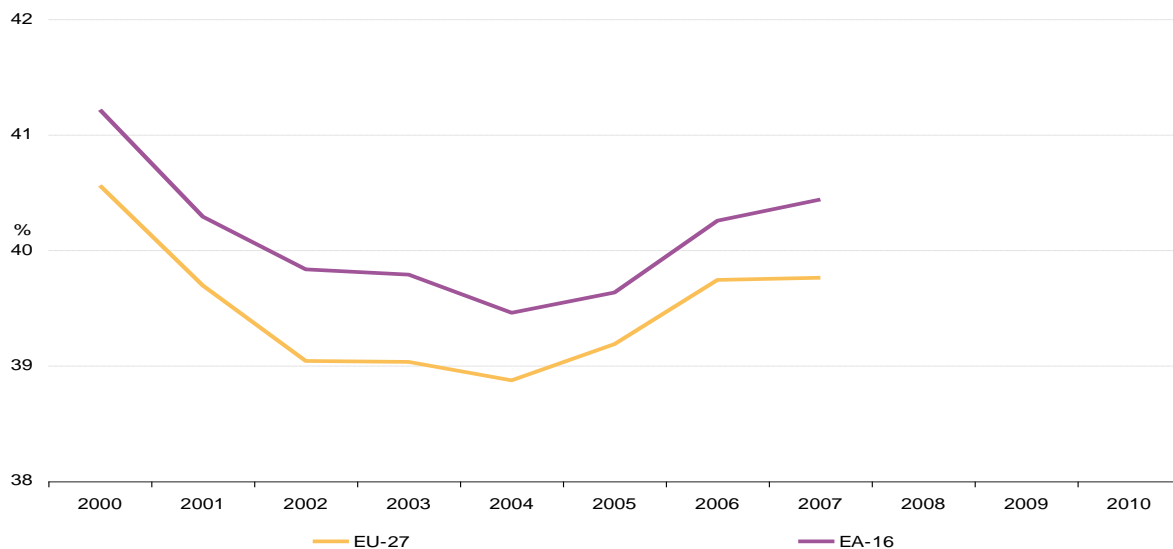

Рис. 1. Динамика реальной налоговой нагрузки в Европейском Союзе, % от ВВП

Источник: разработано авторами

Изменения в налоговых системах стран в большинстве случаев были связаны с манипулированием НДС и акцизами [6-8].

Это было обусловлено тем, что доля налогов на потребление занимала значительное место в структуре налогообложения в предкризисный период [5] (Рис. 2).

Стоит отметить, что налоговая политика в странах – членах Европейского Союза базируется на принципе разумности налогов, а все проведенные трансформации направлены на стимулирование предпринимательской

деятельности и расширение налоговых льгот, которые способствуют совокупному спросу и повышают эффективность экономики.

Наиболее значимые изменения касались освобождения от уплаты налогов и расширением диапазона налоговых вычетов.

Согласно закону 2009 г. «О налоговой реформе» в Австрии было предусмотрено ежегодное сокращение налоговой нагрузки приблизительно на 3 миллиарда евро ежегодно (1,1 % ВВП). Данная реформа предусматривала следующее [5]:

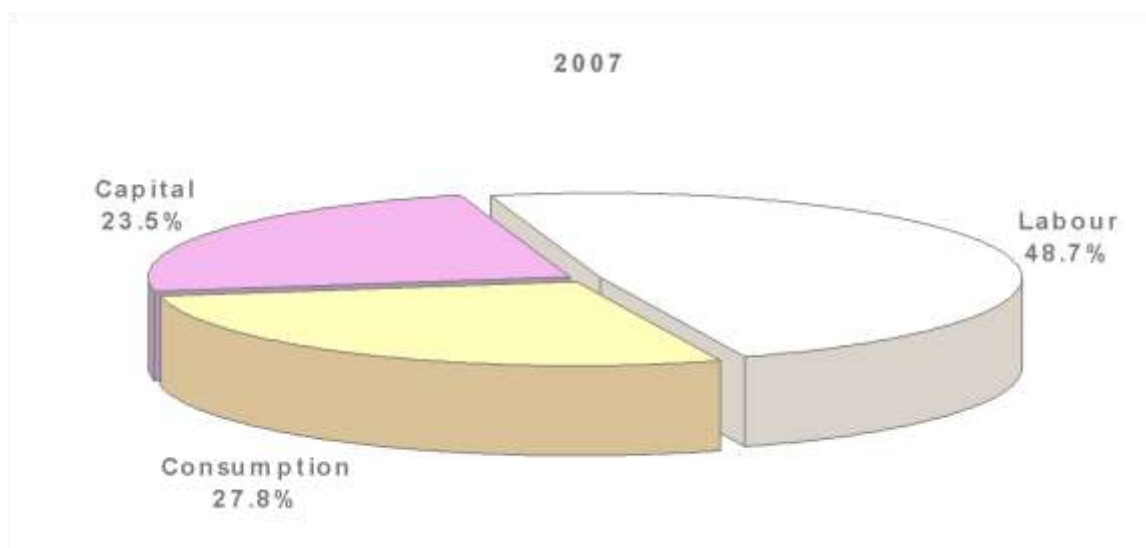

Рис. 2. Структура налогообложения в Европейском Союзе в 2007 году
Примечание: Capital – Капитал, Labour – Труд, Consumption – Потребление
Источник: разработано авторами

1. Изменения в системе подоходного налога (2,3 миллиарда евро): были понижены крайние границы ставок налога;

2. Введение семейного пакета освобождения от уплаты подоходного налога (0,5 миллиарда евро): увеличение детских пособий и налоговых скидок, связанных с наличием в семье ребенка;

3. Увеличение налоговых пособий на предприятиях от 10 % до 13 % с 2010 года. Увеличение объемов инвестиций до 30 % в течение 2009 и 2010 годов (0,7 миллиарда евро).

В Бельгии предприняты следующие меры:

1. Временно продлены сроки уплаты удержаний из заработной платы;

2. Сокращены ставки НДС с 21 % до 6 % для строительства частного (более 50 000 евро) и социального жилья;

3. Увеличены общие вычеты для расчета удержаний из заработной платы с 0,25 % до 0,75 % с 1 июня 2009 и до 1 % с 1 января 2010;

4. Увеличено количество сверхурочных часов, по которым предусмотрены уменьшенные удержания заработной платы, с 65 часов до 100 часов в 2009 г. и к 130 часам в 2010 г.

В Болгарии были введены 5-летние налоговые льготы для инвестиций, принимаемых на определенных условиях, для развития сельского хозяйства, а также обрабатывающей промышленности и промышленно-

сти, основанной на высоких технологиях, и для создания инфраструктуры. Данные налоговые льготы выступают в качестве государственной помощи и одобрены Европейской Комиссией. Вместе с тем были отменены процентные выплаты по закладным для молодых семей [5].

Реформирование налоговой системы Кипра состояла из следующих мер:

1. Уменьшены ставки акциза для неправительственных организаций с 25% до 10%;

2. Временно сокращена на 3 процентных пункта до 5 % ставка НДС для гостиниц;

3. Уменьшен земельный налог аэропортов, уплачиваемый авиакомпаниями, и отменена уплата земельного налога с территорий, занимаемых ночными стоянками, наложенного местными органами властями.

Чешская Республика ускорила обесценивание специфических активов, снизила ставку НДС для трудоемких услуг и полностью отменила НДС на приобретение легковых автомобилей для предпринимателей.

Правительство Дании инициировало главную налоговую реформу, которая осуществляется постепенно с 2010 до 2019 года. Ее основными положениями являются:

1. Изменение сроков уплаты НДС и отмена подоходного налога;

2. Увеличение налоговой льготы на производственную прибыль с 4 % до 4,25 %.

В Эстонии сократили ставку НДС на 9 процентных пунктов и уменьшили диапазон

товаров, к которым применялся льготный тариф. Вместе с тем сократили ставки подоходного налога на 1 процентный пункт и увеличили ежегодное личное пособие.

Финляндия увеличила размер акциза на алкоголь и табак на 10 %, уменьшила пенсионный сбор в национальный пенсионный фонд, уплачиваемый работодателями на 0,8 процентных пункта с 1 апреля 2009 г., уменьшила ставки НДС на продовольственные товары с 17 % до 12 % с 1 октября 2009 г., ввела новый трудовой кредит по подоходному налогу, предоставляемый для работников с низким и средним заработком, и увеличила налоговые льготы по доходу, полученному по работе на дому до 3 000 евро на одного человека.

Во Франции освободили все инвестиции от местного налога на оборудование и налога на собственность с 23 октября 2008 до 31 декабря 2009 года, чем увеличили конкурентоспособность французских компаний, путем сокращения налогового бремени на инвестиции, а также с 1 июля 2009 года была уменьшена ставка НДС до 5,5% на услуги ресторана.

Германия увеличила ставку налога на услуги домашнего ремонта, осуществляемые работниками по договору найма, до 20 % от 6 000 евро (то есть минимально 1 200 евро), а также внедрила ряд стимулов для покупателей безвредных для окружающей среды автомобилей [5].

Греция в кризисный период внесла корректировки в налоговую систему:

1. Введен дополнительный налог на личный доход для работников с высоким заработком (доход выше 60 000 евро в год). Налог постепенно увеличивался с 1 000 евро – за доход между 60 001 евро и 80 000 евро в год и до 25 000 евро – за доход свыше 900 000 евро в год;

2. Введена специальная дотация в 500 евро безработным людям или пенсионерам с низким доходом, которые заключили договор кредита в марте 2009 г.;

3. Сокращена с 2,0 % до 0,5 % ставка налога местных властей на доход от деятельности гостиниц, мотелей, бунгалов, а также доход ресторанов, клубов, баров, и т.д.;

4. Приостановлены банковские выплаты в размере 0,6 % по кредитам гостиниц и другим подобным типам услуг на 2009 г.

5. Сокращен налог, который облагает автомобильную регистрацию, на 50 % в течение апреля-августа 2009 г.

В Венгрии подоходный налог уменьшили, в то время как налоги на потребление и капитал увеличили. С 1 июля 2009 года общая ставка НДС увеличена с 20 % до 25 % и временно с августа 2009 года уменьшена до 18% ставка НДС для молочных продуктов, выпечки и теплоцентрали [5].

Ирландия осуществила следующие изменения в налоговой системе:

1. Введен налог на доходы по ставке 1 % на доход до 100 100 евро в год и ставке 2 % на доход, превышающий указанную сумму. На доходы сверх 250 120 евро в год ставка налога увеличивается на 1 процентный пункт. Платежи социального обеспечения были исключены из данного налога;

2. С 1 мая 2009 года ставки налога на доходы удвоены к 2%, 4 % и 6 %. Ставка в размере 4 % относится к доходу сверх 75 036 евро и 6 % - к доходу сверх 174 980 евро;

3. Сокращена ставка гербового сбора с 9 % до 6 %;

4. Увеличена ставка НДС с 21 % до 21,5 % в декабре 2008 года.

5. Повышены стандартные налоговые вычеты до 1 000 евро на одного человека, и до 2 000 евро для женатой пары с 2 доходами;

6. С 8 апреля 2009 года увеличен налог на доходы по депозитам с 23 % до 25%.

В Италии сократили ставку акциза на газ для промышленного использования и ряд налогов для операторов дорожной перевозки. В стране ввели налоговые стимулы для покупок бытовой техники и мебели и существенно сократили налоги на жилье.

В Латвии реформа налоговой системы была направлена на увеличение налоговых ставок. В стране возросла ставка НДС с 18 % до 21 % и льготной ставка НДС с 5 % до 10 %. Различные типы товаров исключены из перечня льготного налогообложения. Аналогичная тенденция наблюдалась и по акцизу: с января 2009 года была увеличена ставка акциза на сигареты и с февраля 2009 года – на топливо, табак, кофе, алкоголь и безалкогольные напитки.

Литва также как и Латвия пошла по пути увеличения налоговых ставок. Возросла не только ставка акциза на топливо, алкоголь и сигареты, но и ставка НДС на один процентный пункт до 19 %. Вместе с тем были отменены ставка НДС 9 %, относящаяся к строи-

тельным услугам, и льготная ставка 5 %. Однако в стране ввели существенные инвестиционные стимулы в течение периода до 2013 года.

Люксембург провел политику преобразования освобождения от уплаты налога в налоговые льготы и расширил до 80 % диапазон освобождения от уплаты налогов на доходы и прибыль по доходам, получаемым как с прав по интеллектуальной собственности, так и по доходам от интернет-доменных имен.

В Мальте расширили льготы по отношению к НДС на услуги учреждений культуры и по отношению к налогу на регистрацию грузовиков. Также в стране отменили налог с дорог.

В Нидерландах изменения налоговой системы затронули следующие аспекты:

1. Владельцев топливосберегающих автомобилей освободили от уплаты налога на автомобили, а владельцам автомобилей на природном газу данный налог уменьшили. Для автомобилей, использующих водород, ввели освобождение от налога;

2. Предусмотрели субсидии для утилизации старых автомобилей;

3. Отменили налог на авиабилеты;

4. Компаниям предоставили возможность уплачивать НДС ежеквартально вместо ежемесячно уплаты;

5. Ввели необлагаемый минимум до 3 000 евро для служащих, работающих после достижения 62-ухлетнего возраста;

6. Ввели многочисленные административные упрощения в системе социального обеспечения;

7. Увеличили налоговые льготы для работающих родителей.

В Польше предусмотрено сокращение периода возмещения НДС со 180 до 60 дней и возмещение НДС по безнадежной задолженности сроком более 180 дней налоговыми органами. Также в стране усилили мотивацию к инвестированию, внедрив механизм ускоренной амортизации определенных видов основных фондов для небольших и недавно зарегистрированных юридических лиц.

В Португалии освободили от налогообложения доход, связанный с предоставлением жилищно-коммунальных услуг, а также услуг образования, здравоохранения и санаторно-профилакторного лечения. В стране снизили налоговую ставку по налогу на недвижимость и увеличили период освобождения от его уплаты [5].

Румыния осуществила многочисленные изменения в налоговой системе страны, основными из которых являются:

1. Сокращение ставки НДС с 19 % до 5 % для строительства социального жилья;

2. Увеличение размера вычета по добровольному страхованию от болезней (с 200 евро до 250 евро), а также платежей работников в программы пенсионного обеспечения (с 200 евро до 400 евро);

3. Увеличение акциза на алкогольные напитки, сигареты и топливо с апреля 2009 года;

4. Установление налоговой ставки 2 % на доход, получаемый от сельскохозяйственной деятельности;

5. Временное освобождение от налога на прибыль дохода, получаемого от торговли ценными бумагами на румынском фондовом рынке;

6. Сокращение налога на дивиденды нерезидентов с 16 % до 10 %.

Словакия также провела реформу налоговой системы и внесла следующие корректировки:

1. Введен налоговый вычет на работника в максимальном размере 181,03 евро ежегодно;

2. Уменьшена ставка взноса в Агентство Социального страхования с 4,75 % до 2 % для работников, осуществляющих трудовую деятельность не по договору найма;

3. Сокращен период уплаты НДС с 60 дней до 30 дней;

4. Упрощено ведение налоговых записей для небольших юридических лиц.

В Словении увеличили инвестиционный вычет юридическим лицам, вкладывающим капитал в оборудование или нематериальные активы и осуществляющим деятельность в сфере лесного хозяйства и лесоводства. Одновременно был увеличен акциз на бензин, газ, нефть и алкогольные напитки, чтобы обеспечить устойчивый приток общественных доходов. В мае 2009 года последовало увеличение акциза и на табачные изделия.

Испания временно отменила налог на капитальные трансферты, сократила процентную ставку по просроченным налоговым платежам и предоставила дополнительную налоговую льготу в 400 евро для работников, осуществляющих трудовую деятельность не по договору найма.

Налоговая реформа в Швеции в большинстве случаев касалась изменения льгот. В частности была увеличена сумма минимального личного дохода налогоплательщиков в возрасте старше 65 лет, которая не облагается подоходным налогом, и введена налоговая льгота для реконструкции, модернизации и материально-технического обеспечения строительства домашних хозяйств [5].

Соединенное Королевство Великобритании приняло ряд изменений в налоговой политике, которые носили временный характер:

1. С апреля 2010 года введена дополнительная ставка подоходного налога в размере 50 % от имеющейся ставки в отношении доходов, превышающих 150 000 фунтов стерлингов;

2. Сокращена ставка НДС с 17,5 % до 15 % с 1 декабря 2008 года до 31 декабря 2009 года;

3. Исключены из налоговой базы по земельному налогу и гербовому сбору суммы, на которые были приобретены ценности в частную собственность, но не более чем на сумму 175 000 фунтов стерлингов в период между сентябрем 2008 года и концом 2009 года.

В Норвегии были увеличены налоговые льготы для компаний, участвующих в научно-исследовательских проектах, одобренных Советом Исследования Норвегии.

Принятые в сфере налогообложения меры в странах Европейского Союза не принесли ожидаемого эффекта. В последующие годы налоговая политика каждой страны корректировалась неоднократно, а основными рычагами воздействия на налоговые системы были воздействия на размер налоговых ставок и манипулирование налоговыми льготами.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Анализ проведенных реформ налоговых систем стран-членов Европейского Союза позволяет свидетельствовать о том, что национальные налоговые системы стран неоднородны и не являются полностью сопоставимыми и гармонизированными. Данная ситуация подтверждается и различными результатами проведенных реформ: в странах с более сильной финансовой системой экономика была стабилизирована, однако в странах, финансовая система которых была дестабилизирована еще до 2008 года, реформы лишь усугубили проблемы в их экономике.

Разнонаправленность принятых решений и отсутствие единых целевых параметров в налоговой политике сигнализирует о рассогласованности бюджетной, валютной и внешнеэкономической политики.

Подобного рода дифференциация приводит к трудностям реализации перераспределительных процессов, так как таргетирование различных показателей дестабилизирует банковскую систему и повышает банковские риски, максимизация которых негативно влияет на финансовую систему стран с неустойчивой экономикой и позитивно – на финансовую систему стран со стабильной экономикой. Своевременное диагностирование рисков в кредитно-финансовой организации [9] требует комплексного подхода с учетом интеграции всех финансовых аспектов в экономике [10, 11] и является трудоемким процессом.

Реализация банковских рисков усугубила проблемы в бюджетной системе ряда стран-членов Европейского Союза, что и потребовало в дальнейшем более радикальных трансформаций в их налоговых системах. Однако стоит отметить, что последствия финансового кризиса спустя десятилетие еще заметны в экономиках большей половины стран Европейского Союза и их нивелирование продолжается и в настоящее время.

Литература

1. *Киевич А. В.* Главная причина – сам механизм глобального экономического кризиса : монография / А.В. Киевич. – Санкт-Петербург : «Инфо-да», 2012. – 236 с.
2. *Киевич А. В.* ЕАЭС: макроэкономическая стабилизация в условиях глобального кризиса / А. В. Киевич, О. В. Король // Экономика и банки. – 2017. – № 1. – С. 26–34.
3. *Киевич А. В.* Денежно-кредитная политика: рестрикция и экспансия в переходный период / А. В. Киевич, И. А. Конончук, И. А. Пригодич // Економічний форум. – 2018. - № 2. – С. 290–297.
4. *Киевич А. В.* Дедолларизация мировой экономики как объективная реальность / А.В. Киевич // Вопросы экономики и права. – 2017. – № 108. – С. 33-37.
5. *Taxation trends in the European Union – 2009* : стат. отчет / Европейский Союз, 2009. – 391 с.
6. *Кисель И. А.* Анализ применяемых в практике показателей результативности

налогового менеджмента на предприятии / И. А. Кисель // Экономика и банки. – 2014. – № 2. – С. 3-9.

7. Конончук И. А. Организация налогового менеджмента в корпорациях США / И.А. Конончук // Экономика и банки. – 2016. – № 2. – С. 20-26.

8. Конончук И. А. Освобождение от налогообложения в условиях зачетного метода расчета НДС / И. А. Конончук // Экономика и банки. – 2018. – № 1. – С. 19–24.

9. Пригодич И. А. Банковский риск: сущность, методика оценки, управление / И. А. Пригодич // Экономика и управление. — 2012. — № 4. — С. 85.

10. Пригодич И. А. Развитие интегрированной системы диагностики банковских рисков как актуальное направление совершенствования диагностики в банках / И. А. Пригодич // Экономический бюллетень Научно-исследовательского института Министерства экономики Республики Беларусь. — 2014. — № 9. — С. 28–35.

11. Пригодич И. А. Ключевые проблемы ранней диагностики рисков в банках и пути ее совершенствования / И. А. Пригодич // Экономика и банки. — 2014. — № 2. — С. 26–33.

References

1. *Kievich, A. V.* (2012). The main reason – the mechanism of the global economic crisis. Sankt-Peterburg, SPB: Info-da, 236.

2. *Kievich, A. V.* (2017). EEU: macroeconomic stabilization in the context of the global crisis. Economics and banks, 1, 26–34.

Стаття надійшла до редакції : 08.09.2018 р.

3. *Kievich, A. V. & Kononchuk, I. A. & Prigodich, I. A.* (2018). Monetary policy: reconstruction and expansion during the transition period. Economic forum, 2, 290–297.

4. *Kievich, A. V.* (2017). De-dollarization of the world economy as an objective reality. Economic and legal issues, 108, 33–37.

5. Taxation trends in the European Union – 2009 : stat. otch. (2009). European Union, 391.

6. *Kisel, I. A.* (2014). Analysis of the tax management indicators used in practice at the enterprise. Economics and banks, 2, 3–9.

7. *Kononchuk, I. A.* (2016). Organization of tax management in US corporations. Economics and banks, 2, 20–26.

8. *Kononchuk, I. A.* (2018). Tax exemption in the conditions of the credit method of VAT calculation. Economics and bank, 1, 19–24.

9. *Prigodich, I. A.* (2012). Bank risk: essence, method of assessment, management. Economics and management, 4, 85.

10. *Prigodich, I. A.* (2014). Development of the integrated system of banking risks diagnostics as an actual direction of diagnostics improvement in banks. Economic Bulletin of the Research Institute of the Ministry of economy of the Republic of Belarus, 9, 28–35.

11. *Prigodich, I. A.* (2014). The key problem of early diagnosis of risks in banks and the ways of its improvement. Economics and banks, 2, 26–33.

Стаття прийнята до друку: 20.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Киевич А. В. Трансформация налоговых систем на примере стран – членов Европейского Союза / А. В.Киевич, И. А Пригодич, И. А. Конончук // Часопис економічних реформ. – 2018. – № 4 (32). – С. 30–37.

ПРІОРИТЕТИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛІНГУ В УПРАВЛІННІ ВАРТІСТЮ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ

DOI: 10.32620/cher.2018.4.06

Постановка проблеми. В статті розкрито передумови, сутнісні характеристики та об'єкти фінансового контролінгу з позиції збереження та відтворення вартості господарюючих суб'єктів. *Мета статті* – розкриття концептуальних та організаційних засад фінансового контролінгу в контексті забезпечення ефективності управління вартістю господарюючих суб'єктів. *Об'єкт дослідження* – процес обрання пріоритетів фінансового контролінгу в управлінні вартістю господарюючих суб'єктів. *Методи, використані в дослідженні:* логічно-змістовний метод, системний підхід, методи наукового пізнання, метод індукції тощо. *Гіпотеза дослідження.* Наявність залежності розробки методичних засад щодо вдосконалення фінансового контролінгу в контексті забезпечення результативності управління вартістю від врахування ризику, формування та вимірювання системи драйверів вартості в межах контролінгу, нормалізація критеріїв результативності управління вартістю та оцінки стратегічної вартості підприємств. *Виклад основного матеріалу.* На основі системного підходу сформовано концептуальну модель фінансового контролінгу, яка інтегрує: мету, предметне поле, принципи, завдання, функції, інструменти. *Оригінальність та практичне значення дослідження* полягають в обґрунтуванні методичного інструментарію фінансового контролінгу, який об'єднує: методи фінансової діагностики, фінансового планування, аналізу, ризик-менеджменту, управлінського обліку, системи оцінки вартісних показників. *Висновки дослідження.* Поєднання інструментів менеджменту ЕВМ і фінансового контролінгу забезпечує інформаційну базу для прогнозування очікуваної ринкової та стратегічної вартості підприємств. Розкрито методичний підхід до стратегічної оцінки вартості компаній. Обґрунтовано організаційні засади фінансового контролінгу.

Ключові слова:

фінансовий контролінг, вартість підприємства, інструменти фінансового контролінгу, фінансова діагностика, менеджмент на основі очікувань (Expectation-Based Management-EBM).

PRIORITIES OF FINANCIAL CONTROLLING IN VALUE MANAGEMENT OF THE ECONOMIC ENTITIES

Formulation of the problem. The article describes the preconditions, the essential characteristics and objects of financial control from the point of view of preservation and reproduction of the value of economic entities. *The aim of the research* is the disclosure of the conceptual and organizational foundations of financial control in the context of ensuring the effective management of the value of economic entities. *The object of the research* is the process of selecting the priorities of financial control in the management of the value of economic entities. *Methods used in the study:* logical-content method, system approach, methods of scientific knowledge, method of induction. *The hypothesis of research.* The existence of a dependence of the development of guidelines for improving financial control in the context of ensuring the effectiveness of cost management from the risk taking, the formation and measurement of the value drivers system within the limits of control, the normalization of the criteria for the effectiveness of cost management and assessment of the strategic value of enterprises. *The statement of basic materials.* On the basis of the system approach, a conceptual model of financial controlling, which integrates: purpose, subject field, principles, tasks, functions, tools, is formed. *The originality and practical significance of the research* consist in substantiating the methodical tools of financial control, which

¹ Костирко Лідія Андріївна, д-р екон. наук, завідувач кафедри «Фінанси та банківська справа», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна.

Kostyrko Lydia, Professor, Ph.D. in Economics, Head of Finances and Banking Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-3447-2343

e-mail: lidiyakostyrko@gmail.com

² Євтушенко Марина Вікторівна, асистент кафедри «Корпоративні фінанси і контролінг», ДВНЗ «Київський національний економічний університету імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна.

Yevtushenko Maryna, assistant of Corporate Finance and Controlling Department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kiev, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-0775-2737

e-mail: marinapanasyuk@ukr.net

combines: methods of financial diagnostics, financial planning, analysis, risk management, management accounting, system of estimation of cost indicators. *Conclusions of the research.* The combination of EBM management tools and financial controlling provides an information base for forecasting the expected market and strategic value of enterprises. The methodical approach to the strategic assessment of the value of companies is outlined. The organizational principles of financial control are substantiated.

Key words:

financial controlling, cost of an enterprise, financial control instruments, financial diagnostics, expects-based management (EBM).

ПРИОРИТЕТЫ ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЛИНГА В УПРАВЛЕНИИ СТОИМОСТИ ХОЗЯЙСТВУЮЩЕГО СУБЪЕКТА

Постановка проблемы. В статье раскрыты предпосылки, существенные характеристики и объекты контроллинга с позиции сохранения и воспроизводства стоимости хозяйствующих субъектов. *Цель статьи* – раскрытие концептуальных и организационных основ финансового контроллинга в контексте обеспечения эффективности управления стоимостью хозяйствующих субъектов. *Объект исследования* – процесс избрания приоритетов финансового контроллинга в управлении стоимостью хозяйствующих субъектов. *Методы, использованные в исследовании:* логически-содержательный метод, системный подход, методы научного познания, метод индукции и тому подобное. *Гипотеза исследования.* Наличие зависимости разработки методических основ усовершенствования финансового контроллинга в контексте обеспечения результативности управления стоимостью от учета риска, формирования и измерения системы драйверов стоимости в пределах контроллинга, нормализация критериев результативности управления стоимостью и оценки стратегической стоимости предприятий. *Изложение основного материала.* На основе системного подхода сформирована концептуальная модель финансового контроллинга, которая интегрирует: цель, предметное поле, принципы, задачи, функции, инструменты. *Оригинальность и практическое значение исследования* заключаются в обосновании методического инструментария финансового контроллинга, который объединяет: методы финансовой диагностики, финансового планирования, анализа, риск-менеджмента, управленческого учета, системы оценки стоимостных показателей. *Выводы исследования.* Сочетание инструментов менеджмента ЭВМ и финансового контроллинга обеспечивает информационную базу для прогнозирования ожидаемой рыночной и стратегической стоимости предприятий. Раскрыто методический подход к стратегической оценке стоимости компаний. Обоснованно организационные основы контроллинга.

Ключевые слова:

финансовый контроллинг, стоимость предприятия, инструменты финансового контроллинга, финансовая диагностика, менеджмент на основе ожиданий (Expectation-Based Management).

Постановка проблеми. В умовах посилення глобалізації та динамічних змін ринкового середовища фінансовий контролінг є інструментом забезпечення сталого розвитку та конкурентоспроможності компаній. Створення дієвої системи фінансового контролінгу обумовлюється його можливістю своєчасно ідентифікувати внутрішні й зовнішні фактори впливу на вартість підприємств, аналізувати їх і розробляти заходи щодо адаптації суб'єктів господарювання до змін і попередження від можливих втрат, економічних вигід. Існує потреба в вимірюванні драйверів вартості підприємств, шляхом отримання якісної інформації для прийняття управлінських рішень. Проте система фінансового контролінгу в більшості вітчизняних компаніях не відповідає сучасним умовам ведення бізнесу: протиріччя між цілями управління і контролінгом, методики контролінгу не є ризик-орієнтованими, процеду-

ри контролінгу обмежуються та орієнтуються на цілі поточного управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем становлення і розвитку контролінга присвячені наукові праці [3, 5, 6, 7, 8, 9] вітчизняних та зарубіжних вчених серед яких: Ю. Аніскін, І. О. Бланк, М. П. Бутко, Ю. Вебер, А. Дайлен, Н. Данилочкина, С. В. Данилочкин, Р. С. Каплан, Х.-Ю. Кюппер, Е. Майер, Р. Манн, Л. Птащенко, Т. Райхман, В. Сержанов, О. О. Терещенко, С. Фалько, Х.-Й. Фольмут, Д. Хан, Р. Хілтон, П. Хорват, Ч. Хорнгрен, Д. Шнайдер, Х. Штіглер, А. І. Шигаєв, К. Штайнле. Незважаючи на наявність великої кількості наукових розробок в цій сфері подальшого дослідження та вирішення потребують ряд питань: розробка методичних засад щодо вдосконалення фінансового контролінгу в контексті забезпечення результативності управління вартістю з врахуванням ризику, формування та вимірювання системи драй-

верів вартості в межах контролінгу, нормалізація критеріїв результативності управління вартістю та оцінки стратегічної вартості підприємств.

Мета статті. Розкриття концептуальних та організаційних засад фінансового контролінгу в контексті забезпечення ефективності управління вартістю господарюючих суб'єктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий контролінг на підприємствах утілює стратегічні цілі у форму конкретних показників, надає можливість обґрунтування потреби в капіталі та служить інструментом для прийняття управлінських рішень та ризику втрат вартості компаній. Для стейкхолдерів важливо мати чітке уявлення щодо забезпечення приросту вартості суб'єктів господарювання, тому стає необхідним пошук нових та вдосконалення вже існуючих інструментів фінансового контролінгу. Його методологія, методика та організація змінювалась на різних етапах розвитку економічних відносин. З огляду на те, що оцінка вартості організацій є первинною і управління організаціями здійснюється з метою її збереження, фінансовий контролінг слід розглядати як інструмент прийняття управлінських рішень. У даному дослідженні фінансовий контролінг розглядається у триєдиному підсумку як:

-система, інформаційної підтримки управлінських рішень, що передбачає використання методів планування, фінансової діагностики, управлінського обліку, внутрішнього контролю та ризик-менеджменту, які в сукупності забезпечують координацію окремих підсистем управління та зорієнтовані на збереження та відтворення вартості підприємств на довгострокову перспективу.

-система попередження, що надає можливість оцінити втрати вартості у розрізі: бізнес-одиниць, підрозділів та видів діяльності суб'єктів господарювання.

- сукупність даних контрольної, аналітичної, діагностичної, облікової, статистичної, інших видів та узагальнення і модифікацію інформації з метою надання необхідної інформації різним групам користувачів та прийняття довготермінових управлінських рішень.

Залежно від завдань управління фінансовий контролінг розмежовується на: опера-

тивний та стратегічний. Оперативний контролінг спрямований на підтримку поточної діяльності підрозділів через фінансове планування та підвищення їх вкладу в створення вартості. Стратегічний контролінг – фокусується на підтримці конкурентоспроможності, реалізації фінансової стратегії та ідентифікації майбутніх економічних вигід, загроз втрат і потреб в капіталі. Взаємозв'язок стратегічного і оперативного фінансового контролінгу досягається шляхом використання показників доданої вартості, операційного прибутку, рентабельності чистих активів і грошових потоків. В якості об'єктів фінансового контролінгу визначено: фінансові ресурси, фінансово-економічні процеси і фінансові результати, вартість та ризику підприємств. Предметом контролінгу є сукупність процедур з планування, виявлення, вимірювання, узагальнення, модифікації й передачі інформації про процеси та результати господарської діяльності користувачам для прийняття управлінських рішень.

Виходячи з поставленої мети у сферу завдань фінансового контролінгу входить: аналіз сильних і слабких сторін діяльності, визначення цільових та стратегічних орієнтирів, забезпечення потреб користувачів з метою скорочення інформаційної асиметрії, ідентифікація та оцінка факторів вартості, попередження та усунення ризиків, контролінг ефективності виконання планів і рішень, оцінка ризиків бізнесу, фінансовий контролінг господарських операцій (доходи, витрати, грошові надходження, грошові видатки), розробка та моніторинг фінансової стратегії. В основу концепції фінансового контролінгу покладено координація та інтеграція всіх функцій управління підприємством, за допомогою узгодження інструментів, а саме: фінансового планування, управлінського обліку; фінансової діагностики; системи показників та індикаторів вартості підприємств. Методологію фінансового контролінгу складають: мета, базові концепції, принципи, завдання, об'єкти, методичний інструментарій. Концептуальна модель фінансового контролінгу наведена на рис. 1.

Розвиток теоретичних засад фінансового контролінгу базується на концепціях: вартості, менеджменту, ризик-менеджменту, управлінського обліку, збалансування інтересів зацікавлених осіб, координації, безперервності.

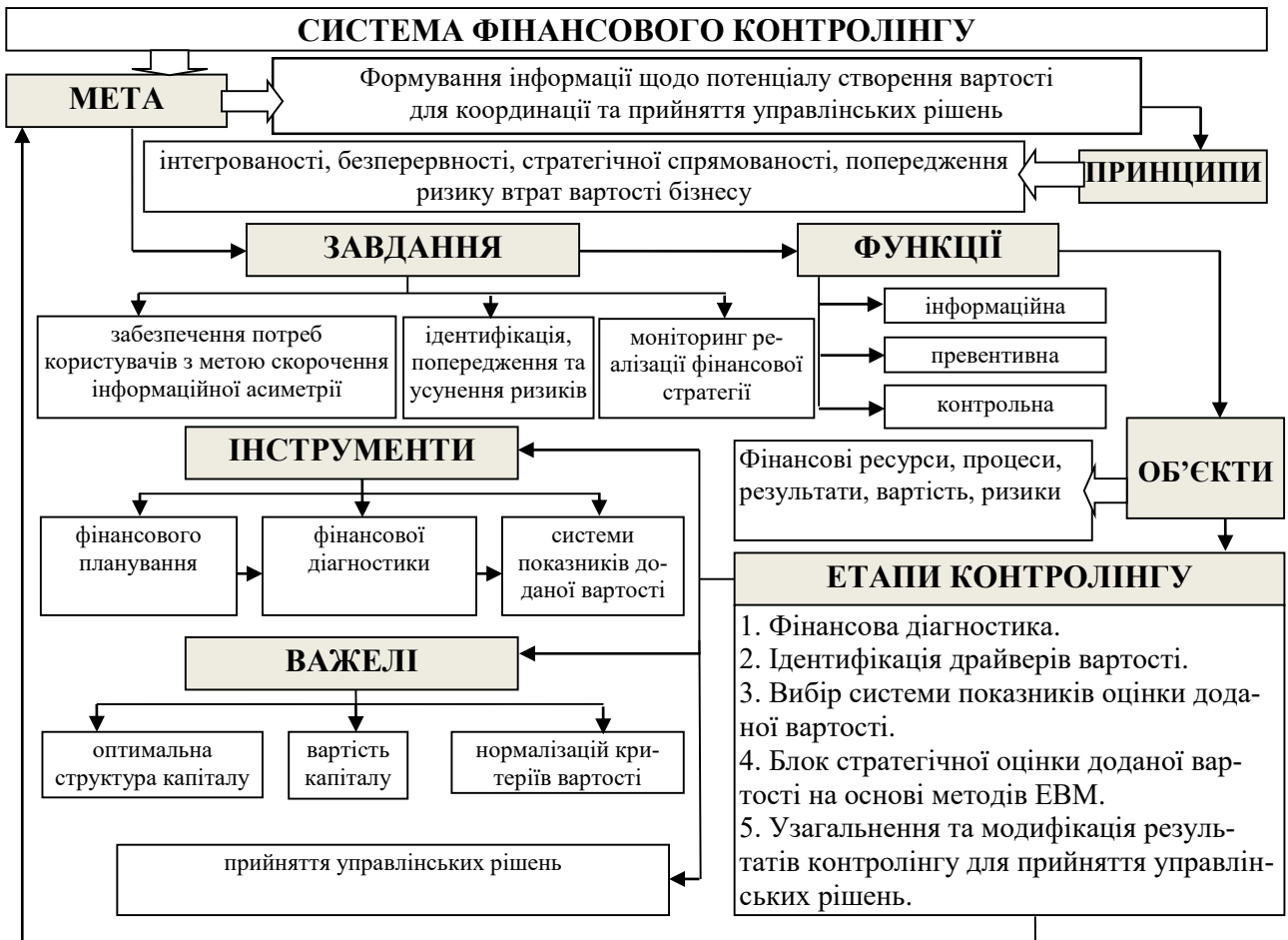

Рис. 1. Концептуальна модель фінансового контролінгу
 Джерело: розроблено авторами

Головна мета фінансового контролінгу: виявити і оцінити чинники, які впливають на підтримку й відтворення потенціалу збереження та відтворення вартості для прийняття управлінських рішень. Виходячи з цього основними завданнями фінансового контролінгу є: формування релевантної інформації для потреб управління капіталом; фінансова діагностика впливу факторів вартості на ефективність прийняття управлінських рішень; інформаційне забезпечення фінансового планування; розробка заходів щодо попередження ризиків бізнесу.

Методологічним базисом фінансового контролінгу є принципи:

інтегрованості – проявляється в формуванні інформації для регулювання і координація управлінських рішень щодо збереження та відтворення вартості;

адаптивності – ідентифікація та модифікація інформації щодо змін ринкового середовища з метою попередження втрат

економічних вигід від ризиків підприємницької діяльності;

безперервності – фінансовий контролінг орієнтується на неперервність контрольних процедур у відповідності з циклом управління капіталом для виявлення слабких сторін та резервів підвищення його ефективності;

стратегічної спрямованості – проявляється на етапі формування інформації та її модифікації щодо створення вартості на майбутнє для розробки і коригування стратегічних фінансових планів. У межах фінансового контролінгу оцінюються очікування менеджменту щодо майбутнього компанії, що дозволить користувачам спрогнозувати перспективи розвитку підприємства і можливі майбутні ризики;

зв'язності інформації фінансового контролінгу - означає, взаємозв'язок між показниками і прийняттям управлінських рішень ефективного використання капіталу та

надання повного уявлення щодо динаміки створення вартості у часі;

цілеорієнтованості – передбачає формулювання та досягнення мети фінансового контролінгу. Виходячи з головної мети підприємств - забезпечення стабільного відтворення вартості, систему цілей необхідно розглядати за рівнями управління, видами діяльності та окремими факторами, що характеризують ефективність управління капіталом суб'єктів господарювання;

попередження загроз ризику втрат вартості бізнесу – означає контроль та оцінку фінансового стану об'єкта управління з метою ідентифікації та мінімізації впливу факторів на створення економічно доданої вартості. Критерієм прийняття управлінського рішення є співвідношення між рентабельністю інвестованого капіталу (ROI) та середньозваженою вартості капіталу (WACC).

Організація фінансового контролінгу орієнтована на створення та збереження вартості інтегрує наступні етапи.

Етап фінансової діагностики вирішує завдання щодо формування та модифікації інформації для оцінки майбутньої спроможності підприємств генерувати прибуток в створення доданої вартості та стратегічного позиціонування з метою прийняття управлінських рішень щодо вибору сценаріїв розвитку.

Етап драйверів вартості передбачає ідентифікацію та виявлення залежностей між доданою вартістю та потенціалом її створення. На цьому етапі формується інформація щодо ключових факторів доданої вартості, серед яких: обсяги продажів, собівартість, фінансові витрати, вартість власних джерел фінансування. Така інформація є підґрунтям для оцінювання необхідного обсягу власних і зовнішніх джерел фінансового потенціалу створення вартості з урахуванням можливості їх оптимізації.

Аналіз факторів створення (руйнування) бізнесом вартості здійснюється на основі таких показників, як: рентабельність власних джерел, рентабельність інвестованого капіталу, темп зростання власних джерел фінансування, WACC. Підприємства створюють вартість тоді, коли рентабельність власних джерел вища від їх вартості. Вона створює більше вартості, коли вона зростає. Однак, необхідно враховувати, що фінансові індикатори дозволяють оцінити лише результати діяльності суб'єктів господарювання, пов'язані з інвестиціями в матеріальні активи, поза

увагою залишаються, наприклад, операції по довгостроковим контрактам з постачальниками і покупцями, порушення яких може призвести до втрат вартості компаній.

Етап вибору системи показників оцінки доданої вартості - припускає розрахунки фундаментальної та ринкової вартості. Показники, засновані на фундаментальній вартості оцінки бізнесу, відображають можливість отримання доходів підприємств в майбутньому, тобто, вони враховують період створення вартості. Для розрахунку фундаментальної вартості найбільш придатним є дохідний підхід.

Оцінка ринкової вартості підприємств передбачає використання порівняльного підходу та методів менеджменту ЕВМ для оцінки економічно доданої і очікуваної вартості з метою зниження інформаційної асиметрії та задоволення інформаційних потреб стейкхолдерів.

Етап стратегічної оцінки потенціалу доданої вартості передбачає: визначення залежності між величинами доданої вартості і потенціалу створення вартості; вибір бази оцінки показників оцінки потенціалу доданої вартості; нормалізацію критеріїв результативності управління вартістю; виявлення чинників створення (руйнування) бізнесом вартості; ідентифікація та оцінка ризиків, що впливають на додану вартість; оцінка стратегічної вартості на основі оцінки потенціалу ефективності управління (ЕВМ) та ризику бізнесу.

Етап узагальнення та модифікації результатів контролінгу для прийняття управлінських рішень - забезпечує координацію, процес виконання управлінських рішень та створює зворотній зв'язок шляхом формування системи виявлення вартісних факторів та внутрішніх резервів генерування цінності у майбутньому. Фінансовий контролінг у системі управління засновується на реалізації принципу контролю зміни ключових факторів вартості підприємств. Для прийняття управлінських рішень найбільш придатними є поєднання інструментів стратегічного й оперативного контролінгу та використання їх різних комбінацій. Залежно від потреб користувачів показники деталізуються в розрізі кожного рівня управління.

Оцінка вартості підприємств передбачає дослідження та виокремлення факторів, які впливають на генерування чи руйнування вартості. При цьому в процесі визначення

факторів вартості важливо виокремити ключові з них і встановити залежність між ними та зміною вартості. Усі фактори, що впливають на вартість компаній можна поділити на три групи: мікро-, макро- та глобальні. Глобальні та мікро- фактори слід відносити до зовнішнього середовища, а мікро – до внутрішнього. Правильний вибір генеруючих та руйнуючих факторів вартості, вплив яких носить комплексний характер, складають основу розвитку системи формування вартості підприємства.

Результати дослідження дозволяють стверджувати про наявність різних методів контролінгу, які достатньо повно висвітлені в літературі [1, 4, 5, 7]. Вибір методів здійснюється залежно від цілей і завдань менеджменту, які ставляться до контролінгу. Методичний інструментарій фінансового контролінгу, орієнтованого на збереження та відтворення вартості, охоплює: фінансову діагностику, фінансове планування, SWOT-аналіз, системи оцінки вартісних показників та індикаторів, ризик-менеджменту, управлінського обліку.

Системний підхід до організації фінансового контролінгу реалізується на основі комплексного поєднання інструментів фінансової діагностики, фінансового планування, аналізу ефективності управління капіталом з використання методів ЕВМ та ризику.

Центральним елементом фінансового контролінгу є фінансова діагностика суб'єктів господарювання. Вибір методики та інструментарію фінансової діагностики є досить складним питанням. Існуючі вітчизняні методики передбачають наступні напрями аналізу: горизонтальний, вертикальний, трендовий, коефіцієнтний, факторний аналіз. Не розкритими залишаються методичні підходи до фінансової діагностики підприємств зокрема: логічно-дедуктивні та евристичні [2], використання яких дозволяє надати цілісне уявлення, щодо стану діяльності компанії та спрогнозувати потенціал створення їх вартості. Для здійснення фінансової діагностики використовуються різні системи показників, що характеризують результати фінансового стану за різними рівнями управління. Слід зазначити, що результативність управлінських рішень відображається зміною показників. Тому вибір показників може змінюватися залежно від завдань діагностики і потреб користувачів в інформації. Інтегральну оцінку фінансового стану в

основному здійснюють на основі використання коефіцієнтного аналізу за такими групами показників: ліквідності, платоспроможності, фінансової незалежності, рентабельності, ділової та ринкової активності, що детально розкриті в економічній літературі [1].

Основними недоліками фінансової діагностики підприємств на основі відносних показників є: обмеженість їх використання, в основному для здійснення ретроспективного аналізу; застосування єдиних нормативів, не враховують специфіку галузі підприємств; рентабельності власного капіталу розраховується на основі чистого прибутку на противагу світовій практиці – чистого грошового потоку; велика кількість аналітичних показників, що призводить до їх дублювання та тісної кореляції між собою, а також до неправильних висновків; результати фінансової діагностики не можуть бути використані для всебічного дослідження факторів, що впливають на ринкову вартість підприємств.

Для оцінки ринкової вартості підприємств на майбутнє найбільш придатними є методи перспективної діагностики зокрема статистичні та евристичні методичні підходи. Використання змішаних методів на основі поєднання статистичних та евристичних методичних підходів надає можливість визначити причинно-наслідкові зв'язки, що розкривають закономірність змін фінансової стійкості підприємств та факторів, що впливають на прийняття управлінських рішень.

Вимірювання та нормалізація критеріїв результативності управління вартістю підприємств є важливим етапом фінансової діагностики. Оптимізація вартості суб'єкта господарювання, стає головною метою підприємця, а нормалізація критеріїв результативності управління вартістю - пріоритетним завданням. Виходячи з цієї мети – фінансовими індикаторами для її досягнення виступають: стратегічна ефективність (приріст вартості компанії); ефективність операційної діяльності; ефективність інвестиційної діяльності; ефективність фінансової діяльності. Основна ідея фінансового контролінгу ефективності діяльності підприємств полягає в ідентифікації та кількісному вимірі факторів генерації вартості. Система управління вартістю господарюючого суб'єкта тісно корелює з концептом забезпечення фінансової стійкості компанії, оскільки, майбутні вільні грошові потоки залежать від обраної бізнес-моделі.

Зарубіжний досвід використання систем управління вартістю бізнесу свідчить, що найбільш універсальним для оцінки ефективності управління діяльністю підприємств і прийняття інвестиційних рішень є показник EVA (Economic Value Added -економічна додана вартість) [7] та RCF (залишковий грошовий потік). EVA і RCF відображають внутрішню оцінку вартості підприємств одночасно в двох вимірах - економічному і фінансовому. За умови, що операційний прибуток підприємства дорівнює грошовому потоку, то чисельно рівними будуть EVA і RCF. Співвідношення операційного грошового потоку та операційного прибутку є показником, що характеризує фінансовий цикл компанії та ефективність управління взаєморозрахунками з контрагентами.

Показники EVA і RCF на відміну від інших можуть бути розраховані як для підприємств, так і для окремого їх підрозділу та слугувати індикаторами при прийнятті стратегічних управлінських рішень. На підставі цільових стратегічних показників діяльності суб'єктів господарювання, можна визначити для кожного рівня управління, контрольні показники від оцінки ефективності роботи компанії в цілому до оцінки ефективності роботи окремих її бізнес-одиниць та менеджерів, створюючи тим самим базу для системи мотивації персоналу. Напротивагу вище вказаному, ринкова додана вартість (MVA – Market Value Added) відображає суб'єктивну оцінку підприємства ринком.

Планування і аналіз діяльності результативністю управління вартістю підприємства здійснюються на основі вказаних вище показників, які закріплюються за конкретними бізнес-одиницями (центрами відповідальності) у вигляді цільових орієнтирів. Набір показників визначається обраною моделлю вартісно-орієнтованого управління. Кожна модель може бути представлена відповідним набором ключових і похідних показників, що характеризують ефективність управління.

Вибір інструментів і методів фінансового контролінгу залежить від завдань та цілей управління. Для оцінки ефективності бізнес-одиниць, мотивації менеджерів та ринкової вартості найбільш придатними є використання інструментів менеджменту ЕВМ [8]. Система управління вартістю, заснована на використанні інструментів менеджменту ЕВМ, дозволяє оцінити як внутрішню так і ринкову вартість. При оцінці ефективності

вартісно-орієнтованого управління підприємством слід враховувати очікувані вільні грошові потоки, які компанії будуть генерувати. Згідно з цією концепцією ціна акцій за визначений період буде зростати, якщо створений за цей період економічний прибуток перевищує очікувану ринком прибутковість. ЕВМ дозволяє оцінити вартість на підставі стандартної методики дисконтування грошових потоків з урахуванням ризиків. Ідея полягає у наступному: очікувана величина прибутку за визначений період уже входить у вартість акцій на початок періоду. Показник ЕВМ визначається як різниця між фактичним і очікуваним економічним прибутком компанії і його підрозділів. Концепція ЕВМ передбачає використання порівняльного підходу до оцінки вартості підприємств. Інструментом формування системи очікувань виступають показники компаній-аналогів. Послідовність вибору показників по компаніям-аналогам передбачає: 1) визначення підприємств або бізнес-одиниць за аналогічними критеріями на ринку (темпи зростання продажу, ризик, рентабельність грошових потоків); 2) для кожної бізнес-одиниці розраховується три очікуваних показника: рентабельність інвестованого капіталу, середньозважену вартість капіталу й інвестований капітал; 3) розрахунок спреду по компаніям-аналогам, як різниця між рентабельністю інвестованого капіталу й середньозваженою вартістю; 4) вибір показника спреду прибутковості для формування очікувань і розрахунку величини ЕВМ на основі спреду та прогнозованого рівня інвестованого капіталу бізнес-одиниці. При визначенні вартості, створеної з урахуванням очікувань (тобто, показника ЕВМ) очікуваний економічний прибуток визначається як спред дохідності компанії-аналога помножений на інвестований капітал аналізованої бізнес-одиниці. Такий підхід дозволяє визначити вартість, створену аналогом за умови вкладень в нього очікуваного капіталу. Приріст вартості ЕВМ бізнес-одиниць свідчить про зростання вартості акцій компаній за рахунок кращого функціонування ніж у її конкурентів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Системою здатною забезпечувати користувачів релевантною інформацією щодо потенціалу створення вартості підприємств та попередження ризиків втрат економічних вигід є фінансовий контролінг. Запропонований підхід до формування си-

стеми фінансового контролінгу орієнтований на вимірювання впливу вартісних факторів та нормалізацію критеріїв результативності управління підприємствами, що забезпечують його ефективність в системі прийняття управлінських рішень. Системне вимірювання драйверів вартості підприємств у межах реалізації превентивної функції фінансового контролінгу служить аналітичною базою для прийняття управлінських рішень і визначення параметрів вибору стратегії розвитку на довгострокову перспективу.

Використання методів менеджменту ЕВМ в системі фінансового контролінгу надає можливість здійснити перехід від оцінки ефективності діяльності підприємства в цілому до оцінки ефективності окремих його підрозділів на основі порівняння вартості зі значеннями очікуваної вартості для формування інформаційної бази з метою визначення сегментів, що не створюють додану вартість на майбутнє. Впровадження підходу до оцінки стратегічної доданої вартості з урахуванням ризику бізнесу сприятиме зниженню інформаційної асиметрії та прийняттю оптимальних управлінських рішень.

Література

1. *Терещенко О. О.* Фінансовий контролінг: навчальний посібник / [О. О. Терещенко, Н. Д. Бабяк] . — К. : КНЕУ, 2013. — 393 с.
2. *Євтушенко М. В.* Еволюція статистичних та евристичних методичних підходів фінансової діагностики підприємств у світі / Євтушенко М. В. // Часопис економічних реформ. – 2017.- № 2 (26). - С. 45-56.
3. *Костирко Л. А.* Пріоритети формування механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами підприємств / Костирко Л. А., Кукса І. М. // Часопис економічних реформ. – 2018.- № 2 (30). – С. 58–64.
4. *Д. Хан Пук:* Планирование и контроль: концепция контроллинга / [Д. Хан] . — М.: Финансы и статистика, 1997. — 765 с.
5. *Контроллинг как инструмент управления предприятием / Е. А. Ананькина, С. В. Данилошкин, Н. Г. Данилочкина и др. ; под ред. Н. Г. Данилочкиной.* – М. : ЮНИТИ, 2002. – 279 с.

Стаття надійшла до редакції : 10.09.2018 р.

6. *Horvath P.* Controlling / Peter Horvath. — [12 Auflage]. — Munchen, 2011. — 848 p. doi: 10.15358/ 9783800644551
7. *Stewart B.* The Quest for Value: a Guide for Senior Managers. New York: Harper Collins Publishers, 1991. 800 p.
8. *Коупленд Т.* Expectations-Based Management. Как достичь превосходства в управлении стоимостью компании / Т. Коупленд, А. Долгофф; [пер. Э.В. Кондуковой]. – М. : Эксмо, 2009. – 384 с.
9. *Kaplan R.* Risk Management – The Revealing Hand / R. Kaplan, A. Mikes // Journal of Applied Corporate Finance. – 2016. – № 28(1). – P. 8–18.

References

1. *Tereshchenko, O. O. & Babiak, N. D.* (2013). Financial Controlling. Kyiv: KNEU, 393.
2. *Yevtushenko, M. V.* (2017). Evolution of statistical and heuristic methodological approaches to financial diagnostics of enterprises in the world. Time description of economic reforms, 2 (26), 45–56.
3. *Kostyrko, L. A. & Kuksa, I. M.* (2018). Priorities of the formation of the mechanism of value-oriented management of financial enterprises. Time description of economic reforms, 2(30), 58–64.
4. *D. Han Puk:* (1997). Planning and control: the concept of controlling. Moscow: Finance and Statistics, 765.
5. *Anankina, E. A. & Danilochkin, S. V. & Dalylochkina, N. G.* (2002). Controlling as an enterprise management tool. Moscow: UNITI, 279.
6. *Horvath, P.* (2011). Controlling. 12 Auflage. Munchen, 848.
7. *Stewart, B.* (1991). The Quest for Value: a Guide for Senior Managers. New York: Harper Collins Publishers, 800.
8. *Copeland, T. & Dolgoff, A.* (2009). Expectations-Based Management. How to achieve excellence in cost management company. Mocsow: Eksmo, 384.
9. *Kaplan, R. & Mikes, A.* (2016). Risk Management – The Revealing Hand. Journal of Applied Corporate Finance, 28(1), 8–18.

Стаття прийнята до друку: 20.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Костирко Л. А. Пріоритети фінансового контролінгу в управлінні вартістю господарюючих суб'єктів / Л. А. Костирко, М. В. Євтушенко // Часопис економічних реформ. – 2018. – № 4 (32). – С. 38–45.

ISSN 2221-8440
ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 4(32)/2018

ВАРІАЦІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

DOI: 10.32620/cher.2018.4.07

Постановка проблеми. Сьогоднішні умови соціально-економічного стану України актуалізують необхідність податкового регулювання, а саме впровадження різних варіантів інструментів податкового стимулювання. Проте, варто чітко розуміти подальші наслідки відповідного реформування та тенденції ефективності впровадження відповідних інструментів. *Мета статті* – проаналізувати існуючі варіації ефективності впровадження інструментів податкового регулювання задля виявлення можливості оптимізації порядку податкового регулювання та стимулювання. *Об’єкт дослідження* – процес визначення ефективності від запровадження інструментів податкового регулювання. *Методи, використані в дослідженні:* логічно-змістовний метод, системний підхід, монографічний метод, методи індукції та дідукції тощо. *Гіпотеза дослідження.* Наявність залежності між ефективністю податкового регулювання завдяки співставленню результатів надання податкових пільг з втратами бюджету та якісними характеристиками конкретних категорій платників. *Виклад основного матеріалу.* Розрахунок коефіцієнта бюджетної ефективності впровадження інструментів податкового стимулювання, можна здійснювати за через показники обсягу податкових надходжень до бюджету за оцінюваний період та за період, що передує оцінюваному, а також обсягу податкових пільг, що надаються в оцінюваному періоді. *Оригінальність та практичне значення дослідження* полягають в обґрунтуванні методичного інструментарію визначення ефективності запровадження різних варіантів податкового регулювання. *Висновки дослідження.* Наразі існує достатня кількість методик оцінювання ефективності заходів податкового стимулювання, проте вибір будь-якої з них вимагатиме доопрацювання у частині визначення інструментарію, критеріїв, а найголовніше – мети, яку передбачається досягти у результаті її впровадження.

Ключові слова:

податкове регулювання, ефективність, стимулювання, бюджетні витрати, дохід, податкові агенти.

VARIATIONS OF EFFICIENCY OF IMPLEMENTATION OF TOOLS TAX ADJUSTMENT

Formulation of the problem. The current conditions of the socio-economic state of Ukraine make the need for tax regulation more urgent, namely the introduction of various options for tax incentives. However, there is a need to clearly understand the further consequences of the relevant reform and the effectiveness of the implementation of the relevant instruments. *The aim of the research* is to analyze the existing variations in the effectiveness of the introduction of tax regulation instruments in order to identify the possibility of optimizing the tax regulation and incentive arrangement. *The object of research* is the process of determining the effectiveness of the introduction of tax regulation tools. *The methods used of the research:* logical-content method, system approach, monographic method, methods of induction and deduction. *The hypothesis of research.* The existence of a relationship between the effectiveness of tax regulation by comparing the results of providing tax breaks with budget losses and qualitative characteristics of specific categories of payers. *The statement of basic materials.* The calculation of the fiscal efficiency of the introduction of tax incentives can be done through the indicators of tax revenues in the budget for the estimated period and for the period preceding the estimated one, as well as the amount of tax benefits provided in the period under assessment. *Originality and practical significance of the research* consist in substantiating the methodical tools for determining the effectiveness of introducing various options for tax regulation. *Conclusions of research.* There are currently a number of techniques for assessing the effectiveness of tax incentive measures, but the selection of any of them will require further elaboration in terms of defining the tools, criteria, and most importantly, the goal that is expected to be achieved as a result of its implementation.

¹ Лихоносова Ганна Сергіївна, канд. екон. наук, доцент кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковський «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Likhonosova Ganna, Ph.D. in Economics, Assistant professor of Finance Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0001-6552-8920

e-mail: a.likhonosova@gmail.com

Key words:

tax regulation, efficiency, incentives, budget expenditures, income, tax agents.

**ВАРИАЦИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ИНСТРУМЕНТОВ
НАЛОГОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ**

Постановка проблемы. Сегодняшние условия социально-экономического состояния Украины актуализируют необходимость налогового регулирования, а именно внедрение различных вариантов инструментов налогового стимулирования. Однако, следует четко понимать дальнейшие последствия соответствующего реформирования и тенденции эффективности внедрения соответствующих инструментов. *Цель статьи* – проанализировать существующие вариации эффективности внедрения инструментов налогового регулирования для выявления возможности оптимизации порядка налогового регулирования и стимулирования. *Объект исследования* – процесс определения эффективности от внедрения инструментов налогового регулирования. *Методы, использованные в исследовании:* логически-содержательный метод, системный подход, монографический метод, методы индукции и дидукции тому подобное. *Гипотеза исследования.* Наличие зависимости между эффективностью налогового регулирования благодаря сопоставлению результатов предоставления налоговых льгот с потерями бюджета и качественными характеристиками конкретных категорий плательщиков. *Изложение основного материала.* Расчет коэффициента бюджетной эффективности внедрения инструментов налогового стимулирования, можно осуществлять с через показатели объема налоговых поступлений в бюджет за оцениваемый период и за период, предшествующий оцениваемому, а также объема налоговых льгот, предоставляемых в оцениваемом периоде. *Оригинальность и практическое значение исследования* заключаются в обосновании методического инструментария определения эффективности внедрения различных вариантов налогового регулирования. *Выводы исследования.* Сейчас существует достаточное количество методик оценки эффективности мероприятий налогового стимулирования, однако выбор любой из них потребует доработки в части определения инструментария, критериев, а главное - цели, которую предполагается достичь в результате ее внедрения.

Ключевые слова:

налоговое регулирование, эффективность, стимулирование, бюджетные расходы, доход, налоговые агенты.

Постановка проблемы. Податкове регулювання як цілеспрямована державна функція, базується на активному використанні існуючої незалежно від прагнення суб'єктів господарювання, процесу регулювання податків заради отримання певних соціально-економічних результатів. Тобто податкове регулювання є цілеспрямованим впливом держави на поведінку економічних агентів завдяки використанню методів та інструментів податкової політики для досягнення позитивних соціально-економічних результатів для країни.

Одним із завдань процесу податкового регулювання в країні є гармонійне поєднання того податкового, соціально-економічного та управлінського інструментарію, який застосовується у зв'язку з встановленням податкових обов'язків для відповідних категорій платників. Основним інструментом податкового регулювання та стимулювання, безумовно, виступають податкові пільги. Проте кількість наданих податкових преференцій, яких за

аналізом фахівців [1, с. 45], наразі налічується вже більш 300, не свідчить про якість, результативність їхнього впровадження.

Наразі в Україні оцінювання втрат доходів бюджету здійснюється на підставі форм статистичної та податкової звітності суб'єктів господарювання, а також Порядку обліку сум податків і зборів, не сплачених суб'єктом господарювання до бюджету у зв'язку з отриманням податкових пільг, який не дозволяє зрозуміти ступень результативності та ефективності надання податкових пільг [2]. Даний порядок регламентує облік бюджетних втрат через надання пільг виключно з податку на додану вартість, залишаючи поза увагою інші податки. Крім того, зазначений нормативний акт дозволяє отримати інформацію лише про суми втрат бюджету, не враховуючи їхнього впливу на поведінку та реакцію суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Н. Г. Лукова підкреслює [3], що показники бюджетних втрат, розраховані згідно з

Порядком [2], є відносними, оскільки при їхньому розрахунку не береться до уваги мультиплікаційний ефект, що об'єктивно виникає при наданні податкових пільг. Деякі дослідники відзначають, що використання різних методів кількісної оцінки податкових витрат призводить до формування різних переліків податкових витрат, оскільки метод еквівалентних витрат застосовується лише до тих статей, які можуть бути замінені на прямі витрати, що адмініструються державним агентством [4].

Фахівці науково-дослідного інституту фінансового права значну увагу приділяють методикам визначення ефективності заходів податкового стимулювання [5], акцентуючи на тому, що універсальної методики визначення ефективності впровадження податкового регулювання не існує, саме національні аспекти економічного розвитку мають ставати відправними точками визначення можливості та ефективності заходів податкового регулювання.

О. Молдован зазначає, що кожна держава сьогодні прагне не лише створити сприятливий фіскальний простір для інноваційної діяльності, а й запропонувати інвесторові більший обсяг фіскальної підтримки, ніж надають інші країни, з метою заохочення саме на її території. Дана конкуренція змушує уряди різних країн постійно вдосконалювати фіскальні інструменти підтримки інноваційної діяльності [6, с. 20].

Мета статті – проаналізувати існуючі варіації ефективності впровадження інструментів податкового регулювання задля виявлення можливості оптимізації порядку податкового регулювання та стимулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість цивілізованих країн світу мають власні офіційно затверджені методики визначення ефективності заходів податкового стимулювання та запровадження податкових пільг. Узагальнення певних підходів до оцінювання ефективності податкових пільг свідчить про значну диференціацію у визначенні форм і методик розрахунку показників ефективності.

Оцінювання ефективності податкового регулювання та стимулювання передбачає

зіставлення результатів надання податкових пільг з втратами бюджету на основі використання кількісних показників економічної, бюджетної та соціальної ефективності або якісних характеристик у розрізі окремих податків відповідно конкретної категорії платників.

Під бюджетною ефективністю прийнято розуміти оцінку впливу податкової пільги на формування доходів відповідного бюджету. Оцінювання бюджетної ефективності з практичної точки зору можливо проводити на основі розрахунку кількісних показників: 1) на основі порівняння втрат бюджету від надання пільг і приросту доходу (економії втрат) бюджету у зв'язку з наданням податкових пільг; 2) на основі порівняння витрат бюджету на здійснення підтримки у формі пільги та альтернативних варіантів організації даної підтримки; 3) на основі розрахунку суми чистих наведених надходжень до бюджету від категорії платників податків, якій надано пільгу; 4) на основі додавання приросту доходів у результаті збільшення податкової бази по кожному виду пільг і збільшення фонду оплати праці і зниження витрат бюджету; 5) на основі порівняння втрат бюджету за оцінюваний період і втрат бюджету за попередній період.

Найпростіший спосіб це – оцінювання шляхом зіставлення втрат бюджету від надання пільги і приросту податкових платежів, які виникнуть від її застосування [7, с. 241] Розрахунок коефіцієнта бюджетної ефективності впровадження інструментів податкового стимулювання, можна здійснювати за формулою:

$$K_{\text{бе}} = \left(\frac{\text{ПН}_t - \text{ПН}_{t-1}}{\text{П}_t} \right) + 1, \quad (1)$$

де $K_{\text{бе}}$ – коефіцієнт бюджетної ефективності; ПН_t – обсяг податкових надходжень до бюджету за оцінюваний період; ПН_{t-1} – обсяг податкових надходжень до бюджету за період, що передує оцінюваному; П_t – обсяг податкових пільг, що надаються в оцінюваному періоді. При значенні більше або дорівнює 1,00 бюджетна ефективність податкових пільг визнається прийнятною (достатньою). При значенні менше 1,00 бюджетна ефектив-

ність податкових пільг визнається недостатньою (низькою).

Соціальна ефективність являє собою соціальні наслідки податкового стимулювання, що визначаються показниками, які відображають значущість підтримуваної за допомогою податкової пільги діяльності платника податків, або показниками, що підтверджують створення сприятливих умов розвитку інфраструктури соціальної сфери та підвищення соціальної захищеності населення (створення нових робочих місць, поліпшення умов праці, збільшення доходів громадян, збереження робочих місць для малозабезпечених і соціально незахищених верств населення, а також поліпшення екологічної ситуації тощо).

Кількісні показники, що дозволяють оцінити соціальну ефективність, розраховуються, як правило, окремо при наданні пільг організаціям і фізичним особам. Щодо організацій розрахунок здійснюється на основі: 1) добутку відношення коштів організацій, яким надана податкова пільга, що витрачаються на соціально важливі цілі, до витрат бюджету і темпів зростання кількості наданих платниками податків робіт (послуг), сум виплаченої середньої заробітної плати, кількості створених робочих місць, до надання пільги (або за період, що передує звітному періоду) і після надання пільги (або у звітному періоді); 2) додавання приросту вартості наданих послуг організаціями, що надають послуги населенню, приросту фонду оплати праці в результаті створення нових робочих місць та наданої пільги; 3) добутку відношення приросту фонду заробітної плати до приросту прожиткового мінімуму в розрахунку на душу населення та коригуючого коефіцієнта цільової спрямованості діяльності платників [7, с. 241-242]. Щодо платників податків фізичних осіб розрахунок кількісних показників оцінки соціальної ефективності здійснюється на основі: добутку коефіцієнта потреби платників податків у соціальній підтримці та темпу зростання народжуваності, темпу зростання кількості платників податків, яким надана податкова пільга, які потребують поліпшення житлових умов, і темпу зниження заборгованості платників податків з оплати житлово-

комунальних послуг; на основі розрахунку коефіцієнта купівельної спроможності фізичних осіб.

Економічна ефективність відображає результативність витрат та економічної діяльності платників податків, яким надана пільга. Оцінка проводиться на основі розрахунку кількісних показників: 1) на основі співвідношення приросту інвестицій і суми податкових пільг; 2) на основі співвідношення приросту виручки від реалізації продукції та суми витрат бюджету.

Таким чином, і при оцінці ефективності не існує єдиного підходу. Віднесення перерахованих показників до показників ефективності є дискусійним питанням. Особливо це стосується якісних показників соціальної ефективності. Серебрянський Д. зазначає, що аналіз вітчизняних та іноземних наукових праць не дає однозначної відповіді на питання доцільності податкових пільг у національних системах оподаткування [5, с. 7]. Враховуючи глибинність бюджетної проблематики, національні уряди, незважаючи на дискусійність такого визначення, мають жорстку позицію відносно податкових пільг.

В сучасних умовах потрібно обрахувати різні ефекти, які можуть виникнути через впровадження заходів податкового регулювання. Оскільки саме отримання декількох ефектів, у тому числі й бюджетного, буде закономірною після впровадження певного інструменту податкового стимулювання.

Фіскальний ефект податкового стимулювання повинен являти собою приріст наступних податкових доходів над поточними податковими витратами. Під перевищенням податкових доходів розуміється різниця між сумою податкових надходжень з ряду взаємозалежних податків, обчислюється в умовах надання пільги в періоді, коли проявляється реальний ефект від дії даного податкового інструменту, та сумою податкових надходжень за відсутності дії даного інструменту в аналогічному за тривалістю періоду до її введення.

Соціальний ефект податкового стимулювання проявляється в підвищенні рівня життя населення, збереженні та розвитку соціально значущих сфер діяльності, форму-

ванні сприятливих умов життєдіяльності для соціально незахищених верств населення, збереженні та створенні нових робочих місць. Прояви цього ефекту для території зрозумілі, проте точна кількісна оцінка не може бути визначена. Через необхідність очищення отриманого ефекту від загального фону підвищення рівня життя і поліпшення соціального добробуту населення території, що зробити досить складно, оскільки на даній території може бути кілька підприємств, що формують даний ефект.

Економічний ефект податкової пільги, проявляється у збільшенні фінансових ресурсів платника податків, які перебувають у його розпорядженні у зв'язку з відсутністю необхідності перераховувати ці кошти в бюджет держави у вигляді податків. Це може значно поліпшити фінансовий стан підприємства, забезпечивши більш високу платоспроможність і ліквідність, вирішити завдання прискореної модернізації основних фондів, збільшити прибуток. Даний ефект проявляється у випереджаючій динаміці інвестицій в основний капітал, у розширенні та оновленні виробництва і технологій з метою збільшення обсягів виробництва, випуску конкурентоспроможної продукції та створенні нових робочих місць (у тому числі модернізованих), збільшенні прибутку.

Бюджетний ефект податкового стимулювання проявляється не тільки в подальшому збільшенні доходів бюджету, отриманих за рахунок розширення податкової бази в результаті дії інструменту стимулювання та в економії бюджетних коштів, які раніше витрачалися на вирішення соціально-економічних завдань. Таким чином, мова йде про появу в результаті дії інструментів податкового стимулювання додаткових бюджетних коштів, які можуть бути витрачені на вирішення пріоритетних завдань відповідного регіону. Ці додаткові бюджетні кошти виникають внаслідок збільшення податкових надходжень, тобто доходів бюджету, та економії бюджетних коштів при реалізації соціально-економічних завдань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, на сьогодні існує достатня кількість методик оцінювання ефек-

тивності заходів податкового стимулювання, проте вибір будь-якої з них вимагатиме доопрацювання у частині визначення інструментарію, критеріїв, а найголовніше – мети, яку передбачається досягти у результаті її впровадження. Дана проблема повинна знайти своє вирішення на державному рівні шляхом прийняття офіційного нормативно-правового акта. Залежно від того, хто стане видавником такого документа, буде задекларовано мету даної методики, адже різні органи виконавчої влади зацікавлені і несуть відповідальність лише за окрему сегмент роботи у системі державного управління, яка законодавчо встановлена у їх функціях. Так, якщо методика оцінки податкових пільг буде розроблена для потреб Державної податкової адміністрації України, то вона, ймовірно, буде містити лише бюджетну ефективність (у вузькому значенні), Міністерства фінансів України – фіскальну ефективність, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України – економічну ефективність, Міністерства соціальної політики України – соціальну ефективність. Виходячи з цього, видавником нормативно-правового акта, який затвердить методику оцінки ефективності податкових пільг, має стати Кабінет Міністрів України – виконавчий орган, який, за Конституцією України, забезпечує проведення податкової політики.

Подальші дослідження будуть спрямовані на моніторинг результативності реалізації інструментів податкового регулювання, виходячи з того, що здатності вибудувати ефективний механізм реалізації податкових інструментів, який дозволяв би компенсувати значну частину витрат від запровадження податкових пільг, зокрема, та чітко обмежував би спроби використати пільги для мінімізації оподаткування.

Література

1. Теоретико-прикладні аспекти інвентаризації податкових пільг, передбачених українським законодавством. – Ірпінь : НДІ фінансового права, 2013. – 60 с.

2. Лукова Н. Г. Эффективность податкових пільг, які надаються суб'єктам господарювання / Н. Г. Лукова // Вісник Інституту економіко-правових досліджень НАН України. – 2001. – № 2. – С. 68.

3. Порядок обліку сум податків та зборів, не сплачених суб'єктом господарювання до бюджету у зв'язку з отриманням податкових пільг : Постанова Кабінету Міністрів України. № 1233 від 27.12.2010 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 1. – Ст. 18.

4. Оцінка ефективності заходів податкового стимулювання: основні теоретичні підходи та їх реалізація щодо національної економіки. – Ірпінь : НДІ фінансового права, 2013. – 48 с.

5. Carasso A., Steuerle E. Tax Expenditures: Revenue Loss Versus Outlay Equivalents // Tax Notes. October 13, 2003. Vol. 7. P. 287.

6. Молдован О. Податкові інструменти стимулювання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у світовій практиці / О. Молдован // Світ фінансів. – 2014. – № 2. – С. 20–27.

7. Экономика налоговых реформ : монография / [под ред. И. А. Майбурова, Ю. Б. Иванова, Л. Л. Тарангул]. – К. : Алерта, 2013. – 280 с.

8. Орлова Е. Н. Роль налоговых расходов местных бюджетов в формировании налогового потенциала / Е. Н. Орлова, С. С. Быков // Проблемы экономики. – 2012. – № 3. – С. 37–40.

References

1. Theoretical and applied aspects of the inventory of tax benefits provided for by Ukrainian legislation (2013). Irpen: SRI of financial law, 60.

2. Lukova, N. G. (2001). Efficiency of tax privileges granted to economic entities. Bulletin of the Institute of Economic and Legal Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2, 68.

3. Procedure for accounting for amounts of taxes and fees not paid by the entity to the budget in connection with obtaining tax privileges: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. № 1233 dated 27.12.2010. (2011). Official bulletin of Ukraine, 1, 18.

4. Evaluating the effectiveness of tax incentives: the main theoretical approaches and their implementation in relation to the national economy. (2013). Irpen: SRI of financial law, 48.

5. Carasso, A. & Steuerle, E. (2003). Tax Expenditures: Revenue Loss Versus Outlay Equivalents. Tax Notes. October 13, 7, 287.

6. Moldovan, O. (2014). Tax instruments for stimulation of research and development works in world practice. World Finance, 2, 20–27.

7. Mayburova, A. & Ivanova, Yu. & Tarangul, L. (2013). The economy of tax reforms: a monograph. Kyev: Alerta, 280.

8. Orlova, E. N. & Bykov, S. S. (2012). The role of tax expenditures of local budgets in the formation of the tax potential. Problems of the economy, 3, 37–40.

Стаття надійшла до редакції : 10.10.2018 р.

Стаття прийнята до друку: 20.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Ліхоносова Г. С. Варіації ефективності запровадження інструментів податкового регулювання / Г. С. Ліхоносова // Часопис економічних реформ. – 2018. – № 4 (32). – С. 46–51.

КРИПТОВАЛЮТА КАК АБСТРАКТНОЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВО И УСЛОВИЕ ЭМИССИИ БАНКОМ КРЕДИТНЫХ ДЕНЕГ

DOI: 10.32620/cher.2018.4.08

Постановка проблемы. Статья посвящена сравнительному анализу сущности криптовалюты и фидуциарных денег в контексте исторических предпосылок возникновения абстрактного обязательства как условия эмиссии кредитных денег. *Цель статьи* – охарактеризовать криптовалюту как абстрактное обязательство и условие эмиссии банком кредитных денег. *Объект дослідження* – процесс формирования криптовалюты как абстрактного обязательства и условия эмиссии банком кредитных денег. *Методы, использованные в исследовании:* логический, сравнения, моделирования, методы индукции и дедукции. *Гипотеза исследования.* Криптовалюта не обладает универсальным свойством измерения ценности экономических благ, так как она пассивный измеряемый объект. Для оценки полезного эффекта рыночных благ на международном рынке необходимы «твердые» деньги. *Изложение основного материала.* Деньги в статье представляются не как универсальные безусловные банковские обязательства и требования, предъявляемые к погашению, а как «число в базе данных». Операции банков сведены к хранению денег для кого-то, кто по сути увеличивает число в базе данных, дебетуя и кредитуя ее и осуществляя платеж. *Оригинальность и практическое значение исследования* состоит в обосновании майнера, который производит криптовалюту как цифровой товарный актив для продажи на товарном рынке. Выявление экономической сущности криптовалюты актуально для целей ее юридической легализации в экономике Беларуси и поиска ее адекватного нормативно-правового определения в правовой системе. *Выводы исследования.* Кредитные деньги используются в функции отсроченного платежа. При этом физическое передвижение товарно-материальных ценностей между субъектами не обязательно, так как движутся права собственности в форме универсальных безусловных финансовых требований и обязательств.

Ключевые слова:

кредитные деньги, криптовалюта, цифровой товар, майнер, банковская система, абстрактное обязательство, простой долг, вексель, регресс.

CRYPTALUE AS AN ABSTRACT COMMITMENT AND CONDITION OF EMISSION BY THE BANK OF CREDIT MONEY

Formulation of the problem. The article is devoted to a comparative analysis of the essence of cryptocurrency and fiduciary money in the context of the historical prerequisites for the emergence of an abstract obligation as a condition for issuing credit money. *The aim of the research* is to characterize the cryptocurrency as an abstract obligation and condition for the issuance of credit money by the bank. *The object of the research* is the process of forming cryptocurrency as an abstract obligation and the conditions for issuing credit money by a bank. *The methods used of the research:* logical, comparison, modeling, induction and deduction methods. *The hypothesis of the research.* Cryptocurrency does not have the universal property of measuring the value of economic goods, as it is a passive measured object. To assess the beneficial effects of market benefits in the international market, hard money is needed. *The statement of basic materials.* Money in the article is presented not as universal unconditional bank obligations and requirements for repayment, but as a “number in the database”. Bank operations are reduced to keeping money for someone who essentially increases the number in the database, debiting and crediting it and making a payment. *Originality and practical significance of the research* consists in substantiating the miner who produces cryptocurrency as a digital commodity asset for sale in the commodity market. The identification of the economic nature of cryptocurrency is relevant for the purposes of its legal legalization in the economy of Belarus and the search for its adequate legal and regulatory definition in the legal system. *Conclusions of the research.* Credit money is used in the deferred payment function. At the same time, physical movement of inventories between subjects is not necessary, since property rights are moving in the form of universal unconditional financial requirements and obligations.

Key words:

credit money, cryptocurrency, digital goods, miner, banking system, abstract obligation, simple debt, bill of exchange, recourse.

¹ Усоский Владимир Миколайович, д-р экон. наук, профессор кафедры «Економічні науки», Мінський державний лінгвістичний університет, м. Мінськ, Республіка Білорусь.

Usosky Vladimir, Professor, Ph.D. in Economics, Professor of Economic science Department Minsk State linguistic University, Minsk, Belarus Republic.

ORCID ID: 0000-0003-1219-3624

e-mail: Usosky_b@bseu.by

КРИПТОВАЛЮТА ЯК АБСТРАКТНЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА УМОВА ЕМІСІЇ БАНКОМ КРЕДИТНИХ ГРОШЕЙ

Постановка проблеми. Стаття присвячена порівняльному аналізу сутності криптовалюта і фідучіарних грошей в контексті історичних передумов виникнення абстрактного зобов'язання як умови емісії кредитних грошей. *Мета статті* – охарактеризувати криптовалюту як абстрактне зобов'язання і умова емісії банком кредитних грошей. *Об'єкт дослідження* – процес формування криптовалюта як абстрактного зобов'язання і умови емісії банком кредитних грошей. *Методи, використані в дослідженні:* логічний, порівняння, моделювання, методи індукції та дудекції. *Гіпотеза дослідження.* Криптовалюта не володіє універсальним властивістю вимірювання цінності економіч-ських благ, так як вона пасивний вимірюваний об'єкт. Для оцінки корисного ефекту ринкових благ на міжнародному ринку необхідні «тверді» гроші. *Виклад основного матеріалу.* Гроші в статті подаються не як універсальні безумовні банківські зобов'язання і вимоги, що пред'являються до погашення, а як «число в базі даних». Операції банків зведені до зберігання грошей для кого-то, хто по суті збільшує число в базі даних, дебетуючи і кредитуючи її і здійснюючи платіж. *Оригінальність і практичне значення дослідження* полягає в обґрунтуванні Майнера, який виробляє криптовалюту як цифровий товарний актив для продажу на товарному ринку. Виявлення економічної сутності криптовалюта актуально для цілей її юридичної легалізації в економіці Білорусі і пошуку її адекватного нормативно-правового визначення в правовій системі. *Висновки дослідження.* Кредитні гроші використовуються в функції відстроченого платежу. При цьому фізичне пересування товарно-матеріальних цінностей між суб'єктами не обов'язково, так як рухаються права власності в формі універсальних безумовних фінансових вимог і зобов'язань.

Ключові слова:

кредитні гроші, криптовалюта, цифровий товар, майнер, банківська система, абстрактне зобов'язання, простий борг, вексель, регрес.

Постановка проблеми. В рыночной экономике деньги являются универсальным инструментом измерения полезного эффекта при покупке любого экономического блага. Первая функция денег – это измерение ценности потребляемого блага. В этой роли деньги являются универсальным эталоном ценности, выполняя функцию единицы ценностного счета (unit of account). По своей природе кредитные деньги отличаются от криптовалюты как цифрового товара. Полезность цифрового товара является объектом оценки деньгами, которые в обмене обладают активным статусом измерителя ценности товаров, услуг и иностранных валют. Криптовалюта не обладает универсальным свойством измерения ценности экономических благ, так как она пассивный измеряемый объект. Для оценки полезного эффекта рыночных благ на международном рынке необходимы «твердые» деньги (свободно конвертируемые валюты – СКВ). Если двухуровневая банковская система, эмитирующая деньги, жестко контролирует их количество в обращении, то это означает, что они направляются банками в рентабельные операции, отбраковывая неэффективные проекты. Жесткий механизм эмиссии денег банковской системой – есть условие адекватного выполнения деньгами функции меры ценности.

Анализ последних исследований и публикаций. Криптовалюта является акти-

вом майнера, который не обременен адекватными универсальными безусловными финансовыми обязательствами и требованиями при его переуступке любым владельцам как это делает банк. Поэтому определение данное в Декрете № 8 «О развитии цифровой экономики» неудовлетворительно: «Криптовалюта – биткоин, иной цифровой знак (токен), используемый в международном обороте в качестве универсального средства обмена» [1, с. 9].

Образцом упрощенного представления о сущности кредитных денег банков являются слова Джереми Аллер: «Мы полагаем, что хранение денег для кого-то, кто по сути увеличивает число в базе данных, дебетуя и кредитуя ее и осуществляя платеж, должно быть бесплатным. Так же как и размещение контента в интернете является бесплатным» [2, с. 10]. Деньги здесь представляются не как универсальные безусловные банковские обязательства и требования, пред'являемые к погашению, а просто «число в базе данных». Операции банков сведены к «хранению денег для кого-то, кто по сути увеличивает число в базе данных, дебетуя и кредитуя ее и осуществляя платеж». Банковской комиссии при проведении расчетно-кассовых операций не должно быть, ибо «платеж, должен быть бесплатным». Здесь банк не является субъектом, который управляет рыночными рисками, уровень которых определяет размеры его до-

ходов. Согласно этому механистическому представлению банк не нужен.

Цель статьи – охарактеризовать криптовалюту как абстрактное обязательство и условие эмиссии банком кредитных денег.

Изложение основного материала исследования. Криптовалюта и кредитные деньги, исторически выступавшие в форме золотых и фидуциарных кредитных денег – это разные сущности. Товаропроизводитель криптовалюты (майнер) производит цифровой товар по математическому алгоритму, который задает ее количественное ограничение. Майнер не является эмитентом кредитных денег как банк. Криптовалюта имеет черты сходства с золотыми деньгами, так как они количественно ограничены, поэтому ее называют «цифровым золотом». Криптовалюта и фидуциарные деньги сходны в своей бестелесности.

Выпуская криптовалюту, майнер получает за это вознаграждение, которое является текущим доходом за проданный цифровой товарный актив. Поэтому криптовалюту научно корректно называть товарным криптоактивом. Природа дохода от продажи цифрового товара диаметрально противоположна сущности процентного дохода на ссудный капитал, получаемого от кредитных денег, которые являются универсальным безусловным финансовым требованием и обязательством, эмитируемым банковской системой.

Коммерческий банк строит отношения с клиентами на принципах прозрачности – «знай своего клиента» («know your customer», KYC). Знание финансового состояния клиента, которого банк кредитует, обслуживая по всему спектру других банковских операций – это базовый принцип деятельности банка. Прозрачность отношений «банк – клиент» необходима для действенной системы контроля банка над рыночными рисками по активным и пассивным операциям с целью получения положительного баланса доходов и расходов.

Майнер производит непрозрачный высокорисковый товарный актив, поэтому его цели и средства деятельности принципиально иные, нежели у банка. Майнер сознательно погружает инфраструктуру совершения цифровых товарных операций, воспроизводя криптоактивы, во тьму непрозрачности. Майнер специализируется на работе с определенным типом клиентов, которые не желают быть идентифицированными, поэтому он

обслуживает анонимных субъектов. Криптовалюта требует сложности, а в идеале невозможности идентифицировать ее владельцев по принципу «Peer-to-Peer» (англ. – от человека к человеку), что означает исключение участия финансовых посредников (P2P платежи). Деятельность банков и майнеров строится диаметрально противоположных принципах, поэтому они имеют разный тип клиентов. Банкам запрещено работать с товаром как с капиталом, используемым для максимизации прибыли. Производство цифрового товара не имеет отношения к банковскому и небанковскому финансовому посредничеству. Криптоактивы – это антипод кредитных денег, эмитируемых банковской системой. Они диаметрально противоположны деятельности банков и природе кредитных денег, поэтому неспособны выполнять их функции.

Что предлагают создатели криптовалют их будущим владельцам? Они обещают выгоды по снижению издержек при проведении платежей и их анонимность, невозможность третьим лицам узнать, кто и кому платит, основание платежа и размер его суммы. Однако ничего не предлагается для безопасной системы ведения расчетов, за что отвечает банковская система, создававшаяся для решения этих проблем. Снижение размеров рисков совершения операций с криптовалютами и изменение природы их воспроизводства не предлагается.

Криптовалюты – это продукт сферы IT технологий, предназначенных для осуществления анонимных финансовых технологий (финтех). Они диаметрально противоположны легальному персонифицированному финтеху как финансовым инструментам, используемым лицензированными финансовыми посредниками. С помощью криптовалют ставят цель оседлать международные платежи, желая потеснить ликвидные национальные валюты, конвертируемые по текущим и капитальным операциям.

Криптовалюты производятся на основе добычи (майнинга) по математическим алгоритмам вне долговых отношений субъектов, из которых возникают кредитные деньги. Они являются высокорисковыми товарными заменителями кредитных денег. Фидуциарные деньги – это универсальные требования банка к заемщику и одновременно его обязательства перед депозитором. Создатели криптовалют объявили «деньгами» то, что не

имеет отношения к универсальным безусловным финансовым обязательствам банков. Майнеры не желают нести ответственность за выпуск цифрового товара. Объективная необходимость 100% резервирования криптовалют означает, что это «мусорный актив», соразмерный бросовым облигациям (junk bonds).

Криптовалюта обладает мнимой сущностью, так как она не является ни кредитным активом банка, выданным заемщику, ни его депозитным долгом перед вкладчиком. Майнер, производит ее в соответствии с математическим алгоритмом, который не предполагает проведение кредитования клиентов, обладающих хорошим финансовым состоянием. От выполнения математической процедуры по добыче криптовалют она при ее продаже не становится универсальным безусловным финансовым требованием майнера. Майнер создал специфический цикл воспроизводства криптовалюты где есть ее производство, но нет эмиссии, где есть продажа товара и получение текущего дохода, но нет воспроизводства ссудного капитала приносящего проценты, есть потребление цифрового товара, но нет погашения денег. Цикл воспроизводства криптоактива не является переуступкой права требования на финансовый актив. Поэтому криптовалюта – это цифровой товар с ограниченной ликвидностью и гигантским диапазоном рисков.

Криптовалюта является игровым инструментом для краткосрочных спекуляций. Деньги необходимы для сохранения стабильной ценности. Игровой рынок – это удел узкой группы игроков, желающих идти на ничем не дозируемые риски. Инвестор вкладывает деньги в ликвидные низкорисковые государственные облигации, придерживаясь консервативной стратегии на рынке. Спекулянт вырабатывает стратегию высоких, но дозированных рисков, которые он контролирует с помощью системы stop loss, когда при падении рыночных цен несущий убытки субъект подпадает под действие автоматически срабатывающей системы продаж на рынке спекулятивных активов для минимизирования убытков.

Издrevле объективная потребность обслуживания торговли создала финансовых посредников, которые проводили относительно простые финансовые операции: хранили драгоценные металлы и обменивали монеты разных стран. Позднее финансовые

посредники стали кредитовать торговцев, ведущих торговлю на дальние расстояния; страховать сделки; определять валютные курсы для сделок на дальние расстояния, учитывая фактор времени и определяя уровень процента ссудного капитала. Sporadически возникают операции по кредитованию ипотечных сделок с землей и недвижимостью, необходимые для осуществления залоговых операций. В торговле товарами возникают различные финансовые инструменты, ставшие прообразом векселей, чеков, банкнот. Отпала необходимость в абстрактном (формальном) обязательстве указывать на причину его возникновения и исполнения. Абстрактность долгового обязательства предполагает его формальность, что объективно ведет к его универсальной всеобщности. Абстрактность означает то, что должник обязан оплатить обязательство беспричинно, т.е. ничем не обусловлено, безусловно, бесспорно. Абстрактный характер долгового обязательства порождает безличность (овеществленность) отношений между кредитором и дебитором, создается система анонимных отношений, действующих в условиях жесткой рыночной конкуренции. Возникает вексель как абстрактное денежное обязательство строго установленной формы, являясь безусловным и бесспорным долговым финансовым инструментом.

Вещные отношения нарушали социально-экономический порядок, сложившийся в античном и христианском мире, насквозь пропитанный солидаризмом отношений между членами общины. Правовые традиции античной и христианской цивилизации Средневековья не допускали свободного заключения абстрактных обязательств, пугающих традиционные общества рыночной свободой, вытекающей из принципов хрематистики (хрема – богатство), т.е. максимизации прибыли торговым и ссудным капиталом. Поэтому вплоть до середины XIX в. абстрактность обязательств ограничивалось патерналистской традицией общины. Одним из таких ограничений было право виндикации, заключающееся в том, что «на основании римского и старогерманского права собственник мог требовать обратно свое несправедливо утраченное имущество, не будучи обязан вознаградить нового, хотя бы и добросовестного владельца» [3, с.516]. Право виндикации ограничивало переход имущества другому собственнику, влияя на динамику и объемы рынка.

Современное право требует обязательной компенсации ранее утраченного, а затем возвращенного имущества последнему добросовестному приобретателю.

В векселе, созданном в первой половине XIX в. требовалось, чтобы все обязанные по векселю лица отвечали перед законным держателем векселя как солидарные должники. Существует бесспорное и безусловное право держателя векселя на иск против всех обязавшихся лиц по векселю (ранее купивших его), если последний его держатель отказался оплатить его. В случае отказа оплатить вексель «запускается» процедура протеста векселя в порядке регресса (т.е. в порядке обратного требования), используя факт его неоплаты последним должником. Причем акцепт (согласие на платеж) и аваль векселя дает держателю векселя безусловное право требования оплаты долга к акцептанту и авалисту.

Термин абстрактный несет несколько взаимосвязанных смыслов. Во-первых, абстрактный противоположен понятию конкретный. Абстрактный – это отвлечение от конкретных признаков вещи, имеющее характер универсальности. Во-вторых, абстрактный противоположен термину персональный, т.е. деперсонализированный (овеществленный) и универсальный, что применимо к любому субъекту, владеющему векселем. Абстрактным является универсальный признак, отвлеченный от конкретных признаков вещей, и являющийся отвлеченным всеобщим качеством, посредством которого объединяется множество людей и вещей в единый класс объектов. В-третьих, абстрактный употребляется в смысле безусловного формального обязательства эмитента векселя, что не зависит от оснований, по которым обязательства были даны при эмиссии векселя. Эмитированные вексельные обязательства существуют во всем цикле оборота до их «закрытия» при погашении в пользу последнего держателя. По какой причине эмитировано обязательство, для чего и кому оно было выдано, не имеет юридического значения, так как попав в оборот и будучи раз переуступлено одним субъектом другому, оно должно быть безусловно и бесспорно исполнено каждым субъектом, который купил его и взял его «тяжесть» на себя и тем самым стал обязан его исполнить при переуступке финансового права требования на рынке.

Абстрактность обязательств как сущностная черта рынка действует два века. Деперсонализированность (овеществленность) переуступки права требования, покупаемая любым субъектом, и не «привязанная» ни к какой отдельной персоне дало жизнь банку как эмитенту кредитных денег. Возникло оно в одноуровневой полирезервной банковской системе как институте конкурентного рынка множества частных денег. Механизмы рынка определяют сущность абстрактной экономики, являющейся обезличенной, овеществленной, деперсонализированной. В формализованной системе денежно-кредитных отношений ключевую роль играют финансовые посредники. В античной и средневековой «ойкономос» (домашнее хозяйство) они не вторгались во внутриобщинную систему распределения натуральных продуктов, обслуживая малую часть продаваемых излишков продукции общин. Принципы хрематистики при их распространении объективно навязывали людям универсальные и формализованные рыночные правила поведения, формируя автономные цели и интересы человека.

Термин абстрактный несет глубокий и нетривиальный смысл, который позволяет идентифицировать конкурентную рыночную экономику, базирующуюся на формальных, универсальных и деперсонифицированных (овеществленных) обязательствах, которые должны быть безусловно и бесспорно исполнены субъектами. Абстрактные обязательства через формализованные инструменты дисциплинируют поведение субъекта рынка, создавая кредитные деньги как универсальные безусловные банковские обязательства и требования. «Сердцем» рынка являются финансовые посредники, которая посредством эмиссии кредитных денег и производных от них финансовых инструментов (акции, облигации, векселя, депозитные сертификаты) регулируют воспроизводство ограниченных ресурсов в целях их эффективного использования.

Простой долг в отличие от векселя предполагает наличие прямых и обратных персональных связей между кредитором и должником. Переуступка права требования на рынке предполагает универсальное безусловное финансовое право требования кредитора на долг дебитора вне зависимости от волеизъявления должника. В абстрактном долговом обязательстве обратная связь, воплощающая право волеизъявления должника

в отношении кредитора, исчезает. Кредитор имеет безусловное право востребовать актив должника, который имеет перед ним не оплаченное безусловное обязательство. При утрате обратной связи между дебитором и кредитором теряется ее персональный и конкретный характер, поэтому простой долг трансформируется в сложное абстрактное вексельное безусловное финансовое обязательство и требование.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Создается стандартизированная процедура эмиссии универсальных безусловных финансовых обязательств и требований на рынок, их функционирование на нем до погашения. Купля-продажа на рынке формализованных и стандартизированных финансовых инструментов придает им свойства высокой ликвидности, а также создает механизм жесткого принуждения к исполнению обязательств. Переуступка прав требования на долги создает оборот прав на активы. Вексель на предъявителя становится кредитными деньгами, так как обладает свойствами публичной достоверности и абстрактности заключенного в нем безусловности обязательства и требования. Анонимность рыночной переуступки означает, что конкретные качества личности держателя векселя для рынка не важны. Стандартизированность, портативность, делимость, быстрота оборота для роста масштаба совершаемых сделок формируют совершенную ликвидность кредитных денег. Система финансового посредничества, создавая абстрактную экономику переуступки формализованных безусловных обязательств и требований, становится чисто денежной экономикой.

Для того, чтобы долговое обязательство вышло на рынок необходимо, чтобы оно имело следующие характеристики: 1) публичное удостоверение прав на имущество придает качество доступности финансового инструмента для массового оборота; 2) рыночная обращаемость – способность долгового обязательства самостоятельно участвовать в сделках по универсальной и предельно упрощенной процедуре (эмиссия ценной бу-

маги на предъявителя, индоссамент); 3) унифицированность – наличие реквизитов, определенных законом (номинал, эмитент, индоссаменты), с помощью которых идентифицируется финансовый инструмент.

Финансовые посредники эмитируют кредитные деньги и финансовые инструменты, производные от денег, с помощью которых ведутся сложные финансовые сделки, отличающиеся от простых форм товарно-денежных операций, где перемещаются товарно-материальные ценности в обмен на деньги в функции средства обращения. Контрагенты финансовых сделок переуступают друг другу срочные денежные обязательства. Кредитные деньги используются в функции отсроченного платежа. При этом физическое передвижение товарно-материальных ценностей между субъектами не обязательно, так как движутся права собственности в форме универсальных безусловных финансовых требований и обязательств.

Литература

1. Декрет Президента Республики Беларусь № 8 «О развитии цифровой экономики» // Национальный правовой Интернет – портал Республики Беларусь, 27.12.2017, 1/17415. – С. 1-11.
2. *Генкин, А. С.* Блокчейн. Как работает и что ждет нас завтра. / А. С. Генкин, А. А. Михеев. – М.: ООО «Альпина Паблишер», 2018. – 281 с.
3. *Зомбарт, Вернер.* Буржуа. Евреи и хозяйственная жизнь. / Вернер Зомбарт. – М.: Айрис-пресс, 2004. – 624 с.

References

1. Decree of the President of the Republic of Belarus № 8 On the Development of the Digital Economy. National Legal Internet Portal of the Republic of Belarus, 12/27/2017, 1/17415, 1–11.
2. *Genkin, A. S. & Mikheev, A. A.* (2018). Blockchain. How it works and what awaits us tomorrow. Moscow: Alpina Publisher LLC, 281.
3. *Sombart, Werner.* (2004). Bourgeois. Jews and economic life. Moscow: Iris-press, 624.

Стаття надійшла
до редакції : 12.08.2018 р.

Стаття прийнята
до друку: 20.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Усоский В. Н. Криптовалюта как абстрактное обязательство и условие эмиссии банком кредитных денег / В. Н. Усоский // Часопис економічних реформ. – 2018. – № 4 (32). – С. 52–57.

УДК 339.972

JEL Classification: O15

БАБУШКІН О. А.¹, КОМАР Р. О.²

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В РАКУРСІ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

DOI: 10.32620/cher.2018.4.09

Постановка проблеми. В статті розглядаються проблеми міжнародної міграції, аналізуються причини і наслідки міжнародних міграційних процесів для майбутнього України. Тематика статті є важливою та потребує ґрунтовного вивчення. *Метою статті* є дослідити міжнародні процеси, що відбувались і відбуваються в Україні та в межах ЄС, з'ясувати їх вплив на економічну ситуацію в країні, а також визначення теоретичних засад правового регулювання міграційних процесів. *Об'єктом дослідження* виступають міграційні процеси з точки зору економіко-правових відносин. *Методологічною основою дослідження* стали способи і принципи наукового пізнання загальних та спеціальних методів і прийомів, що використані під час характеристики міграційних процесів з точки зору економіко-правових відносин. Основною *гіпотезою дослідження* стало припущення, що Україну залишають не найбідніші та малоосвічені люди, а працьовиті, ініціативні, освічені громадяни нашої країни. Українці лідирують серед мігрантів Естонії. Найпопулярнішою країною для роботи та життя українців для життя є Польща. *Виклад основного матеріалу.* Оскільки центром міжнародних міграційних процесів на теперішній час є Європейський Союз, держави-члени ЄС стали місцем потужного притягання мігрантів зі всього світу, значна частина з яких приїздить з метою працевлаштування та отримання численних економічних та соціальних переваг, яких вони позбавлені в країнах їх походження. В межах ЄС надзвичайно активно розвиваються процеси внутрішньої міграції, пов'язаної із можливістю проживання, працевлаштування та навчанням в межах ЄС. *Оригінальність та практичне значення дослідження.* В українській науці недостатньо робит, у межах яких комплексно розглядалися питання регулювання міграційних процесів у праві ЄС. В статті визначаються особливості міжнародної міграції, міграційні процеси, що відбувались і відбуваються в Україні та в межах ЄС, їх вплив на економічну ситуацію в країні, дослідження теоретичних засад правового регулювання міграційних процесів. *Висновки дослідження.* Перспективним напрямком співпраці сторін у міграційній сфері є поглиблення співробітництва між Україною як сусідньою з ЄС державою та Європейською агенцією з прикордонної та берегової охорони (FRONTEX) щодо забезпечення спільного управління міграційними потоками та попередження та протидії нелегальній міграції.

Ключові слова:

міграційна сфера, внутрішні та зовнішні міграційні процеси, регулювання міграційних процесів, міжнародні міграції, міграційне право ЄС, працівник-мігранство.

MIGRATION PROCESSES FROM THE PERSPECTIVE OF ECONOMIC AND LEGAL RELATIONS

Formulation of the problem. Formulation of the problem. The article deals with the problems of international migration, analyzes the causes and consequences of international migration processes for the future of Ukraine. The subject matter of the article is important and requires a thorough study. *The aims of the article* is to investigate international processes that take place and occur in Ukraine and within the EU, to determine their impact on the economic situation in the country, as well as to determine the theoretical principles of legal regulation of migration processes. *The object of research* are migration processes in terms of economic and legal relations. *Methodological basis of research* was the methods and principles of scientific knowledge of general and

¹ **Бабушкін Олександр Анатолійович**, канд. техн. наук, доцент кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Babushkin Oleksandr, Ph.D. in Technical, Associate professor of Finances Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-0973-6802

e-mail: a.babushkin@khai.edu

² **Комар Руслана Олександрівна**, старший викладач кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Komar Ryslana, Senior Lecturer of Finances Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0003-0360-884X

e-mail: 1967ruslana2016@gmail.com

special methods and techniques used in the characterization of migration processes in terms of economic and legal relations. *The hypothesis of research* was the assumption that Ukraine is left not the poorest and less educated people, but hard-working, enterprising, enlightened citizens of our country. Ukrainians are among the leading migrants in Estonia. Poland is the most popular country for work and life of Ukrainians for life. *The statement of basic materials*. Since the center of international migration is the European Union at present, EU Member States have become a major venue for migrants from all over the world, many of whom come to work and receive numerous economic and social benefits that they lack in their countries of origin. Within the EU, the processes of internal migration associated with the possibility of residence, employment and training within the EU are extremely active. *Originality and practical significance of the research*. There is not enough work in Ukrainian science, within which the issues of regulation of migration processes in the EU law were comprehensively addressed. The article defines the peculiarities of international migration, the migration processes that take place and occur in Ukraine and within the EU, their impact on the economic situation in the country, the study of the theoretical foundations of legal regulation of migration processes. *Conclusions of the research*. A promising area of cooperation between the parties in the field of migration is deepening of cooperation between Ukraine as a neighboring state with the EU and the European Agency for the Border and Coastal Guard (FRONTEX) to ensure joint management of migration flows and prevent and combat illegal migration.

Key words:

migration, internal and external migration processes, migration management, international migration, EU migration law, migrant worker.

МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В РАКУРСЕ ЭКОНОМИКО-ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

Постановка проблемы. В статье рассматриваются проблемы международной миграции, анализируются причины и последствия международных миграционных процессов для будущего Украины. Тематика статьи является важной и требует тщательного изучения. *Целью статьи* является исследовать международные процессы, которые происходили и происходят в Украине и в пределах ЕС, выяснить их влияние на экономическую ситуацию в стране, а также определения теоретических основ правового регулирования миграционных процессов. *Объектом исследования* выступают миграционные процессы с точки зрения экономико-правовых отношений. *Методологической основой исследования* стали способы и принципы научного познания общих и специальных методов и приемов, использованных во время характеристики миграционных процессов с точки зрения экономико-правовых отношений. *Основной гипотезой исследования* стало предположение, что Украина оставляют не самые бедные и малообразованные люди, а трудолюбивые, инициативные, образованные граждане нашей страны. Украинцы лидируют среди мигрантов Эстонии. Самой популярной страной для работы и жизни украинский для жизни является Польша. *Изложение основного материала.* Поскольку центром международных миграционных процессов в настоящее время является Европейский Союз, государства-члены ЕС стали местом мощного притяжения мигрантов со всего мира, многие из которых приезжает с целью трудоустройства и получения многочисленных экономических и социальных преимуществ, которых они лишены в странах их происхождения. В рамках ЕС чрезвычайно активно развиваются процессы внутренней миграции, связанной с возможностью проживания, трудоустройства и обучением в пределах ЕС. *Оригинальность и практическое значение исследования.* В украинской науке недостаточно работ, в рамках которых комплексно рассматривались вопросы регулирования миграционных процессов в праве ЕС. В статье определяются особенности международной миграции, миграционные процессы, которые происходили и происходят в Украине и в пределах ЕС, их влияние на экономическую ситуацию в стране, исследование теоретических основ правового регулирования миграционных процессов. *Выводы исследования.* Перспективным направлением сотрудничества сторон в миграционной сфере является углубление сотрудничества между Украиной как соседней с ЕС государством и Европейским агентством по пограничной и береговой охраны (FRONTEX) по обеспечению совместного управления миграционными потоками и предупреждения и противодействия нелегальной миграции.

Ключевые слова:

миграционная сфера, внутренние и внешние миграционные процессы, регулирования миграционных процессов, международные миграции, миграционное право ЕС, работник-мигрантство..

Постановка проблеми. На сучасному етапі суспільного розвитку спостерігається посилення міграційних процесів, що здебільшого сконцентровані у Європі – регіоні, у межах якого зосереджено 20 % усього мігруючого населення планети [1].

При цьому центром міжнародних міграційних процесів є Європейський Союз, що об'єднує політично стабільні держави, що мають одні з найвищих показників економічного розвитку, соціального забезпечення, медичного обслуговування,

характеризуються високим індексом розвитку людського потенціалу та розвинутою і ефективно працюючою системою захисту прав людини. У зв'язку з цим держави-члени ЄС стали місцем потужного притягання мігрантів зі всього світу, значна частина з яких приїздить з метою працевлаштування та отримання численних економічних та соціальних переваг, яких вони позбавлені в країнах їх походження. Крім того, в межах ЄС надзвичайно активно розвиваються процеси внутрішньої міграції, пов'язаної із можливістю проживання, працевлаштування та навчанням в межах ЄС.

За даними українських компетентних органів за останні 20 років з України виїхало більш 6,5 млн. людей, частина яких набула статусу емігрантів. Згідно з даними, оприлюдненими в ООН, число українських трудових мігрантів, які постійно перебувають за кордоном, нараховує вісім мільйонів осіб, що становить 4% від загальної чисельності (200 мільйонів) трудових мігрантів у світі.

Україна стала п'ятою державою у світі після Мексики, Індії, Росії та Китаю, хто шукає кращого життя за кордоном. Етнічних українців за межами України у статусі закордонних українців нараховується більш 20 млн. осіб, також 8 млн. осіб, які перебувають за кордоном. За цим показником ми займаємо одне з перших місць у світі. Кожен четвертий із працездатних громадян України працює за кордоном. Як свідчить статистика, за роки незалежності населення скоротилося більше ніж на 6 млн (рис. 1) [3].

Україну залишають не найбідніші та малоосвічені люди, а працюючі, ініціативні, освічені громадяни нашої країни. Українці лідирують серед мігрантів Естонії. Найпопулярнішою країною для роботи та життя українців для життя є Польща. Останні три роки спостерігається в останні три роки.

Регулювання міграційних процесів у праві ЄС є вкрай важливими для України, що з 2004 р. у результаті розширення членського складу має з Європейським Союзом спільний кордон. Питання співпраці у міграційній сфері є одними з найпріоритетніших за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС 2014 р. [2] (ст. 16) які потребують вжиття широкого комплексу заходів, що ґрунтуються на законодавчих актах ЄС та кращих практиках держав-членів.

Аналіз остатніх досліджень і публікацій на тему трудової міграції, теоретичні ас-

пекти, методика дослідження міграції знайшли висвітлення в наукових працях як вітчизняних так і зарубіжних вчених: О. Бугрова, А. Гайдуцький, С. Бондур, О. Гладун, С. Мельник, С. Чехович, О. Позняк, І. Прибиткова, Н. Коніщева, М. Долішній та інші.

При цьому в українській науці немає робіт, у межах яких комплексно розглядалися питання регулювання міграційних процесів у праві ЄС.

Окремі аспекти зазначеної проблематики викладаються у працях вітчизняних науковців, що стали теоретичним підґрунтям для дослідження:

М.В. Буроменського, Ю.Ф. Гаврушко, О.А. Гончаренко, О.Г. Козинець, А. В. Кулабухової, З.М. Макарухи, В. І. Муравйова, Н. Б. Мушак, С.В. Науменко, О. О. Поєдинок, О.М. Поліванової, Ю.І. Римаренка, Т. Л. Сиройд, І. І. Серової, В. М. Стешенка, А.Л. Чернявського, І.В. Яковюка.

У зарубіжній науці варто відзначити роботи: П. Бонді, К. Босвелл, Г.С.Гудвін-Гілл, С.Карц, Т. Костакопулу, С. Пірс, М. Су та інші.

Недостатня увага ще приділяється дослідженню тенденцій міграційних сфер, особливо їх впливу на демографічне, економічне майбутнє країни.

Метою статті є дослідити міжнародні процеси, що відбувались і відбуваються в Україні та в межах ЄС, з'ясувати їх вплив на економічну ситуацію в країні, а також визначення теоретичних засад правового регулювання міграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток міграційних економіко-правових відносин розпочався із заснування у II половині ХХ ст. Європейських співтовариств: Європейського співтовариства вугілля та сталі (далі – ЄСВС) у 1951 р., Європейського економічного співтовариства (далі – ЄЕС) та Європейського співтовариства атомної енергетики (далі – Євратом) у 1957 р., а згодом і Європейського Союзу у 1992 р. Однією із цілей цих організацій було забезпечення миру у регіоні, який міг бути досягнутий лише через створення «дедалі міцнішого союзу народів Європи».

Крім того, рушійною силою для їхнього економічного розвитку було визнано вільне переміщення працівників у межах держав-членів, а згодом прийняття єдиних норм щодо регулювання внутрішніх та зовнішніх міграційних процесів, що стосувалися не лише економічно активних суб'єктів.

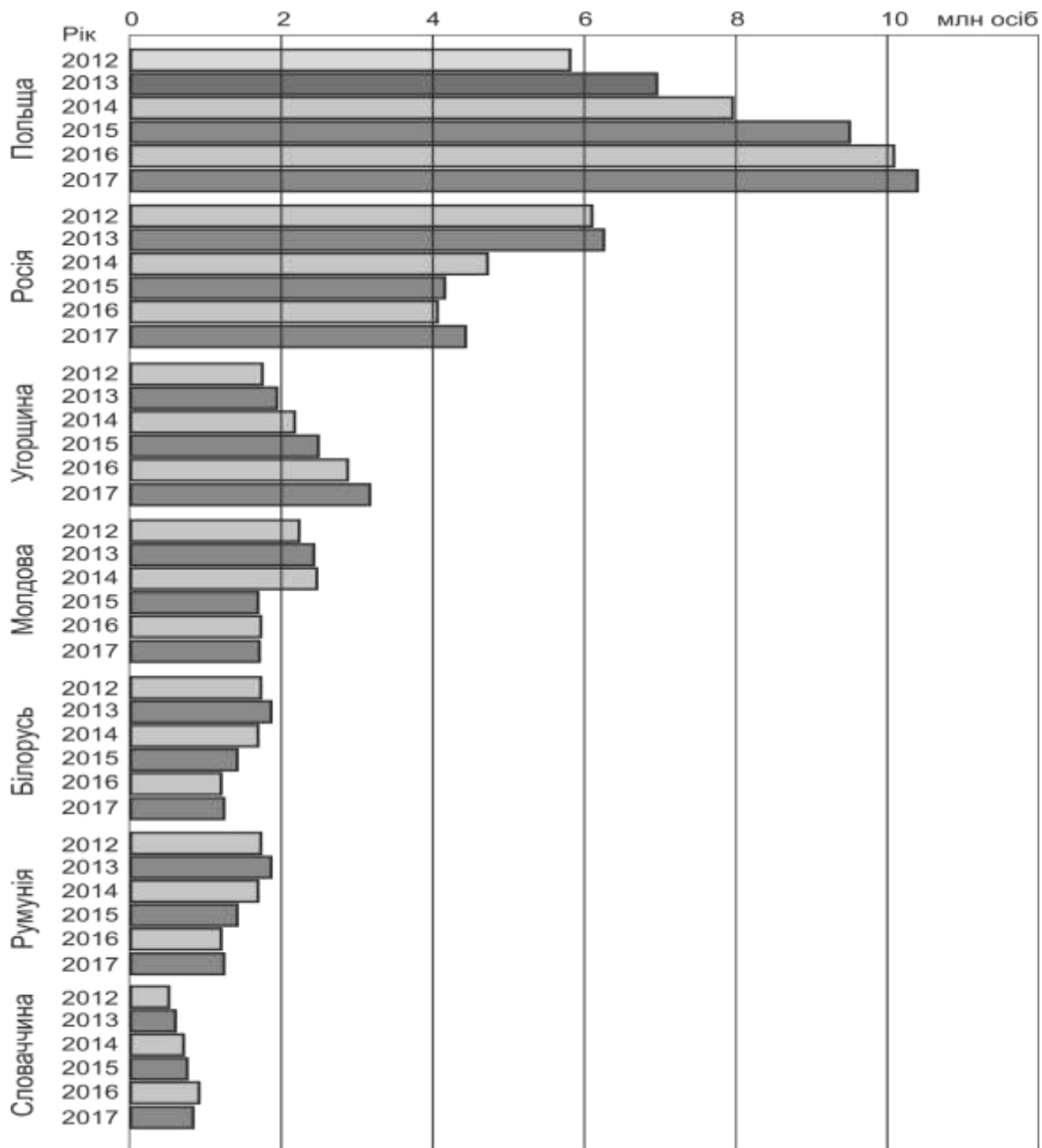

Рис. 1. Виїзд громадян до країн-сусідів, млн осіб
Джерело: розроблено авторами

Варто відзначити, що із заснуванням Європейських співтовариств на наднаціональному рівні здійснювалося правове регулювання пересування лише працівників, за якими визнавалися лише окремі соціально-економічні права, необхідні для функціонування зони вільної торгівлі з поступовим переходом до митного союзу та розбудови у перспективі спільного ринку. Зокрема, установчі договори гарантували право на вільне пересування і проживання працівників у межах територій держав-членів та встановлювали принцип заборони їх дискримінації за національною ознакою у питаннях працевлаштування, оплати й інших умов праці і

найму (ст. 69 Договору про Європейське співтовариство вугілля і сталі 1951 р. [3] (далі – ДЄСВС), ст. 48 Договору про Європейське Економічне Співтовариство 1957 р. [5] (далі – ДЄЕС)). На думку А. В. Кулабухової, зазначене право розглядалося як фундаментальне, основоположне і таке, що надає безпосередні вигоди громадянам держав-членів від європейської економічної інтеграції, які могли працювати в інших державах-членах на рівні з громадянами цієї держави [6].

Зокрема, свобода пересування працівників вимагала впровадження однакових соціальних, податкових правил та рівності у соціальному забезпеченні між працівниками

держави-члена, що є її громадянами, та іноземними працівниками, що мають громадянство інших держав-членів. Крім того, в ДЄЕС закріпив, що Співтовариство та держави-члени мають сприяти покращенню умов праці та життя працівників. При цьому трудову міграцію самих громадян в ЄС було віднесено до елементів спільного ринку.

Для реалізації свободи руху працівників у 1968 р. було прийнято Регламент 1612/68 про свободу пересування працівників у межах Співтовариства від 15.10.1968 р. [7]. Гострим питанням, пов'язаним зі свободою вільного пересування робочої сили, було закріплення можливості працівників-мігрантів залишатися у відповідній державі-члені після завершення трудової діяльності. Вирішенню цієї проблеми сприяло прийняття Регламенту 1251/70 від 29.06.1970 р. [8]. Ще одним важливим документом стало прийняття Регламенту 1408/71 щодо заснування схем соціального забезпечення до найманих працівників, до підприємців та членів їхніх сімей, що переїжджають в межах Співтовариства [9]. Ці регламенти довгий час були одними з основних актів вторинного права ЄС у сфері внутрішньої трудової міграції.

Право на вільне пересування і проживання надавалося спочатку економічно активним індивідам та членам їх сімей безпосередньо під час їхньої трудової діяльності, а згодом його зміст було поширено і на проживання після виходу на пенсію. Суб'єктами цього права були громадяни держав-членів, які могли користуватися цим правом без додаткового дозволу держави перебування. Лише згодом, із поступовим розширенням компетенції Співтовариств на сферу освіти, культури, туризму, право на вільне пересування і проживання було надано й іншим категоріям економічно неактивних осіб, що мають громадянство держав-членів (Директива Ради 90/364/ЄЕС про право проживання від 28.06.1990 р. [10]).

Як вказує А. В. Кулабухова, перші права, які гарантувалися громадянам правопорядком Співтовариств упродовж 1950–1960-х рр., мали соціально-економічний характер з огляду на специфіку інтеграційних зв'язків держав-членів [11]. Таким чином, міграційні процеси, пов'язані з внутрішньою трудовою міграцією були першими, що отримали регулювання нормами права співтовариств.

09.12.1989 р. було прийнято Хартію Співтовариства про основні соціальні права

працівників ЄЕС [12], яку підписали всі держави-члени за виключенням Великої Британії. Хартія була присвячена захисту прав працівників, передусім працівників-мігрантів, які скористалися свободою руху робочої сили. Розділ I Хартії передбачав:

1) «кожен працівник ЄЕС повинен мати право вільного переміщення по території Співтовариства ...»;

2) «свобода переміщення повинна давати право кожному такому працівнику вибрати будь-яке заняття чи професію в ЄЕС на основі принципів рівноправності, що стосується працевлаштування, умов праці та соціального захисту в країні прийому»;

3) розбудова єдиного економічного простору Співтовариства в обов'язковому порядку підкріплюється соціальним забезпеченням його працівників.

Свобода руху трудових мігрантів поширювалася на всі сфери зайнятості, крім державної служби. Щодо обмежень, то вони допускалися лише з позиції громадського порядку та безпеки, а також в частині охорони здоров'я людей. Не зважаючи на прогресивний характер, Хартія не набула юридично обов'язкової сили.

Незважаючи на тяжкий економічний стан України, кількість бажаючих отримати українське громадянство зростає. Це нелегали з країн Азії, Африки. Одним із розповсюджених шляхів набуття українського громадянства це шлюб іноземців з громадянами України. Не завадило б застосувати від випадків фіктивного шлюбу прийняття нормативно – правових актів. Потрібно унормувати і перебування іноземних студентів в Україні. Чимало студентів з країн Азії та Африки використовують Україну лише як транзитний пункт на шляху до країн ЄС. Заслугує на підтримку пропозиція введення спеціальних студентських віз, умови одержання яких вимагатимуть обов'язково повернення студента до країни його постійного перебування після закінчення навчання.

Період у розвитку правового регулювання міграційних процесів пов'язують із укладенням і набранням чинності Маастрихтським договором, яким було засновано Європейський Союз – унікальне в історії людства інтеграційне об'єднання держав, що охоплює економічну, зовнішньополітичну, безпекову і правоохоронну сфери.

Договором про ЄС 1992 р. [13] (далі – ДЄС) уперше закріпив громадянство Євро-

пейського Союзу та визначив коло прав, які гарантувалися на наднаціональному та внутрішньодержавному рівні у зв'язку із таким статусом. Зокрема, за Договором кожен громадянин держави-члена автоматично визнавався громадянином ЄС (ст. 8) та набував додаткових прав, частина з яких уже діяла в рамках Співтовариств. Так, у ст. 8а було закріплено право на вільне пересування і проживання в межах територій держав-членів, яке стосувалося усіх громадян держав-членів, а не лише трудових мігрантів.

Політична стратегія ЄС у сфері міграції була проголошена 04.11.2004 р. та закріплена у висновках Європейської Ради, що відбулася у Гаазі [14] (далі – Гаазька програма). Гаазька програма була розрахована на 5-річний період (2004-2009 рр.), як і Висновки Тампере, однак, на відміну від останніх, стосувалася забезпечення належної імплементації вже ухвалених нормативних актів.

Серед запропонованих нею ініціатив варто виділити ідею заснування Європейського офісу підтримки з питань міграції як координаційної установи держав-членів та відновлення функціонування Європейського фонду фінансової допомоги біженцям (п. 1.3); забезпечення суспільної інтеграції громадян третіх держав, у тому числі біженців, що на законних підставах проживають в ЄС (п. 1.5); посилення співпраці з третіми країнами, особливо з країнами походження біженців, країнами транзиту, а також сусідніми країнами (п. 1.6.1, 1.6.2); запровадження мінімальних стандартів реадмісії осіб, які незаконно перебувають на території держав-членів; заснування Європейського фонду повернення як фінансового інструменту для реалізації заходів із реадмісії, а також призначення Спеціального представника із спільної політики реадмісії (п. 1.6.4).

У сфері міграції особливо важливою є положення ч. 2 ст. 3 ДЄС у редакції Лісабонського договору, відповідно до якої «Союз надає своїм громадянам простір свободи, безпеки і правосуддя без внутрішніх кордонів, на якому забезпечено вільний рух осіб разом з належними заходами, пов'язаними із контролем на зовнішніх кордонах, притулком, імміграцією та попередженням і боротьбою зі злочинністю».

Останній етап розвитку правового регулювання міграційних процесів у ЄС пов'язується з «європейською міграційною кризою» 2015 р., яка продемонструвала неготовність ЄС та держав-членів врегулювати

ситуацію із найбільш масовим із часів II Світової війни переміщенням осіб та виявила неспроможність існуючої спільної європейської системи притулку.

13.05.2015 р. Європейська комісія представила повідомлення «Європейська програма щодо міграції» [15], яка містила перелік оперативних та довгострокових завдань. Зокрема, вказувалося на необхідність розробки комплексу рятувальних операцій на морі за участі FRONTEX («Triton»); розкриття злочинних організацій, діяльність яких загрожує життю і здоров'ю мігрантів; збалансоване розміщення біженців між державами-членами ЄС; посилення співпраці з третіми державами та міжнародними організаціями у сфері міграції; посилення допомоги державам-членам, що найбільше зазнають впливу міграційної кризи, зокрема, шляхом розбудови мережі центрів прийому біженців; удосконалення механізму визначення держави, відповідальної за розгляд заяв щодо надання статусу біженця, посилення мандату Європейського офісу надання притулку тощо.

За умов європейської міграційної кризи пошук ефективної моделі регулювання міграційних процесів став та залишається актуальним та найскладнішим завданням для ЄС. З цією метою відбувається активне обговорення питань щодо удосконалення законодавства ЄС у сфері міграції, однак через небажання окремих держав-членів поступатися частиною своїх суверенних прав на користь ЄС, ухвалення рішень часто стає неможливим.

12.10.2018 р. в рамках Ради ЄС міністри держав-членів обговорили пропозицію Комісії щодо розширення повноважень Європейської прикордонної служби та збільшення її штату на 10 000 до 2020 року. Міністри внутрішніх справ висловили своє бажання зміцнити мандат агентства, зокрема, щодо повернення та співпраці з третіми країнами. Вони також поділилися своїми думками щодо розміру, складу, завдань та повноважень постійного корпусу ЄБК, а також щодо термінів, необхідних для повного створення корпусу.

На сьогодні розвиток законодавства ЄС у сфері міграції не завершився. Існування суттєвих розбіжностей у поглядах між деякими державами-членами щодо міграційної політики ЄС, політиці притулку, боротьбі з нелегальною міграцією, їх відмінності у рівні соціального захисту та забезпечення умов праці, мінімальної заробітної плати, оподаткування доходу від трудової діяльності та

інші питання вимагають подальшої консолідації держав-членів. Можна припустити, що у майбутньому вони стануть основою розвитку законодавства ЄС у сфері міграції та призведуть до перегляду чинних та запровадження нових уніфікованих правил.

Крім того, міграційні процеси можуть регулюватися національним законодавством відповідної держави, однак в обсязі, що не врегульовано нормами права ЄС.

Правовою основою наднаціонального рівня регулювання є норми установчих договорів ЄС – Договору про ЄС 1992 р. та Договору про функціонування ЄС 1957 р. [16]. Зокрема, загальні засади визначені у ч. 2 ст. 3 ДЄС, відповідно до якої «Союз надає своїм громадянам простір свободи, безпеки і справедливості без внутрішніх кордонів, на якому забезпечено вільний рух осіб разом з належними заходами, пов'язаними із контролем на зовнішніх кордонах, притулком, імміграцією та попередженням і боротьбою зі злочинністю».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження еміграційних та імміграційних процесів в Україні дозволяє зробити висновок і застерегти суспільство та владу від украї негативних наслідків для країни як втечу громадян, оскільки вони порушують природну течію людської історії.

У результаті проведеного дослідження економіко – правових внутрішніх та зовнішніх міграційних процесів в Європейському Союзі та держав – членів зроблено наступні висновки:

1. Сфера міграції належить до спільної компетенції ЄС та держав-членів, в межах якої праве регулювання може здійснювати або Союз, або держави-члени залежно від того, хто більш ефективно буде її здійснювати з урахуванням принципу субсидіарності.

2. Внутрішня міграція стосується процесів перетину державних кордонів громадянами держав-членів ЄС та зумовлена специфікою інституту громадянства ЄС.

3. Зовнішня міграція стосується законного перетину зовнішніх кордонів ЄС громадянами третіх держав та законного перебування та території держав-членів.

4. Спільна політика притулку, що охоплює норми, які закріплюють загальну процедуру міжнародного захисту та уніфікований статус осіб, яким надається статус біженця або додатковий захист.

5. Боротьба з нелегальною міграцією в ЄС та реадмісія осіб, що порушили законо-

давство ЄС щодо в'їзду, перебування та проживання на території держав-членів.

6. Головним міжнародним договором у відносинах сторін є Угода по асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії а їх державами-членами, з іншої сторони, 2014 р., ст. ст. 16 та 19 якої присвячені регулюванню міграційних процесів. При цьому у сфері міграції зобов'язання сторін є м'якими, тобто надають Сторонам право вибору необхідних заходів у досягненні загальних завдань, що становлять спільний інтерес. При цьому питання візового режиму не регулюються положеннями цієї Угоди.

Перспективним напрямком співпраці сторін у міграційній сфері є поглиблення співробітництва між Україною як сусідньою з ЄС державою та Європейською агенцією з прикордонної та берегової охорони (FRONTEX) щодо забезпечення спільного управління міграційними потоками та попередження та протидії нелегальній міграції.

Література

1. Глобалізація і трудова міграція в Європі: монографія. – Рівне: вид. О. М. Зень, 2009. – 479 с.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншої сторони, 2014 р. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
3. Винничук Ю. Що означає трудова міграція українців 03.10.18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://censor.net.ua/>
4. Treaty of Accession of Croatia of 24.04.2012. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/collection>
5. Treaty establishing the European Coal and Steel Community of 18.04.1951. <http://www.cvce.eu/en>
6. Кулабухова А. В. Інститут громадянства Європейського Союзу (загальнотеоретичне дослідження): Дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. – Харків., 2016. – 214 с.
7. Regulation (EU) 1931/2006 of the European Parliament and of the Council of 20.12.2006 laying down rules on local border traffic at the external land borders of the Member States and amending the provisions of the Schengen . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: lex.europa.eu/LexU
8. Regulation № 492/2011 of the European Parliament and the Council on freedom of movement for workers within the Union of 05.04.2011. [Електронний ресурс]. – Режим дос-

типу: <http://lex.europa.eu/>

9. Regulation 439/2010 of the European Parliament and of the Council of 19.05.2010 establishing a European Asylum Support Office. Official Journal. 2010. Serie L 132., 11–28.

10. Council Directive 90/365/EEC of 28 June 1990 on the right of residence for employees and self-employed persons who have ceased their occupational activity. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu>

11. Кулабухова А. В. Еволюція ідеї загальноєвропейського громадянства до Маастрихтського договору. / А. В. Кулабухова // Форум права. – 2016. – № 1. – С. 128–134.

12. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників ЄС від 09.12.1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/>

13. Work permit. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu/your>

14. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 10 May 2005 – The Hague Programme: ten priorities for the next five years. The Partnership for European renewal in the field of Freedom, Security and Justice COM (2005). Official Journal, 236.

15. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions “A European Agenda on Migration” of 13.05.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu>

16. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буromенського. – Харків: Право, 2015. – 328 с.

References

1. Zen, O. M. (2009). Globalization and labor migration in Europe: a monograph. Rivne. Kind, 479.

2. Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand. (2014). Retrieved from: zakon.rada.gov.ua/laws/

3. Vinnychuk Y. What does the labor migration of Ukrainians mean? (2018). Retrieved from: <https://censor.net.ua/>

4. The Treaty of Accession of Croatia of (2012). Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties-access>

5. Treaty establishing the European Coal and Steel Community. (1951). Retrieved from: http://www.cvce.eu/en/obj/treaty_establishing

6. Kulabukha, A. V. (2016). Institute of Civil Society of the European Union (general-purpose research): Dis. Cand. lawyer Sciences: 12.00.01. Kharkiv, 214.

7. Regulation (EU) 1931/2006 of the European Parliament and of the Council of 20.12.2006 laying down rules on local border traffic at the external land borders of the Member States and amending the Schengen acquis. Retrieved from: lex.europa.eu/LexUriServ

8. Regulation No. 492/2011 of the European Parliament and the Council on workers' movement within the Union of 05.04.2011. Retrieved from: <http://lex.europa.eu/>

9. Regulation 439/2010 of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 establishing the European Asylum Support Office (2010). Official Journal. Serie L 132, 11-28.

10. Council Directive 90/365 / EEC of 28 June 1990 on the right of residence for employees and self-employed persons who have ceased their occupational activity. Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/>

11. Kulabukha, A. V. (2016). Evolution of the idea of pan-European citizenship to the Maastriht Treaty. Forum of rights, 1, 128–134.

12. Community Charter on the basis of the social rights of employees of the EEC. (1989). Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/>

13. Work permit. Retrieved from: <http://europa.eu/your>

14. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 10 May 2005. The Hague Program: ten priorities for the next five years. The Partnership for European renewal in the field of Freedom, Security and Justice COM (2005) 184 final. Official Journal, 236.

15. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions on "A European Agenda on Migration" of 13.05.2015. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/home-affairs/sites>

16. Buromensky, M. V. (2015). Fundamentals of European Union law: normative materials. Kharkiv: Right, 328.

Стаття надійшла до редакції : 01.10.2018 р.

Стаття прийнята до друку: 20.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Бабушкін О. А. Міграційні процеси в ракурсі економіко-правових відносин / О. А. Бабушкін, Р. О. Комар // Часопис економічних реформ. – 2018. – № 4 (32). – С. 58–65.

ДОКТРИНА СОЦІАЛЬНИХ ОРІЄНТИРІВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУСПІЛЬСТВА

DOI: 10.32620/cher.2018.4.10

Постановка проблеми. Перерозподіл результатів праці у будь-якому суспільстві здійснюється через податкову систему, тому питання моральності сприйняття суспільством функціонування податкової системи вимагає певних обговорень, пояснень існуючих підходів до розгляду процесів соціалізації податкової політики в умовах демократичної трансформації українського суспільства. *Метою статті* є обґрунтування доктрини вибору соціальних орієнтирів податкової політики, виходячи з сучасних вимог демократичних трансформацій в Україні. *Об'єктом дослідження* виступає податкова система України, котра постійно перебуває у стадії реформування і перебудов в процесі бюджетного планування та намагань виконати вимоги іноземних інвесторів. *Методологічною основою дослідження* стали способи і принципи наукового пізнання загальних та спеціальних методів і прийомів, що використані у процесі обґрунтування вибору соціальних орієнтирів для формування доктрини податкової політики. У тому числі методи систематизації і узагальнення використані для аналізу існуючої системи оподаткування в Україні; індукції та дедукції – для обґрунтування побудови соціально-орієнтованої доктрини податкової політики; міждисциплінарної аналогії – для оцінювання показників та податків, на які має орієнтуватися податкова політика в умовах демократичних трансформацій суспільства. Основною гіпотезою дослідження стало припущення, що посилення соціальної ролі податків є запорукою розвитку демократичного суспільства. А значить - основною формою забезпечення політики соціального спрямування у державі має стати виважено сформована податкова система. *Вклад основного матеріалу.* Доведено, що доктрина податкової політики має сприяти цілеспрямованому соціально-економічному руху вперед на засадах збалансування інтересів усіх членів суспільства та систематизації тактичних і стратегічних задач щодо реформування податкової системи України. Основними соціальними орієнтирами в оподаткуванні мають виступати: дохід фізичних осіб, податки на капітал у всіх його матеріальних і нематеріальних формах, диференціація податку на додану вартість та введення широкого спектру акцизів. *Оригінальність та практичне значення дослідження.* Підґрунтям для розвитку доктрини податкової політики має виступати суспільний договір, що являє собою набір рамкових правил з визначенням відповідальності усіх верств населення. Такий підхід дозволить досягти консенсусу у громадянському суспільстві. Запропоновані напрями соціалізації процесів оподаткування має прикладну цінність і дозволяють спрямувати суспільний розвиток у демократичному руслі, заснованому на повазі до людини, свободі її вибору у суспільному бутті та способу мислення та дозволяють врегулювати соціально-економічні конфлікти у суспільстві. *Висновки дослідження.* Проведене дослідження дозволило сформулювати низку важливих висновків, щодо вибору конкретних соціальних орієнтирів, які у подальшому допоможуть правильно розставити акценти у виборі об'єктів та бази оподаткування, означити ті, що гальмують розвиток окремих територій, приводять до стану репресивності, створюють соціально-економічну напруженість у суспільстві.

Ключові слова:

соціальні орієнтири, доктрина податкової політики, суспільний договір, громадянське суспільство.

A DOCTRINE OF SOCIAL PREFERENCE-POINTS OF TAX POLICY IN THE CONDITIONS OF SOCIETY DEMOCRATIC TRANSFORMATIONS

Formulation of the problem. The redistribution of labor results in any society is carried out through the tax system, therefore the question of morality perception of functioning of the tax system society is requires certain discussions, explanations of the existent files of consideration to the processes of socialization the tax policy in the conditions of democratic transformation of Ukrainian society. *A research purpose* is grounded the doctrine of choice the social reference-points of tax policy, what is coming from the modern requirements of democratic transformations in Ukraine. *The object of research* is the tax system of Ukraine, which constantly is founding in the stage of reformation and alterations in the process of the budgetary planning and attempts to execute the requirements of foreign investors. *Methodological basis of research* became the methods and principles of scien-

¹ **Калінеску Тетяна Василівна**, д-р екон. наук, завідувач кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Calinescu Tetyana, Professor, Ph.D. in Economics, Head of Finances Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0003-4919-5788

e-mail: tetyana.calinescu@gmail.com

tific cognition the general and special methods and receptions which are used in the process of ground the choice of social reference-points for forming of doctrine of tax policy. Including the methods of systematization and generalization are used for the analysis of the existent system of taxation in Ukraine; inductions and deductions - for the ground of construction of the social oriented doctrine of tax policy; the between disciplinary analogy - for the evaluation of indexes and taxes on which must be oriented tax politicians in the conditions of democratic transformations of society. *The hypothesis of research* became position that strengthening of social role of taxes is the mortgage of development the democratic society. And this is means that basic form of providing the policy of social aspiration in the state must become the tax system at a self-weighted formed. *The statement of basic materials*. It is well-proven that the doctrine of tax policy must assist a purposeful socio-economic forward movement on principles of balanced the interests of all members of society and systematization of tactical and strategic tasks in relation to reformation of Ukrainian tax system. By basic social reference-points in taxation must come forward: profit of physical persons, capital duties in all its material and non-material forms, differentiation of tax value-added and introduction of wide spectrum of excises. *Originality and practical significance of the research*. By basis the development of doctrine the tax policy is founded a public agreement, which shows by itself the set of scope rules with determination of responsibility all members of population. Such approach will allow attaining a consensus in civil society. Directions of socialization the processes of taxation are offered the applied value and allow to send community development in a democratic way, based on respect to the human, to freedom of his choice in public life and way of thinking and allow to regulate socio-economic conflicts in society. *Conclusions of the research*. The conducted research are allowed to formulate the row of important conclusions, in relation to the choice of concrete social reference-points, which in further will help correctly to place accents in the choice of objects and base of taxation, to mark those, which brake development of separate territories, to come in the state of repressiveness results and to create socio-economic tension in society.

Key words:

social preference-points, doctrine of taxation, public agreement transformations, civil society.

ДОКТРИНА СОЦИАЛЬНЫХ ОРИЕНТИРОВ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКЕ В УСЛОВИЯХ ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ ОБЩЕСТВА

Постановка проблемы. Перераспределение результатов труда в любом обществе осуществляется через налоговую систему, поэтому вопрос нравственного восприятия обществом процесса функционирования налоговой системы требует определенных обсуждений, пояснений существующих подходов к рассмотрению процессов социализации налоговой политики, в условиях демократической трансформации украинского общества. *Целью статьи* является обоснование доктрины выбора социальных ориентиров налоговой политики, исходя из современных требований, предъявляемых к демократическим трансформациям в Украине. В качестве *объекта исследования* выступает налоговая система Украины, которая находится постоянно в стадии реформирования и перестройки в процессе бюджетного планирования и попыток выполнить требования иностранных инвесторов. *Методологической основой исследования* стали способы и принципы научного познания общих и специальных методов и приемов, которые использованы в процессе обоснования и выбора социальных ориентиров для формирования доктрины налоговой политики. В том числе методы систематизации и обобщения использованы для анализа существующей системы налогообложения в Украине; индукции и дедукции - для обоснования построения социально ориентированной доктрины налоговой политики; междисциплинарной аналогии - для оценки показателей и налогов, на которые должна ориентироваться налоговая политики в условиях демократических трансформаций общества. *Основной гипотезой исследования* стало предположение, что усиление социальной роли налогов является залогом развития демократического общества, а это означает, что основной формой обеспечения социально направленной политики в государстве должна стать взвешенная подход к формированию налоговой системы. *Изложение основного материала.* Доказано, что доктрина налоговой политики должна способствовать целеустремленному социально-экономическому движению вперед на принципах сбалансирования интересов всех членов общества и систематизации тактических и стратегических задач реформирования налоговой системы Украины. *Оригинальность и практическое значение исследования.* Основными социальными ориентирами в налогообложении должны быть: доход физических лиц, налоги на капитал во всех их материальных и нематериальных формах, дифференциация налога на добавленную стоимость и введение широкого спектра акцизов, а в основе развития доктрины налоговой политики – лежит общественный договор, который представляет набор рамочных правил с определением ответственности всех слоев населения. Такой подход позволит достичь консенсуса в гражданском обществе. Предложенные направления социализации процессов налогообложения имеют прикладную ценность и позволяют направить общественное развитие в демократическое русло, основанное на уважении к человеку, свободе его выбора в общественном бытие и способе мышления; позволяют регулировать социально-экономические конфликты в обществе. *Выводы исследования.* Проведенное исследование позволило сформулировать ряд важных выводов по выбору конкретных социальных ориен-

тиров, которые помогают правильно расставить акценты в выборе объектов и базы налогообложения; обозначить те, которые тормозят развитие отдельных территорий, приводят к состоянию репрессивности, создают социально-экономическую напряженность в обществе.

Ключевые слова:

социальные ориентиры, доктрина налоговой политики, общественный договор, гражданское общество.

Постановка проблеми. Мабуть ніхто не буде заперечувати, що перерозподіл результатів праці у будь-якому суспільстві здійснюється через податкову систему. Проте настільки морально чи аморально сприймається функціонування цієї системи суспільством – це питання дискусійне і вимагає певних обговорень і пояснень. Тому і не дивно, що створюється багато запитів з різних вишів, наукових шкіл та дослідних інститутів на Міністерство освіти і науки України щодо фінансування науково-технічних досліджень, спрямованих на демократичні трансформації в українському суспільстві, подібні зрушення й реформи в податковій системі, бо не існує іншого шляху для підтримки національної безпеки та гідного життя суспільства як збір податків. Дане дослідження проведено за результати виконання науково-дослідної роботи за темою ДН-04-16 «Розробка демократичних механізмів самозабезпечення соціально-економічних трансформацій суспільства» номер держреєстрації - 0116U004159, та підготовки нових напрацювань щодо запиту у Міністерство освіти і науки України на проведення нового наукового дослідження у 2019 – 2021 роках за темою «Трансформація методів регулювання соціально-економічних конфліктів в умовах проведення Операції Об'єднаних сил на Сході України».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інший бік цього питання – наскільки морально виправданий розмір, кількість та цільове використання встановлених податків. Так, існує думка, що коли податки використовуються виключно для суспільного захисту як вимушена необхідність, то тоді збір податків є морально виправданим [1, с. 175, 176]. Якщо ці засоби використовуються не для уникнення насилля та інших загроз, а на інші цілі, як, наприклад, розвиток культури, спорту, національної економіки і таке інше, то цей збір коштів у вигляді податків є аморальним [2]. Бо об'єктивне єдине призначення податків – штучний перерозподіл доходів споживачів як спосіб життєзабезпечення тієї частини населення, яка не приймає участь в суспільній праці або, діяльність якої не можна зв'язати з інтересами щодо отриманням до-

ходів. Податки, які насправді складають відчужену частину споживчих доходів виробників, процедурно урізають нерозподілений прибуток підприємств, і у меншому ступені - нараховану заробітну плату. Такий існуючий порядок утримання податків означає подвійне оподаткування, коли, по-перше, обкладається прибуток, а, по-друге, – знову оподатковується той же прибуток, але виданий у вигляді оплати найманим робітникам [1, с. 176]. Звідси – і відчуття аморальності, ухід виробництва у тіньову економіку та інші негативи, що заставляють шукати більш прийнятні способи оподаткування, на кшталт введення більш широкого спектру акцизів.

Не слід забувати і про фіскальну функцію податків, яка має бути спрямована на максимальне збалансування інтересів щодо наповнення державної і місцевої казни між фіскальними органами та платниками податків. І тут, напевно чи можна вести мову про державотворчий патріотизм нації [3, с. 38], бо не спрацьовують сьогоднішні зміни у Податковому кодексі України [4] у напрямі творення суверенної, незалежної держави, а тим паче – вибору податків у якості кількісного вимірювача участі нинішнього і майбутнього покоління платників в життєзабезпеченні і розвитку держави.

Тому метою даної статті є обґрунтування доктрини соціальних орієнтирів податкової політики, виходячи з сучасних вимог демократичних трансформації в українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яка доктрина, у тому числі з засад оподаткування в країні, має сприяти поступовому цілеспрямованому соціально-економічному руху вперед на засадах збалансування інтересів усіх членів суспільства та систематизації усіх тактичних і стратегічних задач щодо реформування податкової системи України. Наразі в Україні запропоновано до впровадження доктрину збалансованого розвитку до 2030 року [5, с. 73, 78 – 80], за якою мають бути вибрані основні соціальні орієнтири, а саме – нова соціально-орієнтована модель розбудови України з визнанням людини як найвищої цінності та ос-

нови креативного потенціалу нації. Підґрунтям такої моделі розвитку має бути суспільний договір, що являє собою набір рамкових правил з визначенням відповідальності усіх верств української спільноти та умов досягнення консенсусу у громадянському суспільстві. Такий суспільний договір має відповідати вимогам сучасних інтеграційних процесів, зміні природи влади і функцій держави згідно умов глобалізації; захищати права кожної людини на безпечне життя, здоров'я, освіту, справедливий розподіл національного багатства та доступ до культурного надбання.

Щодо соціальних податкових орієнтирів, то низка заходів аж до 2030 року звелась до традиційних рекомендацій, що надавалась вже минулі роки після введення Податкового Кодексу у 2011 році, навіть, авторських роботах, останні з яких присвячені саме трансформації сучасних гносеологічних засад оподаткування в Україні [6, 7, 8]. Проте хотілось би побачити більш перспективні напрями модернізації й соціалізації процесу оподаткування, ніж зведення його до [5, с. 104, 105]:

1. Послаблення податкового навантаження на бізнес, насамперед малий і середній, зменшення кількості обов'язкових платежів та запровадження податкових пільг.

Такі пропозиції в доктрині не можуть не викликати здивування, бо згідно існуючого Податкового Кодексу малий і середній бізнес має сплачувати досить обмежену кількість податків. Інша мова – це навантаження. Проте розмір утримань за цими податками, про які йде мова у доктрині, відсутня. Інше некоректне питання – це запровадження податкових пільг, від яких відмовилась більшість розвинених демократичних держав, бо пільги – не надають стимулів та мотивів для подальшого руху вперед [9]. Інше справа диференційність в оподаткуванні згідно принципів соціальної справедливості.

2. Оптимізація механізму повернення податку на додану вартість (ПДВ) через запровадження системи електронного адміністрування ПДВ.

Якщо порівнювати цю пропозицію уже із введеною системою е-декларування доходів фізичних осіб (держслужбовців), то, безумовно, це прогресивний крок вперед, що має наблизити Україну до вимог Європейського податкового законодавства та інших систем світового оподаткування. Проте на відпрацьовування її дієвого механізму потрібне відповідне законодавче правове поле, що має

відповідати не тільки нормам міжнародного права, але і не входити у протиріччя зі вже існуючою законодавчою базою в Україні та її Конституційними положеннями.

3. Зменшення єдиного соціального внеску (ЄСВ) з 22% до 15% з метою зменшення податкової напруги на фонд оплати праці.

Відсутність та неконкретність термінів зменшення єдиного соціального внеску можливо лише порівняти зі строками зменшення ставок ПДВ в момент введення Податкового кодексу у 2011 році, де зазначалися і терміни, і ставки, до яких має бути знижено ПДВ, але і до нині маємо незмінною ставку 20% та стабільно підтвержені лідируючі позиції ПДВ у структурі надходжень податків до бюджету [10, с. 217]. Тому таке бажане зниження – вимагає обґрунтування доцільності зменшення ставки ЄСВ, виходячи із умов сучасного розвитку економіки країни. До речі, слід приймати до уваги і той факт, що наразі, окрім ЄСВ, не існує інших внесків щодо наповнення Пенсійного фонду України, із якого майже хронічно із затримками виплачується пенсії і соціальна допомога громадянам. Тому до поки ця проблема не буде розв'язана – не буде існувати й шансу щодо подальшого зниження ставки ЄСВ.

4. Запровадження кримінальної відповідальності за використання тіньових податкових схем та найм працівників без укладання трудових угод.

До речі, ідея кримінальної відповідальності існує з моменту існування системи оподаткування в Україні (з 1991 р.), проте кожен вчений або політик, що виносить на обговорення свої нові (чи модернізовані) сучасні моделі майбутнього розвитку України [10, с. 203 - 220], вважає за необхідне підкреслити введення кримінальної відповідальності за повну та своєчасну сплату усіх податкових платежів. Тобто немає потреби у введенні нової більш жорстокої відповідальності, треба лише вчасно та правомірно застосовувати норми права до усіх платників податків, без існуючих депутатських та інших обмежень.

5. Легалізація діяльності бізнес-структур та їхніх доходів шляхом зниження ставок оподаткування та введення разових податкових амністій у формі введення нульових декларацій, з подальшим застосуванням існуючих методів податкового контролю для визначення відповідності витрат і доходів фізичних осіб.

Провести таку апробацію рекомендовано для держслужбовців, працівників правоохоронних органів та судової системи. Проте для таких категорій осіб введено е-декларування ще у 2017 році й виявлені невідповідності доходів і витрат, але навряд чи можна цей досвід використати для розповсюдження й застосування до усіх фізичних осіб, бо більшість населення України наразі знаходиться за межею бідності, а результати самовизначення населення показують [11], що майже 90% населення, починаючи з 1994 року вважають, що вони мають найнижче становище у суспільстві, а більше ніж 60 % населення не відносять себе, навіть, до представників середнього класу.

6. Запровадження модифікованої системи податку на виведений капітал з повним звільненням від оподаткування реінвестованого прибутку для невеликих виробників.

На жаль автори новітньої доктрини [5, с. 78–80] не надають пояснень, за якими принципами має рухатись процес модифікації оподаткування капіталу. Проте будь яка модифікація передбачає прогресивні позитивні зміни в оподаткуванні. Якщо мова йде про оподаткування капіталу, то тут мають бути означені критерії, за якими може йти модифікація. Беззаперечно, що слід стимулювати накопичення та нагромадження капіталу, особливо, щодо відтворення процесів суспільного розвитку. Та навпаки – збільшувати податок у випадку виведення капіталу, у тому числі в офшорні зони, незалежно від форм виробництва великих, середніх чи малих.

7. Стимулювання переходу суб'єктів господарювання зі спрощеної системи на загальну з віднесенням до умовно розподіленого прибутку платежів на спрощенців.

Такий підхід – є не коректним з позиції, запропонованої у п. 1 вище щодо вказаної необхідності введення додаткових пільг саме для малого і середнього бізнесу. Вбачалося, що введення спрощеної системи оподаткування у 1999 році, буде сприяти, вмотивувати розвиток малого і середнього бізнесу та надавати йому певні пільги. Механізм переходу чи повернення до загальної системи оподаткування, говорить про те, що суб'єкт господарювання перейшов вже межу, за якою його можна віднести до середнього бізнесу, а його обсяги виробництва чи товарообігу не підпадають до означених українським законодавством характеристик. Тому вводити якісь додаткові пільги та виключення в оподат-

кування прибутку підприємств за загальною системою оподаткування – є недоречним, навіть, за умов виникнення додаткових труднощів в контролі й адмініструванні цього податку. І, до речі, податок на прибуток, ще з 80 років минулого століття втрачає свою актуальність як головного наповнювача доходної частини бюджетів, а більшість підприємств вважає за потрібне в межах легального правового поля себе банкрутувати чи зводити внівець свої прибутки, виводити їх в офшорні зони, ніж платити реальні податки на прибуток.

Сьогоднішні демократичні трансформації в українському суспільстві примушують застосовувати досвід європейських країн щодо рівноправного залучення громадянського суспільства до вирішення соціально-економічних, гуманітарних та політичних завдань, їх реалізації у всіх сферах діяльності. Це дозволяє [12, с. 51–65; 13, с. 4]:

по-перше, звільняти державу від реалізації особливо обтяжливих завдань та дотримуватись високих соціальних стандартів для населення;

по-друге, підвищувати якість публічних та правових рішень завдяки врахування потреб населення, існуючих альтернатив та наслідків виникнення конфліктних ситуацій;

по-третє, забезпечувати найбільш повну імплементацію усіх рішень населення.

Завдяки такому підходу можуть бути реалізовані найважливіші соціальні постулати доктрини оподаткування:

сприяти розвитку економіки у суспільстві як основи поліпшення його добробуту;

формування податкової політики на основі консенсусу між державою та платниками податків, що враховує інтереси усіх членів суспільства відповідно до сучасних соціально-економічних викликів;

встановлення зворотного зв'язку та розв'язання різних ситуаційних податкових проблем (конфліктів) за результатами взаємодії з громадськістю та згідно вимог, що висувуються ними;

публічне обговорення важливих податкових питань щодо зміни головних соціальних орієнтирів податкової політики шляхом проведення дискусій, діалогу, різноманітних інтерактивних форм спілкування, моніторингу та аналізу усіх конфліктних ситуацій щодо остаточного прийняття рішень;

впровадження різноманітних форм і методів впливу громадянського суспільства

на формування податкової політики в процесі демократичних трансформацій в країні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи з того, що посилення соціальної ролі податків є запорукою розвитку демократичного суспільства, то можна констатувати:

1. Основною формою забезпечення політики соціального спрямування у державі – є виважена фіскальна політика. І навпаки – демократичні трансформації в країні зумовлюють визначення соціальних орієнтирів в процесі розробки і реалізації доктрин податкової політики.

2. Найбільш дискусійними питаннями є соціальні орієнтири. Саме не правильна розстановка акцентів щодо вибору об'єктів та бази оподаткування гальмує розвиток окремих територій, приводять їх до стану депресивності, створює соціально-економічну напруженість у суспільстві та породжує конфліктні ситуації.

3. Основним соціальним орієнтиром в оподаткуванні є дохід фізичних осіб до оподаткування, який перетерпів вже не одну реформу що стосується встановлення прямої чи прогресивної шкали оподаткування, неоподаткованого мінімуму, соціальної пільги і таке інше. Проте це так і не зменшило розмір тіньового сектору, виплату заробітної плати у конвертах та встановлення її лише на рівні мінімально допустимих розмірів. Тому за базу оподаткування за таким податком мають братися не доходи отримані від підприємницької діяльності, а витрати вільного часу.

4. Звідси витікають податки на капітал, що є логічним джерелом реалізації принципу соціальної справедливості. Причому капітал слід розглядати у всіх його фізичних, віртуальних, матеріальних і нематеріальних формах.

5. Для дотримання соціальності в оподаткуванні слід застосувати диференційні підходи до тих податків, що є регресивними по відношенню до доходів людини. Це стосується ПДВ і деяких видів акцизів. Особливо слід переглядати та виключати ПДВ на продукти харчування та товари першої необхідності, у тому числі ті, що наповнюють споживчу корзину.

6. Побудову соціально орієнтованої доктрини в умовах демократичних трансформацій необхідно спрямувати на суспільний розвиток, заснований на демократії, повазі до людини, свободі її вибору у суспільному бутті та способу мислення.

Подальші дослідження автора будуть спрямовані саме на регулювання соціально-економічних конфліктів у суспільстві завдяки соціалізації процесу оподаткування.

Література

1. Вугальтер А. Л. Фундаментальная экономия. Динамика / А.Л. Вугальтер. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. – 371 с.

2. Бояркин Д. Теория собственности. – Новосибирск: Экор, 1994. – 32 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://economics.com.ua>

3. Карпінський Б. А. Державотворчий патріотизм нації та фіскальна політика: європейський орієнтир / Б. А. Карпінський // Трансформація фінансової політики України в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць за матеріалами VIII науково-практичної інтернет-конференції 1-15 грудня 2016 р. – Ірпінь: Науково-дослідний інститут фіскальної політики, Університет державної фіскальної служби України, 2016. – С. 38–41.

4. Податковий кодекс України. Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. Редакція станом на 28.07.2018. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

5. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів: Кальварія, 2017. – 164 с.

6. Калінеску Т. В. Диференційність підходів до оподаткування регіональної специфіки / Т. В. Калінеску // Часопис економічних реформ. – 2017. – № 1(25). – С. 33–39.

7. Калінеску Т. В. Трансформація гносеологічних засад оподаткування / Т. В. Калінеску // Податкові метаморфози: монографія / [Колектив авторів], за наук. ред. Т.В. Калінеску. – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. – С. 8–18.

8. Калінеску Т. В. Метаморфози сучасної податкової політики України / Т. В. Калінеску // Часопис економічних реформ. – 2015. – № 1(17). – С. 54–61.

9. Калінеску Т. В. Податкові пріоритети та преференції / Т. В. Калінеску // Національний податковий простір: пріоритети та суспільні цінності: монографія / [Колектив авторів], за наук. ред. Т. В. Калінеску. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – С. 58–70.

10. Новак А. Як підняти Українську економіку: Монографія. / А. Новак. – К.: ТОВ «Інпрес», 2015. – 432 с.

11. Результати національних щорічних моніторингових опитувань 1992 – 2016 років. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://i-soc.com.ua/monitoring/dodatki2016.pdf>

12. *Кашпур Л. М.* Удосконалення податкової політики в умовах розвитку громадянського суспільства в Україні / Л. М. Кашпур : дисертація на здобуття наук. ступеня канд. з держ. управління за спеціальністю 25.00.02 – механізм державного управління. – К: Національна академія держ. управління при Президентові України, 2016. – 207 с.

13. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: аналіт. доп./ А. В. Єрмолаєв, Д. М. Горелов, О. А. Корнієвський [та ін.]. – К.: НІСД, 2012. – 48 с.

References

1. *Vugalter, A. L.* (2007). Fundamental economy. Dynamics. Moscow: CAC Published House "Economy", 371.

2. *Boiarkin, D.* (1994). Property theory. Novosibirsk: Ekor, 32 p. Retrieved from <http://economics.com.ua>.

3. *Karpinskyi, B. A.* (2016) State-creative patriotism of nation and fiscal policy: the European reference-point. Transformation of financial policy of Ukraine in the conditions of eurointegration. Collection of scientific labours for materials of VIII Science and practice internet conference, December, 1-15. Irpin: Research Institute of fiscal policy, University of government fiscal service of Ukraine, 38–41.

4. Tax code of Ukraine (2010). Law of Ukraine, 02.12.2010 № 2755 - VI (A release by

the state on 28.07.2018). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

5. Ukraine 2030: Doctrine of the balanced development. (2017). Lviv: Kalvaria, 164.

6. *Calinescu, T. V.* (2017). Difference of version to taxation of regional specific. Time Description of Economic Reforms, 1(25), 33–39.

7. *Calinescu, T. V.* (2016). Transformation of gnosiological principles of taxation. Tax metamorphoses. Editor T.V. Calinescu. Severodonetsk: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 8–18.

8. *Calinescu, T. V.* (2015). The Metamorphoses of the Modern Tax Policy of Ukraine. Time Description of Economic Reforms, 1(17), 54–61.

9. *Calinescu, T. V.* (2015). Tax priorities and preferences. National tax space: priorities and public values. Editor T.V. Calinescu. Luhansk: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 58–70.

10. *Novak, A.* How to heave up the Ukrainian economy. Kyiv: LTD. "Inpres", 432.

11. Results of the national annual monitoring questioning 1992–2016 years. (2016). Retrieved from: <http://i-soc.com.ua/monitoring/2016.pdf>

12. *Kashpur, L. M.* (2016). Improvement of tax policy in the conditions of development the civil society in Ukraine. Dissertation of candidate degree for specialty 25.00.02 – mechanism of state administration. Kyiv: National Academy State Management at President of Ukraine, 207.

13. *Ermolaev, A. V. & Gorelov, D. M. & Kornievskiy, O. A.* (2012). About development of civil society status in Ukraine. Analytical report. Kyiv: SISR, 48.

Стаття надійшла
до редакції : 02.10.2018 р.

Стаття прийнята
до друку: 20.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Калінеску Т. В. Доктрина соціальних орієнтирів податкової політики в умовах демократичних трансформацій суспільства / Т. В. Калінеску // Часопис економічних реформ. – 2018. – № 4 (32). – С. 66–72.

УДК 336.02
JEL Classification: F16

ЧЕРНЯВСЬКА Є. І.¹ ОВЄЧКІНА О. А.²

**ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ ЯК ОБ'ЄКТ РИНКОВОГО
РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ**

DOI: 10.32620/cher.2018.4.11

Постановка проблеми. Стаття присвячена аналізу трудових відносин в контексті вартості робочої сили в ринковій економіці. *Метою статті* є обґрунтування доктрини вибору соціальних орієнтирів податкової політики, виходячи з сучасних вимог демократичних трансформації в Україні. *Об'єктом дослідження* виступають трудові відносини в ракурсі ринкового реформування економіки. *Методи, що використані в дослідженні:* методи систематизації і узагальнення методи; індукції та дедукції; міждисциплінарної аналогії. *Гіпотезою дослідження* стало припущення, що приведення рівня заробітної плати у відповідність до вартості робочої сили потребує суттєвого удосконалення трудових відносин, прийняття нового Трудового кодексу в контексті ринкової суб'єктивації виробничих відносин, складовою частиною якої виступають відносини з приводу послуг праці. *Виклад основного матеріалу.* Обґрунтовано, що ринок праці є ринком недосконалої конкуренції, з домінуючими позиціями роботодавців, через що важливу роль у регулюванні цін на послуги праці відіграє механізм колективно-договірного регулювання трудових відносин. В Україні протягом ринкових реформ заробітна плата є заниженою. *Оригінальність та практичне значення дослідження.* в контексті ефективного економічного розвитку, забезпечення умов якісного відтворення людського капіталу, досягнення компромісів у суспільстві потрібно докорінне удосконалення характеру трудових відносин. Це удосконалення передбачає прийняття низки законодавчих рішень. Мова йде про законодавче вирішення проблеми суб'єктивації виробничих відносин як ринкової форми розвитку економіки та вирішення питань ефективної зайнятості. Суб'єктивація виробничих відносин – це процес перетворення учасників економічної діяльності в суб'єктів сучасної ринкової економіки, які повинні бути рівними, мати права, соціальні обов'язки та механізми захисту. *Висновки дослідження.* В організації економічної діяльності, практиці господарської діяльності, як і в інших сферах життя соціуму має активно використовуватися концептуальні розробки позитивної та нормативної економічної теорії щодо створення партнерської моделі трудових відносин на ринковій основі. Найбільшою вадою ринкового реформування економіки України стало ігнорування на рівні законодавства висновків й сформульованих вимог економічної теорії, що стало причиною суттєвого заниження заробітної плати відносно вартості робочої сили й обумовило появу низки негативних явищ.

Ключові слова:

ринкова економіка, трудові відносини, теорія трудових відносин, робоча сила, трудовий потенціал, заробітна плата, соціальне партнерство.

**LABOR RELATIONSHIP AS A MARKET OBJECT
REFORMING THE ECONOMY**

Formulation of the problem. The article is devoted to the analysis of labor relations in the context of the cost of labor in a market economy. *The aim of the research* is to justify the doctrine of choosing social tax policy guidelines, based on the current requirements of democratic transformation in Ukraine. *The object of the research* is labor relations in terms of market reform of the economy. *The methods used of the research:* methods of systematization and generalization methods; induction and deduction; interdisciplinary analogy. The hypothesis of the study was the assumption that bringing the salary into line with the cost of labor requires significant improvement of labor relations, the adoption of the new Labor Code in the context of market subjection of indus-

¹ Чернявська Євгенія Іванівна, д-р екон. наук, професор кафедри «Економіка та підприємництво», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, м. Северодонецьк, Україна.

Chernyavskaya Evgenia, Professor, Ph.D. in Economics, Professor of Economy and Entrepreneurship Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-6805-1141

e-mail: isoterika77@gmail.com

² Овечкіна Олена Андріївна, канд. екон. наук, доцент кафедри «Економіка та підприємництво», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, м. Северодонецьк, Україна.

Ovechkina Olena, Ph.D. in Economics, Assistant professor of Economy and Entrepreneurship Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0001-8822-7522

e-mail: economics@snu.edu.ua

trial relations, which is part of the relationship with labor services. *The statement of basic materials.* It is substantiated that the labor market is a market of imperfect competition, with dominant positions of employers, because of the important role in regulating prices for labor services is played by the mechanism of collective-contractual regulation of labor relations. In Ukraine, during market reforms, wages are underestimated. *The originality and practical significance of the research.* In the context of effective economic development, ensuring conditions for qualitative reproduction of human capital, achieving compromises in society requires a radical improvement of the nature of labor relations. This improvement involves the adoption of a number of legislative decisions. This is a legislative solution to the problem of subjection of industrial relations as a market form of economic development and addressing issues of effective employment. Subjection of industrial relations is a process of transformation of participants of economic activity into subjects of a modern market economy, which should be equal, have rights, social duties and mechanisms of protection. *Conclusions of the research.* In the organization of economic activity, the practice of economic activity, as well as in other spheres of society life should actively use the conceptual development of a positive and normative economic theory to create a partnership model of labor relations on a market basis. The biggest disadvantage of the market reform of the Ukrainian economy was the ignoring at the level of legislation of the conclusions and formulated requirements of economic theory, which caused a significant understatement of wages in relation to the cost of labor and caused the emergence of a number of negative phenomena.

Key words:

market economy, labor relations, theory of labor relations, labor force, labor potential, social partnership.

ТРУДОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ КАК ОБЪЕКТ РЫНОЧНОГО РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ

Постановка проблемы. Статья посвящена анализу трудовых отношений в контексте стоимости рабочей силы в рыночной экономике. *Целью статьи* является обоснование доктрины выбора социальных ориентиров налоговой политики, исходя из современных требований демократических трансформации в Украине. *Объектом исследования* выступают трудовые отношения в ракурсе рыночного реформирования экономики. *Методы, использованные в исследовании:* методы систематизации и обобщения методов; индукции и дедукции; междисциплинарной аналогии. *Гипотезой исследования* стало предположение, что приведение уровня заработной платы в соответствие со стоимостью рабочей силы требует существенного усовершенствования трудовых отношений, принятие нового Трудового кодекса в контексте рыночной субъективации производственных отношений, составной частью которой выступают отношения по поводу услуг труда. *Изложение основного материала.* Обосновано, что рынок труда является рынком несовершенной конкуренции, с доминирующими позициями работодателей, из-за чего важную роль в регулировании цен на услуги труда играет механизм коллективно-договорного регулирования трудовых отношений. В Украине в течение рыночных реформ заработная плата является заниженной. *Оригинальность и практическое значение исследования.* В контексте эффективного экономического развития, обеспечение условий качественного воспроизводства человеческого капитала, достижения компромиссов в обществе нужно коренное усовершенствование характера трудовых отношений. Это усовершенствование предусматривает принятие ряда законодательных решений. Речь идет о законодательное решение проблемы субъективации производственных отношений как рыночной формы развития экономики и решения вопросов эффективной занятости. Субъективация производственных отношений – это процесс преобразования участников экономической деятельности в субъектах современной рыночной экономики, которые должны быть равными, иметь права, социальные обязанности и механизмы защиты. *Выводы исследования.* В организации экономической деятельности, практике хозяйственной деятельности, как и в других сферах жизни социума должна активно использоваться концептуальные разработки позитивной и нормативной экономической теории по созданию партнерской модели трудовых отношений на рыночной основе. Наибольшим недостатком рыночного реформирования экономики Украины стало игнорирование на уровне законодательства выводов и сформулированных требований экономической теории, стало причиной существенного занижения заработной платы относительно стоимости рабочей силы и обусловило появление ряда негативных явлений.

Ключевые слова:

рыночная экономика, трудовые отношения, теория трудовых отношений, рабочая сила, трудовой потенциал, заработная плата, социальное партнерство.

Постановка проблемы. Базовими елементами економічної системи, як відомо, виступають трудові відносини і відносини власності на засоби виробництва. Характер трудових відносин або відносин з приводу послуг праці має відповідати потребам прогрес-

сивного розвитку продуктивних сил, з яких вагомим фактором виступає праця, її носії. Саме по лінії трудових відносин в економічній системі в першу чергу проявляються протиріччя, що гальмують розвиток економічної системи, викликають соціальні конфлікти,

деструкцій явища, актуалізують необхідність проведення в суспільстві соціально-економічних реформ.

За формою з'єднання робочої сили із засобами виробництва соціалістична і капіталістична економічні системи багато в чому мають схожий характер, особливо те, що стосується форм найму на роботу. Реформування відносин з приводу послуг праці не стало таким чином окремим спеціалізованим напрямом ринкової перебудови. Уряд обмежився внесенням окремих змін в діючий з радянських часів КЗпП України, що практично не змінило систему працевлаштування й оплати праці та призвело до низки серйозних деструкцій, серед яких найбільш негативними виявилися: падіння престижу праці та її деіндустріалізація, зниження професіоналізму кадрів, посилення кризового стану людських ресурсів, наростання антагоністичного характеру трудових відносин та опортуністичної поведінки працівників тощо. Посилення негативних явищ в сфері праці та соціально-трудових відносин провокує деструкційні процеси в інших сферах діяльності й підсистемах економіки, що свідчать про необхідність поглиблення наукового дослідження соціально-трудових відносин щодо їх удосконалення відповідно до законів ринкової економіки [1;2], що обумовлює актуальність теми та викладеного у статті матеріалу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В економічній теорії приділяється значна увага вивченню законів і категорій розвитку праці. В працях Д. Богині, І. Есінової, А. Колота, В. Ланового, Є. Лібанової, В. Лича, Г. Осового, О. Уманського та інших дослідників набули системного відображення питання щодо сутності праці та трудових відносин, моделей та умов їх ефективного розвитку, ролі в соціально-економічному прогресі країни тощо [3; 4]. На підставі зроблених висновків вченими запропоновано напрями удосконалення трудових відносин, ефективного розвитку людського капіталу на сучасному етапі ринкових реформ [1; 2]/ Однак, наявність протилежних наукових підходів щодо розробки перспектив розвитку відносин з послуг праці, слабке врахування досягнень теорії трудових відносин в законодавчій практиці України та наслідків реалізації реформ підприємницької діяльності зумовлюють необхідність подальшого розвитку теорії трудових відносин та визначення головних напрямів їх вдосконалення в умовах ри-

нкових реалій української економіки.

Мета статті полягає у розгляді сутнісних рис трудових відносин, що формуються на ринкових засадах, та з'ясування найбільш негативних деформацій функціонування та розвитку відносин з послуг праці в Україні з визначенням основних напрямів їх удосконалення в контексті подальшого ринкового реформування економіки та розвитку підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. В ринковій економіці як типової форми суспільного виробництва всі фактори виробництва, процеси праці та їх результати, відтворювальні процеси здійснюються в товарній формі. Товар залишається економічною «клітинкою» ринкової економіки, що заснована на капіталістичній основі. Як відомо, всі товари мають дві властивості: споживчу вартість і вартість. Споживча вартість – це здатність товару задовольняти якусь потребу людини. Вона представлена у самій речі, уособлює собою сукупність матеріальних властивостей, які притаманні самому предмету. Споживча вартість як властивість товару виступає носієм вартості. У вартості, як відомо, відображається той факт, що вона є формою суспільної праці, хоча виготовлення товару здійснюється приватним виробником, при цьому величина товару визначається суспільно необхідними витратами праці. Суспільно необхідні витрати складають основу вартості товарів, однак якою буде ціна, то це вирішує ринок. В залежності від співвідношення попиту і пропозиції ціна на товар може дорівнюватися до вартості товару, бути вище або нижче вартості товару. Рух ціни навколо вартості товару – це механізм дії закону вартості, механізм руху конкретних ринків, галузей виробництва, підприємств та ринкової економіки в цілому в умовах вільної конкуренції.

Викладені основи товарного виробництва класичної політичної економії доповнюються концепцією ринкових цін сучасної економічної теорії, за якою механізм встановлення ринкових цін представляється як: по-перше, комплексний механізм руху ринкової економіки та відтворення факторів виробництва; по-друге, умова і результат суспільного поділу праці в усіх його формах. Вчені доходять спільного висновку про те, що ціноутворення в умовах вільної конкуренції є найбільш сприятливим щодо розвитку відносин праці з позицій інтересів найманих робітни-

ків. Монополізація економіки стримує розвиток поділу праці, й деформує принципи правецлаштування та оплати праці, через що в усіх розвинутих країнах світу існує антимонопольне законодавство та ефективно діючі антимонопольні комітети. І тут треба підкреслити, що дієвість антимонопольного законодавства забезпечується достатньо повною, чіткою специфікацією прав власності та незалежністю судової системи, яка саме призвана захищати ці права, в тому числі право власності на свою робочу силу й відповідну оплату послуг з надання праці.

В контексті сказаного, розробка й проведення ринкових реформ в Україні має спиратися на тому, що умовами виникнення та розвитку ринкової економіки виступають не ринкові ціни, а перш за все суспільний поділ праці та приватна власність на ресурси з необхідними інститутами її специфікації та захисту. Отже, концепція реформування економіки на ринкових засадах має забезпечити перед усім розвиток матеріально-технічної бази суспільного виробництва, поглиблення поділу праці, розширене відтворення основного виробничого фактора – робочої сили, її у ефективно діючий людський капітал.

Доречно зауважити, що незважаючи на теоретичне обґрунтування доцільності застосування моделі досконалої конкуренції, на ринки ресурсів, готової продукції, робочої сили, практично завжди були ринком недосконалої конкуренції, асиметричними, з домінуючими позиціями роботодавців та власників капіталу. З цього випливає те, що в разі відсутності специфікації прав власності на послуги праці (відсутності альтернативних капіталізму варіантів зайнятості, кодексів законів про працю або їх не тотожності законам діючої економічної системи), роботодавці завжди будуть економити на заробітній платі, кожного разу відроджуючи експлуатацію робочої сили як найбільш простого шляху вирішення проблеми прибутковості підприємств.

Зрозуміло, що наймані працівники об'єктивно не могли не реагувати на таке ставлення до праці. Відповідями роботодавцям стали страйки, революційні рухи, виникнення робітничих та комуністичних партій, політизація професійних спілок тощо. Під дією вказаних факторів протягом XIX століття були прийняті закони про обмеження праці дітей, неповнолітніх дівчат і жінок, про тривалість робочого дня, надання перших

соціальних гарантій. Трудове право стало самостійною галуззю права, при цьому було визнано, що модель недосконалої конкуренції на ринку праці не дозволяла автоматично вирішувати проблеми повної зайнятості, розвитку трудового потенціалу, досягнення соціальної гармонії та ефективності ринкової економіки [2, с.15–16]. Поряд з ринком праці механізмом регулювання трудових відносин виступило колективно-договірне регулювання, в якому важливу роль стала відігравати держава.

Повертаючись до реалій української економіки, необхідно зауважити, що розробка дієвої програми реформаторських заходів на ринкових засадах мала починатися зі створення концепції побудови збалансованих, гармонічних трудових відносин, за якою у цивілізованій формі вирішуватимуться протиріччя економічних інтересів, найманих робітників, роботодавців, держави. В даній концепції мають також розроблятися такі питання щодо забезпечення розширеного відтворення робочої сили, як:

- формулювання вимог діючих економічних законів (перед усім законів відтворення, ринкових законів попиту і позиції тощо), яких не можна ігнорувати, плануючи заходи щодо розвитку відносин праці. Так, згідно принципу еквівалентного обміну, що діє в системі ринкових відносин, не можна за безцінь купувати робочу силу і тривалий час примусово змушувати її ефективно працювати. Як найменше, недотримання цього принципу порушує не лише дію об'єктивних економічних законів, але й суперечить визначенням суспільством формальним нормам, правилам спілкування, іншими словами посилює конфліктність процесів об'єктивізації й суб'єктивізації економічних відносин, особливо у сфері праці;

- поглиблене визначення відповідно до реалій вітчизняних ринкових відносин сутності й змісту інституту колективних договорів між найманими працівниками і роботодавцями. У розв'язанні теоретичних і практичних проблем реформування соціально-трудова відносин саме переговори та укладання колективних договорів між найманими працівниками і роботодавцями мають усунути конфліктність означених вище процесів, відрегулювати низку питань щодо забезпечення партнерського характеру трудових відносин, подальшого розвитку праці та підвищення ефе-

ктивності економічної діяльності як на рівні підприємств, так і економіки в цілому;

- дослідження питань ринку праці (купівлі-продажу робочої сили) в руслі розв'язання всіх проблем трудових відносин в сфері праці, перед усім проблеми підвищення технічної будови виробництва та економії живої праці з усіма її наслідками. Якщо світова економіка з середини ХХ століття вже двічі оновила свої базові технології, українські підприємства традиційних галузей залишаються в минулому. Вони використовують більше електроенергії, більш трудомісткі, потребують більше фінансового капіталу на випуск одиниці продукції, і ця продукція є гіршої якості [4]. Закономірно постають питання, чи зможуть такі підприємства ефективно адаптуватися до ринкових умов ЄС?

В руслі основних теоретичних проблем реформування соціально-трудої сфери суспільних відносин особливої актуальності набувають також питання щодо змін в: організації виробництва і праці; забезпеченні продуктивної зайнятості; нормуванні та оплати праці; встановленні гарантій, компенсацій, пільг; участі трудового колективу у формуванні, розподілі та використанні прибутку підприємства (якщо це передбачено статутом); режимі роботи, тривалості робочого часу і відпочинку; умов та охорони праці тощо.

З приводу сказаного слід наголосити, що на сьогодні в Україні прийнята низка законів щодо регулювання та укладання колективно-договірних відносин. Однак ефективність прийнятих законів замала, адже ними не усунути недоліки існуючого колективно-договірного регулювання, перед усім існування заниженого понині рівня заробітної плати, що провокує негативні тенденції в економіці та сфері праці, до яких необхідно віднести наступне:

- обмеження платоспроможного попиту, звідси, зниження ємності ринку споживчих товарів, товарів довготривалого користування, що негативно позначається на фінансових можливостях розвитку підприємств II і I підрозділів суспільного виробництва, стані соціальної сфери, а також підприємництва в цілому;

- гальмування розвитку трудового потенціалу та фактично демотивація ефективної праці. Особливо негативний вплив дешевизна робочої сили має на престиж праці, що тягне

за собою нову низку негативів. Не маючи реальної можливості придбання товарів та послуг, які позиціонують реклама, інші засоби інформації в якості кредо сучасного життя, значна частина населення надає перевагу зниженню рівня власних домагань, зменшуючи власні потреби. Це породжує трудову та суцільну соціальну пасивність, знецінення чесною і сумлінною праці, байдужість до суспільно-нагальної потреби підвищення кваліфікації, професіонального зростання тощо. На зміну активності приходять пасивність найманих робітників – найгірша форма опортуністичної поведінки власників робочої сили, що стає найсуттєвішим фактором загрози національній економічній безпеці країни;

- відтік робочої сили за кордон, що набув загрозливих розмірів. За останні 20 років з України виїхало від 7% до 15 % економічно активного населення. Це ті українці, що усвідомили й психологічно сприйняли вимоги ринкової економіки, мають внутрішній потенціал до змін, в тому числі і до міграційних процесів відповідно до запитів ринку праці. Своє майбутнє вони обгрунтовано пов'язують не з видатками держави, а з самостійно організованою працею. Певний відсоток тих, хто виїхав за кордон, вже залишився там назавжди, інша частина – продовжує працювати і має наміри повернутися в країну. За останні два роки збільшився відсоток тих, хто готовий виїхати з України. За даними соціологів, ця готовність зумовлена не лише новинами з фронту на Донбасі, але й реаліями буденного мирного життя [3].

Необхідно зауважити, що економічна наука постійно звертає увагу на невідповідність рівня заробітної плати умовам інноваційно-орієнтованої ринкової економіки. В наукових колах добре відома стаття академіка Лібанової Е.М. з символічною назвою «Кому вигідна дешева робоча сила», в якій показано, що досвід економічно розвинутих країн і ще більшою мірою країн, які здійснили економічний ривок у різні періоди ХХ століття – Японія, Корея, Німеччина, Ірландія, Чехія, Угорщина, Словенія, свідчить про вирішальне значення саме людського капіталу, високої якості робочої сили і мотивації ефективності дорогої праці [5]. Напроти, Україна дотримується характерної для азіатських країн економічної доктрини, яка спирається на принципи невисокої якості та низької вартості, дешевизни ресурсів. Нашій державі необхідно відійти від моделі економічного розви-

тку з дешевими ресурсами, перед усім робочої сили, маючи для цього певні можливості, що підтверджується розрахунками фахівців Інституту економіки і прогнозування, які доводять, що при здійсненні цього процесу поступово, значного зростання цін не відбудеться [5]. Погоджуючись з даними висновками, ще раз слід наголосити, що розробка концепції побудови збалансованих, гармонічних трудових відносин стає вкрай актуальною, й, на наш погляд, може розпочатися з використання переваг західного варіанту умовного розподілу економічної теорії на позитивну і нормативну.

Як відомо, позитивна економічна теорія на рівні практики вивчає економічні факти, процеси, закономірності тощо та з'ясовує причини соціально-економічного стану, що склався. В контексті нормативної економічної теорії наголошується, що заробітна плата характеризується як ринкова форма вартості робочої сили й має виконувати всі функції, що їй притаманні в механізмі ринкової економіки. Без цього українська економіка не вийде з економічної кризи, не зможе подолати інволюційні процеси та перейти до розвитку за моделлю якісного зростання.

На відміну від позитивної нормативна економічна теорія описує, якою має бути система економічних відносин політика в контексті досягнення суспільних компромісів, забезпечення гармонії соціально-трудових відносин та соціально-економічного розвитку, відродження конкурентоспроможності на внутрішньому та світовому ринках. У вигляді комплексу інституціонально-економічних форм, норм, правил, механізмів, позитивна економічна теорія обґрунтовує коло обмежень та дозволів в певних моделях державної, колективної та індивідуальної поведінки, розробляє рекомендації щодо прийняття відповідних господарських рішень в практичній діяльності економічних суб'єктів [6].

Моделювання колективної поведінки (поведінки підприємств) є вкрай важливим питанням нормативної й позитивної економічної теорії, адже безпосередньо стосується реалізації економічних індивідуальних й державних інтересів. Як відомо, капіталістичне підприємство – це кооперація праці, яка саме є основою синергетичного ефекту, народження безпосередньо суспільної продуктивності праці. Капіталістична кооперація праці надає можливість оплачувати робочу силу за її вартістю та задовольняти інтереси підприємців в

формі прибутку, що є формою синергетичного ефекту або безпосередньо суспільної продуктивності праці та впроваджувати інституціональну модель соціального партнерства. Укладання та регулювання трудових відносин в рамках соціального партнерства як суспільного інституту дозволяє конфліктність, антагонізм, пасивність у відносинах між найманими робітниками і роботодавцями перевести в русло ефективного співробітництва та компромісів в суспільстві. Безперечно, питання заробітної плати в рамках колективних угод і договорів мають вирішуватися в контексті інтересів всіх учасників економічної діяльності. Для цього має бути використана така інституціональна форма, як соціальне партнерство.

Сьогодні соціальне партнерство – інститут трудових відносин - за параметрами розвинутих країн дозволяє ефективно, в контексті соціально-економічного прогресу країни вирішити проблему перетворення заробітної плати в сучасну ринкову форму відтворення людського капіталу, розвитку трудового потенціалу країни, регіонів, підприємств. Крім того, соціальне партнерство має стати такою інституціонально-економічною формою, через яку урядові та підприємницькі структури були б зацікавлені в співпраці та врахуванні рекомендацій економічної науки, а влада в суспільстві організувалась за принципами інклюзивних політичних та економічних інститутів [7].

Отже, в контексті ефективного економічного розвитку, забезпечення умов якісного відтворення людського капіталу, досягнення компромісів у суспільстві потрібно докорінне удосконалення характеру трудових відносин. Суб'єктивація виробничих відносин – це процес перетворення учасників економічної діяльності в суб'єктів сучасної ринкової економіки, які повинні бути рівними, мати права, соціальні обов'язки та механізми захисту.

Для цього перед усім необхідний перегляд законодавчих умов організації економічної діяльності в формі підприємств як приватних (одноосібних), так і акціонерних товариств, що безпосередньо вплине на зміни у соціальній свідомості людей, їх ставлення до бізнесу, особливо великому. Так, майже після п'ятнадцятирічного розвитку ринкової економіки в Україні соціальні опитування показують, що приватновласницькі вподобання населення оцінюються експертами як дуже

скромні: якщо мати (гіпотетично) у власності мале підприємство хотіли б близько 20% українців, то середнє або велике підприємство – лише 8,5%, у той час як 60,9% населення не хотіли б мати нічого з перерахованого, окрім пристойної заробітної плати [8, с. 137]. Якщо згадати, наприклад, про вади в розрахунках рівня податків та умов їх сплати, про перевірки бізнесу різними державними організаціями та дорожнечу й обмеженість фінансових ресурсів, стає очевидним, що складності розвитку підприємництва лежать саме в площині законодавства. При цьому, мабуть найбільш складним питанням залишається проблема суб'єктивації держави як учасника економічної діяльності.

В аспекті сказаного слід зауважити, що в першу чергу необхідно провести розмежування понять держави з відповідними структурами як представника соціуму і держави як сукупності державних органів, вищих посад, які обіймають обрані громадяни. Формальні інститути діяльності державних службовців в кадровій політиці, з одного боку, суттєво обмежують вплив таких чинників як родинність, корупція, а, з іншого боку, орієнтують на працевлаштування в державних органах влади дійсних професіоналів.

Особливо актуальним питанням в Україні є проблема суб'єктивації найманих працівників в контексті захисту їх інтересів профспілками. В західних країнах професійна спілка – це організація найманих робітників, сформованих з метою покращення їх доходів та умов праці на підставі колективних торгів, переговорів з роботодавцем або організаціями роботодавця. В Україні профспілки – це не професійні, а громадські організації, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності. За Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» членами профспілок можуть бути і роботодавці, проте вони не можуть обиратися в керівні органи профспілки будь-якого рівня [9]. Не зважаючи на це, реальна сила роботодавців в профспілках на підприємствах, на яких до того ж знаходяться і офіси профспілок, надзвичайно велика. Профспілки в дійсності є агентами, захисниками інтересів роботодавців, а не найманих робітників. Це одна із головних причин того, що так зване ринкове реформування економіки здійснювалось і здійснюється з великими соціальними втратами: значним скороченням робочих місць, зниженням реаль-

ної заробітної плати, життєвого рівня, чисельності населення і трудових ресурсів, падінням престижу праці і робітничих професій тощо.

В інституціональному плані розв'язання питання щодо створення профспілкової організації, яка захищатиме інтереси найманих працівників, достатньо проста. Необхідно внести відповідні зміни в законодавство про профспілки, позбавити членства в профспілках роботодавців та винести офіси профспілок за межі підприємств, в яких укладаються колективні угоди між найманими працівниками і роботодавцями [10, с. 32]. Удосконалення характеру трудових відносин потребує також їх загально-правового регулювання, прийняття нового Трудового кодексу, розробка концепції якого має будуватись на соціально-партнерській формі регулювання трудових відносин, причому в контексті узгодженості інтересів найманих працівників, роботодавців і держави, як соціуму. В цьому плані необхідно в першу чергу розробити та ухвалити Закон України «Про соціальне партнерство», прийняти нову редакцію Закону України «Про колективні договори і угоди». Забезпечення рівноваги прав працівників і роботодавців, балансу їх інтересів та інтересів держави є тим критерієм, якому мають відповідати всі нормативні правові акти, що регулюють трудові відносини, і, в першу чергу сам Трудовий кодекс України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ефективний розвиток економіки в умовах ринкової організації виробництва пов'язаний з використанням всіх товарних форм відповідно до їх, товарного змісту. Сутність і явище, форма і зміст, як правило, не співпадають. За ринковими формами можуть скриватися нееквівалентні принципи взаємовідносин, навіть зовсім не товарний зміст. З цього приводу слід сказати, що в організації економічної діяльності, практиці господарської діяльності, як і в інших сферах життя соціуму має активно використовуватися концептуальні розробки позитивної та нормативної економічної теорії щодо створення партнерської моделі трудових відносин на ринковій основі.

Найбільшою вадою ринкового реформування економіки України стало ігнорування на рівні законодавства висновків й сформульованих вимог економічної теорії, що стало причиною суттєвого заниження заробітної плати відносно вартості робочої сили й обумовило появу низки негативних явищ, серед яких особливо деструктивними є: об-

меження платоспроможного попиту, гальмування розвитку трудового потенціалу, демотивація ефективної праці та падіння її престижу, зростання міграції висококваліфікованої робочої сили тощо. Приведення заробітної плати у відповідність до вартості робочої сили можливо за умов суттєвого, кардинального реформування трудових відносин, прийняття нового Трудового кодексу в контексті суб'єктивації всієї системи виробничих відносин, до складу якої входять і трудові відносини.

Література

1. Чернявська Є. І. Щодо узгодженості та гармонізації інтересів учасників економічної діяльності / Є. І. Чернявська // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – №6 (230). – Луганськ: СХУ ім. В. Даля, 2016. – С. 218–223.
2. Чернявська Є. І. Реструктуризація підприємства в умовах трансформаційної економіки : монографія / Є. І. Чернявська. — Луганськ : Вид-во СХУ ім. В.Даля, 2004. — 264 с.
3. Радчук О. У пастці економічної безвиході: нові ризики трудової міграції для України. / О. Радчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/>
4. Лановой В. Правительство временных / В. Лановой. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.epravda.com.ua/public/2015>
5. Лібанова Е. Кому вигідна дешева робоча сила / Е. Лібанова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dt.ua/econom/>
6. Аджемоглу Дарон Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты / Дарон Аджемоглу, Джеймс А. Робинсон; пер. с англ. Д. Литвинова, П. Миронова, С. Сановича. – М.: Издательство АСТ, 2016. – 693 с.
7. Філіпішин І. В. Організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом будівельних підприємств: монографія / І. В. Філіпішин, О. А. Овечкіна. – Севе­родонецьк: вид-во СХУ ім. В. Даля, 2017. – 148 с.

Стаття надійшла
до редакції : 02.09.2018 р.

8. Резнік С. В. Соціальна легітимність приватної власності та ментальність українців очима експертів / С. В. Резнік // Український соціум. – 2006. – № 5. – С. 131–141.

9. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrelectrop.org>.

10. Чернявська Є. І. Управління розвитком трудового потенціалу: інституціональні аспекти / Є. І. Чернявська // Часопис економічних реформ. – 2017. – №3(27). – С. 29–34.

References

1. Chernyavska, E. I. (2016). Concerning the coherence and harmonization of the interests of economic operators. Bulletin of the Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University, 6(230). Lugansk: SNU V. Dahl, 218–223.
2. Chernyavska, E. I. (2004). Restructuring of an enterprise in a transformational economy: monograph. Lugansk: SNU V. Dahl, 264.
3. Radchuk, O. In the trap of economic hopelessness: new risks of labor migration for Ukraine. Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua>
4. Lanovoy, B. (2015). Government temporary. Retrieved from: <https://www.epravda.com>.
5. Libanova, E. To whom is cheap cheap labor. Retrieved from: <https://dt.ua/economics>
6. Ademoglu, Daron & Robinson, James A. (2016). Why some countries are rich, and others are poor. The Origin of Power, Prosperity and Poverty. Moscow: AST Publishing House, 693.
7. Filiskishin, I. V. & Ovechkina, O. A. (2017). Organizational and Economic Mechanism for Managing the Resource Potential of Construction Enterprises: Monograph. Severodonetsk: SNU V. Dahl, 148.
8. Reznik, S. V. (2006). B. Social legitimacy of private property and mentality of Ukrainians in the eyes of experts. Ukrainian Society, 5, 131–141.
9. Law of Ukraine "On Trade Unions, Their Rights and Guarantees of Activity". Retrieved from: <http://ukrelectroprofspilka.org.ua>.
10. Chernyavska, E. I. (2017). Management of labor potential development: institutional aspects. Time description of Economic Reforms, 3(27), 29–34.

Стаття прийнята
до друку: 20.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Чернявська Є. І. Трудові відносини як об'єкт ринкового реформування економіки / Є. І. Чернявська, О. А. Овечкіна // Часопис економічних реформ. – 2018. – № 4 (32). – С. 73–80.

УДК 336.02

JEL Classification: Q18

МУСТАФАЕВ А. А.¹

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ АПК СЕВЕРНОГО РЕГИОНА

DOI: 10.32620/cher.2018.4.12

Постановка проблемы. В статье рассматривается актуальная проблема повышения эффективности финансовых ресурсов АПК Республики Коми. *Целью статьи* является попытка решить определенные концептуальные и практические задачи, способные обеспечить эффективность использования финансовых ресурсов АПК Республики Коми. *Объектом исследования* являются направления повышения эффективности использования финансовых ресурсов АПК северного региона. *Методы, использованные в исследовании:* методы систематизации и обобщения, сравнительный метод, методы индукции и дедукции. *Гипотеза исследования.* Важной задачей является разработка соответствующих принципов, обеспечивающих переход на интенсивно-инвестиционный путь развития – замену техники и оборудования, внедрение новых технологий производства, усиление технологической конкуренции, повышение спроса на результаты интеллектуальной деятельности. *Изложение основного материала.* концептуальные аспекты финансовых отношений содержат многообразие научно обоснованных принципов, особенностей и явлений. Многочисленные варианты поиска различных вариантов (путей) повышения эффективности финансовых ресурсов АПК региона показывают, что систематическое недофинансирование сфер и предприятий не соответствует эффективному движению данных ресурсов. *Оригинальность и практическое значение исследования.* Главный путь повышения эффективности финансовых ресурсов АПК региона состоит в построении оптимальной системы управления ими. Создание данной системы позволит более правильно классифицировать используемые ресурсы и оценить их кругооборот и оборот в процессах производства; повысить эффективность управления и обеспечить прозрачность деловой активности предприятий; осуществлять действенный контроль над денежными, материальными, трудовыми и земельными ресурсами. *Выводы исследования.* Анализ финансовых отношений и финансовые ресурсы АПК более достоверно характеризуют финансовое состояние агропромышленных предприятий, оценивают их устойчивость и стабильность. Прозрачность данного анализа зависит не только от результатов финансовой, но и производственной и коммерческой деятельности. На основе анализа теоретико-методологических основ финансов и финансовых ресурсов АПК определено, что данная проблема является многофункциональной, носит системный характер.

Ключевые слова:

финансовые ресурсы, воспроизводственный процесс, управляемость, инвестиционный проект, технология производства, стратегическое планирование, производительность, организованность.

IMPROVEMENT OF THE EFFICIENCY OF FINANCIAL RESOURCES IN AGRICULTURE IN THE NORTHERN REGION

Formulation of the problem. The article deals with the actual problem of improving the efficiency of financial resources of the agro-industrial complex of the Komi Republic. *The aim of the research* is an attempt to solve certain conceptual and practical tasks that can ensure the efficient use of financial resources of the agro-industrial complex of the Komi Republic. *The object of the research* is the direction of increasing the efficiency of using financial resources of the agro-industrial complex of the northern region. *The methods used of the research:* methods of systematization and generalization, the comparative method, methods of induction and deduction. *The hypothesis of the research.* An important task is the development of appropriate principles to ensure the transition to an intensive investment path of development - the replacement of machinery and equipment, the introduction of new production technologies, increased technological competition, and increased demand for intellectual property. *The statement of basic materials.* Conceptual aspects of financial relations contain a variety

¹ **Мустафаєв Азіз Агасалімович**, канд. екон. наук, старший науковий співробітник Федеральної державної бюджетної установи Інститут соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі Уральського відділу Російської академії наук, м. Сиктивкар, Комі, Росія.

Mustafayev Aziz, Ph.D. in Economics, Senior Research Fellow Federal government budget institutions Sciences Institute socio-economic and the energy problems North Komi Scientific Center, Ural-division of the Russian Academy of Sciences, Syktyvkar, Komi, Russia.

ORCID ID: 0000-0002-5142-8360

e-mail: mustafaev@iespn.komisc.ru

of scientifically based principles, features and phenomena. Numerous search options for various options (ways) to improve the efficiency of financial resources of the regional agro-industrial complex show that systematic underfunding of spheres and enterprises does not correspond to the efficient movement of these resources. *Originality and practical significance of the research.* The main way to improve the efficiency of financial resources of the agro-industrial complex of the region is to build an optimal system of their management. The creation of this system will allow more correctly classify the resources used and evaluate their circulation and turnover in the production processes; improve management efficiency and ensure transparency of business activity of enterprises; exercise effective control over monetary, material, labor and land resources. *Conclusions of the research.* The analysis of financial relations and financial resources of the agro-industrial complex more reliably characterize the financial condition of agro-industrial enterprises, assess their stability and stability. The transparency of this analysis depends not only on financial results, but also on industrial and commercial activities. Based on the analysis of the theoretical and methodological foundations of finance and financial resources of the agroindustrial complex, it was determined that this problem is multifunctional, systemic in nature.

Key words:

financial resources, reproduction process, manageability, investment project, production technology, strategic planning, productivity, organization.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ АПК ПІВНІЧНОГО РЕГІОНУ

Постановка проблеми. У статті розглядається актуальна проблема підвищення ефективності фінансових ресурсів АПК Республіки Комі. *Метою статті* є спроба вирішити певні концептуальні і практичні завдання, здатні забезпечити ефективність використання фінансових ресурсів АПК Республіки Комі. *Об'єктом дослідження* є напрямки підвищення ефективності використання фінансових ресурсів АПК північного регіону. *Методи, використані в дослідженні:* методи систематизації та узагальнення, порівняльний метод, методи індукції і дедукції. *Гіпотеза дослідження.* Важливим завданням є розробка відповідних принципів, що забезпечують перехід на інтенсивно-інвестиційний шлях розвитку – заміну техніки і обладнання, впровадження нових технологій виробництва, посилення технологічної конкуренції, підвищення попиту на результати інтелектуальної діяльності. *Виклад основного матеріалу.* Концептуальні аспекти фінансових відношень містять різноманіття науково обґрунтованих принципів, особливостей і явищ. Численні варіанти пошуку різних варіантів (шляхів) підвищення ефективності фінансових ресурсів АПК регіону показують, що систематичне недофінансування сфер і підприємств не відповідає ефективному руху даних ресурсів. *Оригінальність і практичне значення дослідження.* Головний шлях підвищення ефективності фінансових ресурсів АПК регіону полягає в побудові оптимальної системи управління ними. Створення даної системи дозволить більш правильно класифікувати використовувані ресурси і оцінити їх кругообіг і оборот в процесах виробництва; підвищити ефективність управління та забезпечити прозорість ділової активності підприємств; здійснювати дієвий контроль над грошовими, матеріальними, трудовими та земельними ресурсами. *Висновки дослідження.* Аналіз фінансових відносин і фінансові ресурси АПК більш вірогідно характеризують фінансовий стан агропромислових підприємств, оцінюють їх стійкість і стабільність. Прозорість даного аналізу залежить не тільки від результатів фінансової, а й виробничої і комерційної діяльності. На основі аналізу теоретико-методологічних основ фінансів і фінансових ресурсів АПК визначено, що дана проблема є багатофункціональною, носить системний характер.

Ключові слова:

фінансові ресурси, відтворювальний процес, керованість, інвестиційний проект, технологія виробництва, стратегічне планування, продуктивність, організованість.

Постановка проблеми. Проведенные исследования показывают, что сохраняющаяся неблагоприятная ситуация в финансово-инвестиционных сферах оказывает негативное влияние на динамику воспроизводственного процесса АПК Республики Коми. Это становится основной причиной снижения эффективности кругооборота финансовых ресурсов АПК региона, торможения процессов решения хозяйственных задач, падения платежеспособности предприятий и сни-

жения конкурентоспособности выпускаемой продукции.

Отличительной особенностью финансовой деятельности АПК региона является отсутствие совершенного механизма, способного обеспечить эффективность используемых финансовых ресурсов. Слабая ресурсная база и низкая управляемость инвестициями не дают возможность осуществить эффективную эксплуатацию ресурсов. Региональная специфика финансирования АПК выявляется в основном кумулятивным ло-

кальным инвестиционным действием, не имеющим никакого отношения к крупным инвестиционным проектам. Следовательно, природные и пространственные особенности функционирования АПК региона обуславливают необходимость разработки собственных моделей и выбора конкретных путей развития его сфер и предприятий.

По сути, эффективность использования финансовых ресурсов АПК характеризуется не только степенью их оборачиваемости – скоростью оборота операционных активов, уровнем рентабельности, величиной производительности труда и себестоимости продукции. Скорость оборота активов в отраслях АПК во многом зависит от отраслевой особенности их функционирования, от специфики конкретного производства. Примером может служить производство сельскохозяйственной продукции, сезонность воспроизводства обуславливает неравномерность производственных расходов и поступления выручки, значительных колебаний в кругообороте основных и оборотных средств.

Исследования показали, что для достижения цели необходимо обеспечить финансовую устойчивость АПК региона. В обобщённом представлении, основными путями повышения эффективности финансовых ресурсов АПК региона являются следующие: 1) правильная эксплуатация основных и оборотных фондов, повышение эффективности использования нематериальных активов; 2) повышение производительности труда и снижение себестоимости товарной продукции – сокращение издержек производства; 3) повышение коэффициента обновления производственных сфер АПК – внедрение высококачественной техники и технологии; 4) расширение масштабов производства тех видов продукции, которые пользуются повышенным спросом; 5) совершенствование форм организации и управления агропромышленным производством; 6) улучшение качественных характеристик обрабатываемых земель, повышение квалификации работников; 7) внедрение экономически обоснованных норм запасов, совершенствование управления ими, как один из способов экономии оборотного капитала; 8) улучшение условий использования наличных денег, оптимизация величины денежных средств – оценка эффективности общего объема денежных средств и их эквивалентов (ценных бумаг); 9) применение более дешёвых мате-

риалов – экономное использование сырьевых и топливно-энергетических ресурсов; 10) совершенствование системы экономического стимулирования.

Анализ последних исследований и публикаций. Анализ последних исследований показывает, что большинство авторов по данному вопросу придерживаются мнения о комплексно-системном подходе к поиску и выявлению путей повышения эффективности управления финансовыми ресурсами. Поскольку измерение эффективности не может ограничиваться только одним показателем, требуется применение разных методов, показателей и факторов. Некоторые авторы (например, Липчиу К.Л.) считают, что для выявления эффективности финансовых ресурсов особое место необходимо отводить анализу финансовой устойчивости предприятий. Они объясняют это тем, что данный показатель позволяет ответить на вопросы: «насколько организация независима с финансовой точки зрения, растёт или снижается уровень этой независимости и отвечает ли состояние активов и пассивов задачам ее финансово-хозяйственной деятельности» [1, с. 501].

При этом автор совершенно правильно выделяет четыре типа финансовых ситуаций, которые в большей степени характеризуют финансовое состояние предприятий как гаранта обеспечения эффективности использования финансовых ресурсов: а) абсолютная финансовая устойчивость, представляющая крайний тип финансовой устойчивости; б) нормальная устойчивость, гарантирует его платежеспособность; в) неустойчивое финансовое состояние, нарушение финансовой дисциплины, перебои в поступлении денежных средств на расчетный счет, снижение доходности предприятия; г) кризисное финансовое состояние, т.е. предвестник банкротства предприятия, когда денежные средства, краткосрочные финансовые вложения не покрывают даже имеющуюся кредиторскую задолженность и просроченные ссуды [1, с. 505].

Группа авторов считает, что эффективность использования финансовых ресурсов характеризуется оборачиваемостью операционных активов, скоростью которой является основополагающим индикатором. Другие считают, что повышение эффективности управления финансовыми ресурсами во многом зависит от степени правильного управ-

ления основными производственными фондами и нематериальными активами, а также от выбора метода начисления амортизации. Авторы, придерживающиеся комплексно-системного подхода, считают, что для определения эффективности финансовых ресурсов достаточно ограничиваться эффективностью традиционных экономических показателей, которые имеют прямые или косвенные связи в использовании данных ресурсов. К таким показателям следует отнести: повышение рентабельности и снижение себестоимости производимой и реализуемой товарной продукции, повышение производительности труда, обеспечение роста фондоотдачи, землеотдачи и т.д.

По нашему мнению, для достижения высокой эффективности эксплуатации финансовых ресурсов АПК необходимо обратить внимание на ключевые звенья их формирования и использования, т.е.: а) поиск и приобретение надёжных и долгосрочных финансовых источников; б) превращение денежных ресурсов в средства производства, особенно в инновационные продукты; в) осуществление успешного производства; г) достижение реализации нового продукта. Отсюда следует вывод, что категория «эффективность использования финансовых ресурсов АПК» – это неоднородное понятие, масштабы её охватывают множество разнообразных процессов и явлений, которые тесно связаны с полноценным технологическим циклом «финансы-наука-производство-рынок».

Цель статьи. Целью исследования является попытка решить определенные концептуальные и практические задачи, способные обеспечить эффективность использования финансовых ресурсов АПК Республики Коми. В качестве основного пути повышения эффективности выбрано совершенствование управления денежными средствами, основными производственными и оборотными фондами, а также нематериальными активами. Немаловажное значение принадлежит и обеспечению эффективности управления производственными запасами.

Исходя из вышеизложенного, основной целью данной работы является разра-

ботка следующих комплексных мероприятий: ускорение процессов внедрения прогрессивной техники, оборудования и технологии (особенно безотходной и малоотходной); переход на автоматизированные и роботизированные системы управления; применение высококачественных минеральных удобрений, увеличение величины известкованных кислых почв, расширение масштабов используемых конструкционных материалов; достижение более экономного использования сырьевых и топливно-энергетических ресурсов; совершенствование форм организации сельскохозяйственного производства и системы его экономического стимулирования.

Исследованиями подтверждено, что главный путь повышения эффективности финансовых ресурсов АПК региона состоит в построении оптимальной системы управления ими. Создание данной системы позволит более правильно классифицировать используемые ресурсы и оценить их кругооборот и оборот в процессах производства; повысить эффективность управления и обеспечить прозрачность деловой активности предприятий; осуществлять действенный контроль над денежными, материальными, трудовыми и земельными ресурсами.

Изложение основного материала исследования. Подчеркнем, что концептуальные аспекты финансовых отношений содержат многообразие научно обоснованных принципов, особенностей и явлений. Многочисленные варианты поиска различных вариантов (путей) повышения эффективности финансовых ресурсов АПК региона показывают, что систематическое недофинансирование сфер и предприятий не соответствует эффективному движению данных ресурсов. Следовательно, сложности формирования прочной финансовой базы при существующем малорентабельном производстве и высокой вероятности возрастания хозяйственных расходов не позволяют повысить эффективность капитальных ресурсов АПК до желаемого уровня.

Отсюда вывод, что для Республики Коми с её огромной территорией и суровыми природно-климатическими условиями хозяйствования, неравномерным разме-

щением природных, трудовых, финансовых, материально-технических и других ресурсов АПК, уровень финансовой обеспеченности должен быть гораздо выше, чем в других сферах региональной экономики. Территориальные масштабы различных межотраслевых взаимоотношений по многочисленным параметрам функционирования АПК региона опираются на весьма сложную организационно-управленческую технологию и противоречивую хозяйственную структуру.

Проводимым исследованием выявлено, что в современных условиях эффективное управление финансовыми ресурсами АПК – задача очень сложная и многофункциональная. Она требует не только компетентности и ответственности менеджеров самих предприятий, но и стратегического действия государственной и негосударственной финансовой системы. Так как финансовая устойчивость оценивается не только по положительным соотношениям собственных и заемных средств, но и по темпам накопления собственных средств.

Одним из основных направлений повышения эффективности управления финансовыми ресурсами АПК региона является разработка эффективных мер по снижению затрат хозяйствующих субъектов. Последовательное ухудшение состояния финансовых ресурсов приводит к неэффективной организации производства и сбыта, к нарушению технологии производства и переработки продукции; уменьшению объёма выпускаемых товаров и снижению их качества; ослаблению контроля над расходами. Неэкономное потребление материальных ценностей, как правило, снижает конкурентоспособность товарной продукции, усложняет её сбыт. Это говорит о том, что сегодня основной путь повышения эффективности финансовых ресурсов АПК региона принадлежит созданию системы управления затратами.

Статистика показывает, что за 2012-2016 гг. совокупные затраты на один рубль продукции в среднем равнялись 92,2 коп., а интервал колебания составлял от 87,9 до 100,9 копеек. Если судить по отраслям, заметим, что за эти годы в среднем затраты на один рубль продукции в растениевод-

стве была гораздо выше (почти на 21%), чем в животноводстве. В среднем высокий рост затрат на один рубль продукции наблюдается в следующих направлениях: разведение оленей (135,3 копеек); предоставление услуг в области растениеводства (119,4 копеек), предоставление услуг в области животноводства (239,0 копеек). Сравнительно низкий уровень затрат отмечается в разведении крупного рогатого скота и сельскохозяйственной птицы – соответственно 102,9 и 86,8 копеек.

Причины повышения затрат на многие виды сельскохозяйственной продукции связаны не только с ростом расходов на их производство, а изменением политики в области ценообразования. Дело в том, что «изменение себестоимости производства продукции предприятий АПК связано главным образом не с производственными издержками предприятия, а с политикой государства по ограничению роста закупочных цен на сельскохозяйственную продукцию. Установленные правительством ограничения в рентабельности и оптово-отпускных ценах для социально значимых продуктов сделали убыточным их производство на многих аграрных предприятиях, сокращались объёмы их производства» [2, с. 93].

Это требует изменения методов государственного регулирования цен, применения прогрессивных механизмов, способных обеспечить нормальную рентабельность в сельскохозяйственных организациях. Ведь решение проблемы путем ограничения цен приводит не только к снижению темпов роста производства, но и ущемлению интересов производителей – к дефициту продуктов в розничной торговле.

Особый интерес представляет разработка комплексных мер по устранению повышательной тенденции цен на основные ресурсы: торможение регулярного роста цен на оборотные средства и энергоресурсы; устранение высокой процентной ставки банковских кредитов и других заёмных средств. Немаловажный путь снижения затрат состоит в соблюдении нормативов (лимитов) их применения путём обеспечения достоверного учёта и контроля за их распределением и освоением. Учитывая, что основная масса организаций сельского

хозяйства региона имеет недостаток финансовых ресурсов и невысокую рентабельность, а также низкие конкурентоспособность и платежеспособность, более правильную классификацию затрат следует рассматривать как важнейшее условие для повышения их эффективности. Для практической деятельности предприятий АПК особое значение имеет деление затрат на постоянные и переменные, что дает возможность обеспечить объективную их оценку.

По общепринятой трактовке, постоянные затраты не зависят от объема производимой продукции или реализуемых товаров. Данные издержки без влияния внешних обстоятельств могут длительный период времени оставаться неизменными. Что касается переменных затрат, то они являются прямыми участниками формирования себестоимости производимой и реализуемой продукции, поэтому при изменении условий и объема производства непосредственно меняются. Это означает, что переменные затраты полностью зависят от процесса производства, а при его прекращении сводятся к нулю.

Для предприятий АПК не существует единого списка для постоянных и переменных затрат [4, с. 87]. Поэтому отраслевая специфика функционирования и состав затрат для каждой отрасли, подотрасли и видов деятельности требует использования как общепринятых межотраслевых инструкций, так и индивидуальных методик по видам затрат. В зависимости от функциональных особенностей и характера труда, некоторые виды расходов для одних предприятий могут рассматриваться как переменные, а для других – как постоянные.

Подчеркнем, что в сельском хозяйстве эффективность финансовых ресурсов во многом определяется повышением показателя землеотдачи как главного средства производства. Немалая доля инвестиций в АПК приходится на долю улучшения качественных характеристик обрабатываемых земель. Анализ показывает, что из-за уменьшения инвестиций в региональных сельскохозяйственных организациях значительно ухудшилось состояние их посевных площадей. Достаточно сказать, что за 2012-

2016 гг. в организациях региона внесение минеральных удобрений (в перерасчете на 100% питательных вещества) под посевы уменьшилось почти в 1,9 раза, в том числе: под сельскохозяйственные культуры – в 1,8, на луга и пастбища – в 7,3, а в защищенном грунте – в 1,2 раза. Внесение органических удобрений под посевы увеличилось на 3,1%, а под сельскохозяйственные культуры – на 5,5%. Уменьшились объемы внесения данного удобрения на луга и пастбища и под многолетние насаждения.

Статистика показывает, что за 2012-2016 гг. произошло уменьшение объемов внесения минеральных (в центнерах) и органических (в тоннах) удобрений в защищенном грунте в сельскохозяйственных организациях – соответственно на 16% и в 4,2 раза. Это привело к сокращению удобренных площадей данными удобрениями – в 1,5 и 8,0 раз. Произошло сокращение площади известкования кислых почв сельскохозяйственных организаций с 826 до 685 га, т.е. на 20,5%. Так, за этот период величина внесенной извести уменьшилась в 1,6 раза, а в расчете на один гектар – на 35,4%. Уменьшение вложений в землю – это фактор значительного ухудшения её количественных и качественных параметров обработки, т.е. снижения урожайности.

Эффективность управления финансовыми ресурсами АПК характеризуется величиной показателя фондоотдачи – производством продукции на единицу стоимости производственных фондов. Немаловажным резервом повышения фондоотдачи АПК является улучшение эксплуатации активной части основных фондов, сокращение потерь рабочего времени и увеличение сменности работы. При измерении показателя фондоотдачи особое внимание следует уделить выявлению факторов, служащих увеличению выпуска продукции: на единицу времени; на одного рабочего и на гектар посевных площадей.

Среди путей повышения эффективности использования финансовых ресурсов АПК особое место отводится росту производительности труда. Позитивные изменения данного показателя во многом зависят от совершенствования организации труда и обслуживания производства, от повышения

квалификации рабочих и применения прогрессивной техники и технологии. Производительность труда в АПК определяется количеством произведённой продукции в единицу времени или выпуском продукции на одного рабочего. С теоретической точки зрения, производительность труда в АПК имеет своеобразный характер, она представляет собой часть системы индикаторов (мотивации), а также методов измерения, оценки, контроля успешной хозяйственной деятельности [4, с. 140]. Решающим условием повышение производительности труда является научно-технический прогресс. Чем выше производительность труда, тем меньше сумма общих расходов, тем при прочих равных условиях ниже себестоимость выпускаемой продукции.

Для обобщения исследования по вышеуказанным показателям, нами проведён анализ индекса интегральной эффективности трех показателей в сельскохозяйственных организациях региона – индекса фондоотдачи, индекса землеотдачи и индекса производительности труда. Проведённый всесторонний анализ по данным организациям за период 2005-2016 гг. показывает, что почти во всех предприятиях происходит снижение фондоотдачи и землеотдачи. Индекс интегральной эффективности сельскохозяйственных организаций региона показывает, что «потери» на снижение фондоотдачи и землеотдачи полностью компенсируются ростом производительности труда. Однако рост производительности труда в большей степени связан с сокращением живого труда – значительным уменьшением числа работников, занятых в данных организациях. Парадоксальным является то, что за эти годы сокращение числа работников не сопровождалось активным ростом заработной платы занятых в данных организациях. Отсюда вывод, что сокращение живого труда в аграрных предприятиях региона – это не результат применения новой техники и технологии, а следствие ухудшение состояния хозяйственной деятельности, приводящей к банкротству и прекращению деятельности организаций.

Учитывая, что в перспективе главным источником формирования финансовых ресурсов АПК региона должны стать собст-

венные средства (амортизация и нераспределенная прибыль), уровень интенсивности обновления основного капитала и повышение эффективности использования финансовых ресурсов предприятий во многом зависит от применяемых методов амортизационных отчислений.

В сущности, амортизация представляет собой источник простого воспроизводства. Однако, в современных рыночных условиях она служит источником финансирования расширенного воспроизводства. Это объясняется тем, что, во-первых, ускоренные темпы научно-технического прогресса являются главной причиной размывания границ между простым и расширенным воспроизводством. Так, замена старой техники, технологии и оборудования на новые влечёт за собой улучшение их функциональных характеристик при сопоставимой или меньшей стоимости. Во-вторых, жёсткие требования конкуренции на агропродовольственных рынках вынуждают предприятия применять более прогрессивные методы амортизационных отчислений, среди которых наиболее приемлемым является ускоренная амортизация – метод «уменьшаемого остатка». Данный метод дает возможность предприятиям обеспечить устойчивость расширенного воспроизводства за счет прогрессивного «сокращения» сроков эксплуатации основных средств. В-третьих, амортизационный фонд играет немаловажную роль в уменьшении налогооблагаемой базы предприятий. Как правило, сумма амортизационных отчислений включается в затраты и, тем самым, уменьшается величина налогооблагаемой прибыли.

Особой интерес представляет разработка комплексных мер по устранению повышательной тенденции цен не только на основные, но и на инфраструктурные и рыночные ресурсы. Перевоз грузов в наиболее «дешёвых» видах транспорта позволяет значительно снизить затраты в сферах производственной инфраструктуры [5, с. 23].

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Исходя из вышеизложенного, отметим, что анализ финансовых отношений и финансовые ресурсы АПК более достоверно характеризуют финансовое состояние агропромышленных пред-

приятый, оценивают их устойчивость и стабильность. Прозрачность данного анализа зависит не только от результатов финансовой, но и производственной и коммерческой деятельности. На основе анализа теоретико-методологических основ финансов и финансовых ресурсов АПК определено, что данная проблема является многофункциональной, носит системный характер. Сущность исследуемой проблемы охватывает весь технологический цикл расширенного воспроизводства – от формирования финансовых источников до реализации товарной продукции и формирования новых финансовых ресурсов.

Всесторонний анализ показывает, что сегодня большинство предприятий АПК региона функционируют в условиях слабой финансово-экономической среды и низкой материально-технической оснащённости. Инвестиционное развитие отраслей и предприятий АПК региона (за счет внешних и внутренних источников) имеет ярко выраженную недостаточность и межотраслевую дифференциацию. Стратегические ориентиры финансирования инвестиций АПК региона показывают, что сегодня от активной роли соответствующих государственных институтов зависит не только производственно-рыночный климат, но и устойчивость финансовой системы, прозрачность банков, страховых компаний, пенсионных фондов, фондового рынка, а также их инвестиционная переориентация в пользу реального сектора.

Литература

1. *Липчиу К. И.* Приоритетные направления по повышению эффективности использования финансовых ресурсов сельскохозяйственных организаций / К. И. Липчиу // Политематический сетевой электронный журнал Кубанского государственного

Стаття надійшла
до редакції : 01.10.2018 р.

аграрного университета им. Трубилина И.Т. – 2013. – С. 501–505.

2. *Хабиров Г. А.* Управление затратами в АПК / Г. А. Хабиров, М. Г. Мулюкова // Аграрный вестник Урала. – 2011. – №7 (86). – С. 93–99.

3. *Иванова Ж. А.* Анализ поведения переменных и постоянных затрат / Ж. А. Иванова // Вестник Тамбовского государственного технического университета. – 2010. – № 4. Том 16. – С. 87–95.

4. *Дерябин В. С.* Производительность труда / В. С. Дерябин // Вестник Томского государственного университета. – 2009. – № 319. – С. 140–150.

5. *Дзога С. В.* Пути снижения себестоимости продукции в современных условиях деятельности организаций / С. В. Дзога // Инновационная наука. – 2015. – № 3. Том 1. – С. 23–29.

References

1. *Lipchiu, K. I.* (2013). Priority directions to improve the efficiency of the use of financial resources of agricultural organizations. Polythematic network electronic journal of the Trubilin Kuban state agrarian University, 501-505.

2. *Khabirov, G. A. & Mulyukova, M. G.* (2011). Cost Management in the agro-industrial complex. Agrarian Bulletin of the Urals, 7 (86), 93–99.

3. *Ivanova, J. A.* (2010). Analysis of the behavior of variables and fixed costs. Bulletin of the Tambov state technical University, 4, 16, 87–95.

4. *Deryabin, V. S.* (2009). Labor Productivity. Bulletin of Tomsk State University, 319, 140–150.

5. *Dzoga, S. V.* (2015). Ways to reduce the cost of production in modern conditions of organizations. Innovative Science, 3, 1, 23–29.

Стаття прийнята
до друку: 20.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Мустафаев А. А. Пути повышения эффективности использования финансовых ресурсов АПК северного региона / А. А. Мустафаев // Часопис економічних реформ. – 2018. – № 4 (32). – С. 81–88.

**МОНІТОРИНГ СУЧАСНОГО СТАНУ МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ
ДИСПРОПОРЦІЙ РОЗВИТКУ**

DOI: 10.32620/cher.2018.4.13

Постановка проблеми. Для визначення сучасного стану соціально-економічного розвитку регіонів, в статті розглянуто адміністративно-територіальний устрій країни в регіональному розрізі. *Метою статті* є аналіз масштабу диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів країни. Об'єктом дослідження є сучасний стан розвитку регіонів України та процес виявлення диспропорцій регіонального розвитку. *Гіпотезою дослідження* є припущення, що за останні роки у цілому по Україні та в більшості її регіонів поглиблюється диспропорція розвитку, що характеризується значною демографічною кризою, міжрегіональними розривами у соціально-економічному розвитку. *Виклад основного дослідження.* Результатом значної диференціації соціально-економічного простору країни є різна спроможність регіонів щодо забезпечення місцевого розвитку: відбувається поглиблення диференціації регіонів за такими показниками як валовий регіональний продукт, доходи населення, середньомісячна заробітна плата, розмах варіації яких по областях на душу населення досягає майже двократного розміру, а рівень безробіття у регіонах з депресивним станом розвитку у 3 рази більше ніж у розвинених. *Оригінальність та практичне значення дослідження.* Зроблено аналіз питомої ваги регіонів у загальному обсязі по основних макроекономічних показниках – чистий прибуток підприємств, обсяги експорту, імпорту, капітальних інвестицій, роздрібного товарообороту підприємств. Визначено, що розвинені регіони, такі як столичний регіон, Дніпропетровська і Харківська області займають 10,0 – 40,0% у загальному обсязі, а відсталі регіони – Тернопільська, Чернівецька, Кіровоградська області в середньому займають майже 3,0 % за цими показниками. Ті ж самі тенденції просторового розвитку простежуються і щодо наповненості регіональних бюджетів. *Висновки дослідження.* Після бюджетного регулювання істотно змінюється рейтинг регіонів за бюджетною забезпеченістю. Якщо Харківська область до надання трансфертів займала шосте місце, то після надання – дев'ятнадцяте, Одеська область з п'ятого місця перемістилась на сімнадцяте, Миколаївська область з дев'ятого на вісімнадцяте. І навпаки, такі області, як Сумська, Житомирська і Волинська змінили рейтинг з одинадцятого п'яте, з п'ятнадцятого на десяте, з сімнадцятого на дев'яте відповідно. Така ситуація не дає підстав до розширення власної податкової бази, для створення сприятливих умов розвитку економіки регіону і, тому виникає ефект штучної дотаційності економічно розвинутих регіонів.

Ключові слова:

регіональний розвиток, диспропорція, бюджетне регулювання, товарообмін, імпорт, експорт.

**MONITORING THE CURRENT STATE OF INTERREGIONAL DEVELOPMENT
DISPROPORTION**

Formulation of the problem. In order to determine the current state of socio-economic development of the regions, the administrative-territorial structure of the country is considered in the regional section. *The aim of the*

¹ **Тофанюк Ольга Володимирівна**, канд. екон. наук, доцент кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Tofaniuk Olga, Ph.D. in Economics, Assistant professor of Finance Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-2758-6705

e-mail: cooperationkhai@gmail.com

² **Зінчук Альона Сергіївна**, канд. екон. наук, аспірант кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Zinchuk Alona, post-graduate student of Finance Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0001-9246-5822

e-mail: alyona1508@ukr.net

³ **Ващенко Олександр Миколайович**, канд. екон. наук, доцент кафедри, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків, Україна.

Vashchenko Oleksandr, Ph.D. in Economics, Assistant professor of Department O. M. Beketov Kharkiv National University of Urban Economy, Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0003-3027-7644

e-mail: vashchenko_an@yahoo.com

research is to analyze the scale of disproportions in the socio-economic development of the country's regions. *The object of the research* is the current state of development of the regions of Ukraine and the process of identifying regional development disproportions. *The hypothesis of the research* is the assumption that in recent years in Ukraine and in most of its regions, the developmental imbalance that is characterized by a significant demographic crisis, interregional economic and social disparities deepens. *The statement of basic materials.* The result of the significant differentiation of the country's socio-economic space is the varying capacity of the regions to ensure local development: there is an intensification of the differentiation of regions according to indicators such as the gross regional product, the income of the population, the average monthly wage, the scope of which varies by regions per capita reaches almost twice the size, and the unemployment rate in regions with a depressed state of development is 3 times more than in developed countries. *The originality and practical significance of the research.* The analysis of the share of regions in the total volume of the main macroeconomic indicators - net profit of enterprises, volumes of export, import, capital investments, retail turnover of enterprises is made. It has been determined that developed regions such as the metropolitan region, Dnipropetrovsk and Kharkiv regions occupy 10.0-40.0% of the total, while the backward regions – Ternopil, Chernivtsi, Kirovograd regions occupy almost 3.0% on these indicators. The same trends of spatial development can be traced to the fullness of regional budgets. *Conclusions of the research.* After the budget regulation, the ranking of regions for budget security varies significantly. If the Kharkiv region took the sixth place before the transfers, then after granting it - the nineteenth, Odesa region moved from the fifth place to the seventeenth, Nikolayev region from the ninth to the eighteenth. Conversely, such areas as Sumy, Zhytomyr and Volyn changed the rating from the eleventh fifth, from fifteenth to tenth, from the seventeenth to ninth, respectively. This situation does not give grounds for expanding its own tax base, to create favorable conditions for the development of the region's economy and, therefore, there is the effect of artificial subsidization of economically developed regions.

Key words:

regional development, disproportion, budgetary regulation, commodity exchange, import, export.

МОНИТОРИНГ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ МЕЖРЕГИОНАЛЬНЫХ ДИСПРОПОРЦИЙ РАЗВИТИЯ

Постановка проблемы. Постановка проблемы. Для определения современного состояния социально-экономического развития регионов, в статье рассмотрены административно-территориальное устройство страны в региональном разрезе. *Целью статьи* является анализ масштаба диспропорций социально-экономического развития регионов страны. *Объектом исследования* является современное состояние развития регионов Украины и процесс выявления диспропорций регионального развития. *Гипотезой исследования* является предположение, что за последние годы в целом по Украине и в большинстве ее регионов углубляется диспропорция развития, характеризуется значительной демографическим кризисом, межрегиональными разрывами в социально-экономическом развитии. *Изложение основного исследования.* Результатом значительной дифференциации социально-экономического пространства страны разная способность регионов по обеспечению местного развития: происходит углубление дифференциации регионов по таким показателям как валовой региональный продукт, доходы населения, среднемесячная заработная плата, размах вариации которых по областям на душу населения достигает почти двукратного размера, а уровень безработицы в регионах с депрессивным состоянием развития в 3 раза больше чем в развитых. *Оригинальность и практическое значение исследования.* Сделан анализ удельного веса регионов в общем объеме по основным макроэкономическим показателям - чистая прибыль предприятий, объемы экспорта, импорта, капитальных инвестиций, розничного товарооборота предприятий. Определено, что развитые регионы, такие как столичный регион, Днепропетровска и Харьковская области занимают 10,0 - 40,0% в общем объеме, а остальные регионы - Тернопольская, Черновицкая, Кировоградская области в среднем занимают почти 3,0% по этим показателям. Те же тенденции пространственного развития прослеживаются и по наполненности региональных бюджетов. *Выводы исследования.* После бюджетного регулирования существенно меняется рейтинг регионов по бюджетной обеспеченности. Если Харьковская область к предоставлению трансфертов занимала шестое место, то после предоставления - девятнадцатый, Одесская область с пятого места переместилась на семнадцатую, Николаевская область с девятого на восемнадцатой. И наоборот, такие области, как Сумская, Житомирская и Волынская изменили рейтинг с одиннадцатого пятых, с пятнадцатого на десятое, с семнадцатого на девятое соответственно. Такая ситуация не дает оснований для расширения собственной налоговой базы, для создания благоприятных условий развития экономики региона и, поэтому возникает эффект искусственной дотационности экономически развитых регионов.

Ключевые слова:

региональное развитие, диспропорция, бюджетное регулирование, товарообмен, импорт, экспорт.

Постановка проблеми. Тенденція збільшення диференціації економічного і соціального розвитку регіонів країни, що просте-

жується за останні роки, потенційно загрожує подальшому розшируванню регіонів за рівнем життя населення, масштабному виникненню

депресивних територій із застійною економікою, що може уповільнити економічне зростання країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд відповідної літератури показав, що значну увагу приділено дослідженню сучасного стану соціально-економічного розвитку регіонів та міжрегіональних диспропорцій. Вивченням цих питань займалася значна кількість вчених, однак, необхідно виокремити таких дослідників, як Бабінова О.О. [1], Голиков А.П. [2], Дейнека О.Г. [3], Крайник О.П. [4], Ляшевська О.І. [5], Райнін І.Л. [6] та інші.

Метою статті є аналіз масштабу диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. На погляд О.Г. Дейнеки [3, с. 4], в Україні питання диспропорційності соціально-економічного розвитку є надзвичайно актуальним, що вимагає детального аналізу регіональних особливостей країни.

У своїх дослідженнях І. Л. Райнін [6] та О. О. Бабінова [1] вказують, що основним проблемним питанням сучасного стану місцевого та регіонального розвитку в Україні є відсутність чіткого розподілу повноважень між різними гілками влади на регіональному та місцевому рівнях, що має бути визначено у національному законодавстві. Найбільш небезпечним серед численних факторів сталого розвитку економіки держави є регіональні диспропорції. Завдання держави – створити та забезпечити всі умови для повноцінного територіального розвитку.

У монографії О. І. Ляшевської [5], визначено, що на регіональному рівні узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку економіки регіону, є валовий регіональний продукт. Проведений аналіз міжрегіональних розходжень по виробництву й використанню ВРП на душу населення, що дозволяє зробити висновок про наявність значної диференціації регіонів по обсягах ВРП. Встановлено, що економічне зростання, як головна мета сталого розвитку, має приводити до підвищення стандартів життя, тобто соціальну спрямованість, і супроводжуватися підвищенням реальних показників якості життя населення. На регіональному рівні узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку економіки регіону, є валовий регіональний продукт.

На думку О. П. Крайник [4], на сучасному етапі розвитку України спостерігається загострення демографічних проблем, що завжди мало місце та зазнало значної актуальності в останні роки.

Відповідно до сучасного адміністративно-територіального устрою Україна поділяється на 24 області і місто Київ у якості самостійної адміністративної одиниці. За чисельністю населення, відмічає А.П. Голиков разом з іншими дослідниками [2, с. 44–45], Україна займає 6-е місце в Європі (після Росії, Німеччини, Франції, Великобританії, Італії) та має нерівномірний розподіл населення по регіонах.

Розглянемо розташування адміністративно-територіальних одиниць по регіонах країни. На 1 січня 2018 року нараховують 460 міст, 885 селищ міського типу та 28377 сільських населених пункти (табл. 1).

За останні роки у цілому по Україні та в більшості її регіонів поглиблюється депресивність їх розвитку. Це обумовлюється тим, що в країні відбувається істотна соціально-економічна перебудова на основі політичних чинників. Одним з наочних показників депресивності просторового розвитку країни виступає значна демографічна криза (табл.2).

У дужках в табл. 2 показана величина приросту населення. Особливо демографічний спад останніх років відбився у таких регіонах як Донецька (скорочення населення від 49,73 тис. чол. у 2014 році до 16,25 тис. чол. у 2018 році) та Луганська області (від 20,79 тис. чол. у 2014 році до 7,29 тис. чол. у 2018 році, до останнього часу в цьому регіоні ситуація найгірша), де продовжується політичний конфлікт, а також у Запорізькій області (від 10,4 тис. чол. у 2010 році до 8,49 тис. чол. у 2018 році), Дніпропетровській області (від 19,0 тис. чол. у 2010 році до 12,23 тис. чол. у 2018 році) і така тенденція є стабільною по всіх регіонах. Постійний приріст населення спостерігається тільки в м. Києві, Київській та Рівненській області, але відносно демографічної кризи всього простору країни, вони мають незначні показники.

Аналізуючи максимальні і мінімальні значення соціально-економічних показників (табл. 3) у регіональному розрізі, також можна визначити суттєві диспропорції у розвитку регіонів.

Таблиця 1

Кількість адміністративно-територіальних одиниць в Україні, 2017 рік

Регіони України	Райони	Міста	з них міста обласного значення	Райони в містах	Селища міського типу	Сільські населені пункти
<i>Україна</i>	490	460	189	111	885	28 377
АР Крим	14	16	11	3	56	947
Вінницька	27	18	6	-	29	1 457
Волинська	16	11	4	-	22	1 054
Дніпропетровська	22	20	13	18	46	1 435
Донецька	18	52	28	21	131	1 115
Житомирська	23	12	5	2	43	1 613
Закарпатська	13	11	5	-	19	578
Запорізька	20	14	5	7	22	914
Івано-Франківська	14	15	6	-	24	765
Київська	25	26	13	-	30	1 126
Кіровоградська	21	12	4	2	27	991
Луганська	18	37	14	4	109	780
Львівська	20	44	9	6	34	1 850
Миколаївська	19	9	5	4	17	885
Одеська	26	19	9	4	33	1 124
Полтавська	25	15	6	5	21	1 805
Рівненська	16	11	4	-	16	999
Сумська	18	15	7	2	20	1 455
Тернопільська	17	18	4	-	17	1 023
Харківська	27	17	7	9	61	1 673
Херсонська	18	9	4	3	31	658
Хмельницька	20	13	6	-	24	1 414
Черкаська	20	16	6	2	15	824
Чернівецька	11	11	2	3	8	398
Чернігівська	22	16	4	2	29	1 465
м. Київ	-	1	1	10	-	-
м. Севастополь	-	2	1	4	1	29

Джерело: [7]

Таблиця 2

Динаміка демографічної кризи регіонів України

Регіони	Зменшення кількості населення відносно попереднього року, тис. чол.								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Україна</i>	184,4	134,08	84,17	120,43	2510,92	168,40	176,00	198,10	122,53
АРК	1,8	0,71	(1,92)	(2,50)					
Вінницька	9,4	6,18	6,98	8,79	8,65	8,40	11,80	14,59	7,30
Волинська	(0,5)	(1,35)	(1,54)	(1,23)	(1,58)	0,20	1,70	2,54	1,49
Дніпропетровська	19,0	15,13	12,40	15,14	17,23	21,70	24,50	(0,74)	12,23
Донецька	33,7	27,23	27,69	31,35	49,73	31,90	21,10	43,54	16,25
Житомирська	6,8	5,33	4,23	6,07	7,36	8,50	7,00	9,26	5,05
Закарпатська	(2,6)	(3,12)	(3,88)	(2,51)	(2,69)	0,40	0,40	0,64	1,21
Запорізька	10,4	8,96	6,49	8,90	11,06	12,30	14,10	16,33	8,49
Івано-Франківська	0,9	(0,33)	(1,09)	(1,14)	(0,24)	0,30	2,40	2,40	2,54
Київська	4,2	(1,23)	(3,07)	(3,22)	(4,08)	(3,00)	(2,30)	(19,78)	(4,41)
Кіровоградська	7,8	6,85	7,20	7,77	7,59	7,50	7,30	9,55	4,74
Луганська	20,3	17,22	16,40	16,90	20,79	14,60	10,10	27,50	7,29
Львівська	4,9	2,97	0,60	1,98	1,35	3,60	0,20	4,39	5,27
Миколаївська	6,2	4,61	4,92	4,91	4,56	6,10	8,10	8,78	4,73

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Одеська	2,3	0,73	(5,88)	(2,42)	(0,13)	6,10	3,80	3,43	2,67
Полтавська	11,8	9,90	9,38	9,51	10,02	10,10	12,10	12,97	6,33
Рівненська	(0,9)	(1,59)	(2,88)	(1,65)	(2,59)	(0,60)	(0,90)	2,05	1,44
Сумська	10,8	8,42	8,91	10,26	10,50	10,10	8,80	10,22	5,90
Тернопільська	4,8	3,30	3,11	3,97	3,82	4,20	6,50	6,89	3,39
Харківська	14,0	11,98	(0,32)	5,61	6,54	12,70	17,40	7,19	10,47
Херсонська	5,2	4,47	4,94	5,57	5,32	5,50	6,80	8,62	4,40
Хмельницька	7,1	6,12	5,97	7,02	6,60	6,80	9,10	10,89	4,55
Черкаська	9,8	7,33	8,13	9,20	8,94	8,80	11,80	10,84	6,63
Чернівецька	0,1	(0,93)	(1,91)	(1,41)	(1,46)	0,10	1,80	1,40	1,47
Чернігівська	11,5	8,82	10,56	10,96	12,17	10,70	11,60	13,32	6,50
м. Київ	(14,1)	(13,32)	(29,15)	(24,84)	(21,48)	(18,60)	(19,20)	(8,72)	(3,41)
м. Севастополь	(0,3)	(0,31)	(2,09)	(2,52)					

Джерело: узагальнено авторами на підставі [8]

За розглянутий період відбувається поглиблення диференціації регіонів за показником валового регіонального продукту (розмах варіації цього показника на душу насе-

лення досягає більш ніж десятикратного розміру). Близько 70% регіонів за цим показником на душу населення не досягають середнього рівня по країні.

Таблиця 3

Співвідношення максимального і мінімального значення показників соціально-економічного розвитку регіону

Показники	2015		2016		2017	
	max	min	max	min	max	min
Валовий регіональний продукт на одну особу, тис. грн.	м. Київ 155,40	Луганська обл. 10,81	м. Київ 191,11	Луганська обл. 14,28	м. Київ 204,64	Луганська обл. 12,50
Середньомісячна заробітна плата, грн.	м. Київ 6706,92	Тернопільська обл. 3011,00	м. Київ 11094,00	Тернопільська обл. 4781,00	м. Київ 11454,00	Чернівецька обл. 5772,00
Рівень безробіття, % до населення працездатного віку	Луганська обл. 16,6	Одеська обл. 6,5	Луганська обл. 16,9	Харківська обл. 6,6	Луганська обл. 17,6	Харківська обл. 6,3
Міграційний рух населення, тис. осіб	м. Київ 13,46	Донецька обл. -9,24	м. Київ 13,29	Донецька обл. -3,60	Київська обл. 30,68	Донецька обл. -23,87
Власні доходи бюджетів на одну особу (без трансфертів), грн.	м. Київ 5132,03	Закарпатська обл. 1254,45	м. Київ 7630,29	Луганська обл. 981,05	м. Київ 10003,49	Луганська обл. 1129,28
Трансферти на одну особу, грн.	Волинська обл. 4506,38	Луганська обл. 1951,98	Волинська обл. 5501,49	Луганська обл. 1480,00	Тернопільська обл. 6396,90	Луганська обл. 1765,00

Джерело: узагальнено авторами на підставі [13, 14, 15]

Низький рівень регіональних податкових надходжень на одного жителя (різниця між регіонами – 2-8 разів), як правило, безпосередньо пов'язаний з вищим, ніж у середньому по країні, рівнем безробіття (різниця між регіонами – 3 рази), низьким обсягом виробленого в регіоні ВРП.

Істотні регіональні відмінності відзначаються і за показником рівня оплати праці. Співвідношення максимального та мінімального рівнів середньої заробітної плати по регіонах за період з 2015 по 2017 роки сягає більше двократного розміру. За наведеними показниками розмах варіації протягом 3-х ро-

ків зростає, що є свідченням посилення нерівномірності економічного зростання регіонів.

Для визначення й узагальнення рівня розвитку окремих регіонів, детальніше проаналізуємо їх за основними соціально-економічними показниками в абсолютному і відносному значенні. Розглядаючи такий найбільш важливий показник, як валовий регіональний продукт, можна констатувати, що варіація його обсягу у регіонах країни значна – в 12 разів (Дніпропетровська обл. – 252 056,82 млн. грн. і Чернівецька обл. – 21 302,72 млн. грн.), а в розрахунку на душу населення розбіжність у областях складає майже в 3,4 рази (табл.4).

На стан регіонального розвитку істотний вплив має диференціація рівня середньомісячної заробітної плати за регіонами України (табл. 4). Так, у м. Києві середньо-

місячна заробітна плата у 2017 році складала 11 454,0 грн., у Донецькій області – 8 133,0 грн., Дніпропетровській – 7 337,0 грн., Київській – 7 459,0 грн., Запорізькій – 7 141,0 грн., тоді як у середньому для України її рівень склав 6 679,2 грн. У той же час у Тернопільській області середньомісячна оплата праці складала всього 5 798,0 грн., Волинській – 6 025,0 грн., Чернігівській – 5 913,0 грн., Херсонській – 5 969,0 грн., що становило лише 75 % від середнього рівня для економіки України. Таким чином, в Україні присутній істотний розбіг у рівні життя представників різних регіонів (середньомісячна заробітна плата у м. Києві у 2 рази більша, ніж у Чернівецькій області), що ставить додаткові завдання щодо досягнення європейських стандартів життя.

Т а б л и ц я 4

Показники соціально-економічного положення регіонів у 2017 р.

Регіони України	Валовий регіональний продукт			Доходи населення, млн. грн.	Рівень заробітної плати, грн./чол.	Рівень безробіття, %
	млн. грн.	%	тис. грн./чол.			
<i>Україна</i>	2 445 530,85	100,0	57,70	1 944 250,0	6679,2	9,9
Вінницька обл.	75 303,93	3,08	47,79	69 221,0	6433,0	11,0
Волинська обл.	36 923,55	1,51	35,56	39 580,0	6025,0	12,6
Дніпропетровська обл.	252 056,82	10,31	78,01	175 159,0	7337,0	8,8
Донецька обл.	127 187,50	5,20	30,28	105 336,0	8133,0	15,1
Житомирська обл.	49 212,81	2,01	39,97	51 644,0	6061,0	11,3
Закарпатська обл.	32 195,66	1,32	25,59	41 885,0	6633,0	10,8
Запорізька обл.	109 226,18	4,47	63,39	91 286,0	7141,0	11,0
Івано-Франківська обл.	54 642,45	2,23	39,67	54 218,0	6289,0	9,0
Київська обл.	135 327,18	5,53	77,14	87 779,0	7459,0	6,7
Кіровоградська обл.	43 811,99	1,79	45,82	39 283,0	6102,0	12,6
Луганська обл.	27 091,58	1,11	12,50	35 927,0	6019,0	17,6
Львівська обл.	116 564,63	4,77	46,08	111 891,0	6617,0	7,7
Миколаївська обл.	57 005,59	2,33	49,95	50 241,0	6842,0	10,6
Одеська обл.	127 706,80	5,22	53,59	115 600,0	6681,0	7,4
Полтавська обл.	111 388,58	4,55	78,79	66 861,0	6966,0	12,2
Рівненська обл.	39 666,35	1,62	34,18	45 169,0	6047,0	12,6
Сумська обл.	47 999,62	1,96	43,86	48 729,0	6159,0	9,6
Тернопільська обл.	32 190,59	1,32	30,59	37 176,0	5798,0	12,2
Харківська обл.	154 561,26	6,32	57,37	126 220,0	6593,0	6,3
Херсонська обл.	38 936,72	1,59	37,19	42 307,0	5969,0	11,3
Хмельницька обл.	53 256,31	2,18	41,79	54 199,0	6166,0	9,2
Черкаська обл.	58 223,76	2,38	47,71	49 754,0	6371,0	10,4
Чернівецька обл.	21 302,72	0,87	23,49	32 125,0	5772,0	9,5
Чернігівська обл.	43 231,91	1,77	42,38	42 424,0	5913,0	11,7
м. Київ	600 516,36	24,56	204,64	330 236,0	11454,0	7,4

Джерело: узагальнено авторами на підставі [9, 13, 14]

Для аналізу економічного стану регіонів, показник чистого прибутку підприємств є дуже важливим індикатором. Також, для більш повного визначення стану соціально-економічного розвитку регіонів слід проаналізувати деякі макроекономічні показники, наприклад, такі як об'єми експорту, імпорту, капітальних інвестицій, обсяги роздрібного товарообороту підприємств, що дозволяють зробити аналіз рівня економічної і ділової активності в регіонах.

За даними, які представлені у таблиці 5, видно що у Дніпропетровському регіоні та м. Києві показник чистого прибутку найбільший, а у Донецькому і Луганському найбільші збитки.

Значна перевага експорту над імпортом у Дніпропетровському, Запорізькому і Миколаївському регіонах характеризується специфікою розміщення галузей виробництва промислових підприємств в цих регіонах. Значною перевагою імпорту над експортом характеризується м. Київ, а також Харківський, Київський і Львівський регіони. Перевищення імпорту над експортом у регіонах пояснюється швидким розвитком нових видів послуг та інновацій у виробництві, що вимагає застосування модернізації основних фондів, придбання сучасної продукції машинобудування, транспортних засобів, хімії тощо.

Т а б л и ц я 5

Показники рівня економічної активності регіонів України у 2017 р.

Регіони України	Чистий прибуток підприємств		Експорт		Імпорт		Обсяг роздрібно-го товарообороту підприємств		Капітальні інвестиції	
	млн. грн.	%	млн. дол. США	%	млн. дол. США	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
<i>Україна</i>	181692,7	100,0	43264,74	100,0	49607,2	100,0	816553,5	100,0	448461,5	100,0
Вінницька	9308,2	5,12	1217,71	2,81	407,08	0,82	21097,3	2,58	11744,1	2,62
Волинська	1651,4	0,91	689,29	1,59	1334,97	2,69	15336,3	1,88	7041,9	1,57
Дніпропетровська	38657,9	21,28	7052,76	16,30	4609,55	9,29	72401,9	8,87	42908,5	9,57
Донецька	-22846,0	-12,57	4432,60	10,25	2033,91	4,10	22482,5	2,75	17268,9	3,85
Житомирська	1588,1	0,87	589,73	1,36	449,90	0,91	20008,5	2,45	7722,0	1,72
Закарпатська	-586,9	-0,32	1446,42	3,34	1341,74	2,70	18316,4	2,24	5623,7	1,25
Запорізька	16603,2	9,14	2980,86	6,89	1328,18	2,68	36293,3	4,44	15879,7	3,54
Івано-Франківська	-440,2	-0,24	665,40	1,54	637,20	1,28	19347,4	2,37	9707,8	2,16
Київська	10316,3	5,68	1748,41	4,04	3404,07	6,86	55090,4	6,75	34494,5	7,69
Кіровоградська	463,6	0,26	415,61	0,96	236,12	0,48	15417,2	1,89	7320,9	1,63
Луганська	-24018,9	-13,22	233,90	0,54	273,15	0,55	5782,8	0,71	3329,8	0,74
Львівська	2935,4	1,62	1585,15	3,66	2180,39	4,40	51898,9	6,36	24105,9	5,38
Миколаївська	3001,0	1,65	1900,65	4,39	781,72	1,58	19522,7	2,39	11178,0	2,49
Одеська	4875,6	2,68	1813,85	4,19	1427,93	2,88	62961,7	7,71	22299,7	4,97
Полтавська	10291,6	5,66	1864,52	4,31	1149,72	2,32	25784,1	3,16	15855,6	3,54
Рівненська	467,5	0,26	383,30	0,89	341,25	0,69	14933,5	1,83	6126,8	1,37
Сумська	4610,7	2,54	672,73	1,55	551,13	1,11	16374,2	2,01	6947,1	1,55
Тернопільська	1969,8	1,08	380,19	0,88	351,70	0,71	11679,7	1,43	7150,6	1,59
Харківська	7674,7	4,22	1191,54	2,75	1619,37	3,26	64891,9	7,95	19361,7	4,32
Херсонська	3684,6	2,03	289,15	0,67	201,43	0,41	19326,5	2,37	7362,2	1,64
Хмельницька	6033,7	3,32	467,64	1,08	414,26	0,84	20369,0	2,49	10499,9	2,34
Черкаська	6373,8	3,51	617,78	1,43	403,23	0,81	19630,9	2,40	8144,2	1,82
Чернівецька	-380,1	-0,21	149,78	0,35	113,20	0,23	13592,7	1,66	2992,1	0,67
Чернігівська	6025,7	3,32	625,07	1,44	445,06	0,90	15777,4	1,93	7351,1	1,64
м. Київ	93432,0	51,42	9738,30	22,51	19848,6	40,0	158236,3	19,38	136044,8	30,34

Джерело: узагальнено авторами на підставі [10, 11, 12]

Тісний зв'язок мають показники капітальних інвестицій і обсягу роздрібного товарообороту підприємств. Лідерами стану в цьому визначені є такі регіони – м. Київ, Дніпропетровська, Харківська, Київська і Львівська області, що разом складають майже 50,0% у за-

гальному обсязі. Відсталіми за цими показниками є Луганська, Чернівецька, Закарпатська і Рівненська області, що займають менше 5,0 % загального обсягу.

Розгляд основних макроекономічних показників дає змогу визначення суттєвих

розбіжностей розвитку територій як в соціальному, економічному так і демографічному сенсі. Результатом зазначених тенденцій є неоднакова спроможність регіонів щодо забезпечення місцевого розвитку. Тому державна регіональна політика, в контексті подолання депресивності проблемних регіонів, має бути спрямована на вирівнювання регіональних диспропорцій з метою створення самодостатніх, високорозвинених в соціально-економічному відношенні регіонів.

Тому вважаємо за потрібне розглянути міжрегіональні відмінності за бюджетними показниками, що мають важливе значення у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів, і особливо тих, які характеризуються депресивним станом.

Без сумніву, за допомогою комплексного аналізу державних і регіональних фінансових потоків можна розкрити потенційні ре-

зерви підвищення ефективності регіональної політики та джерел вирівнювання регіонів, і таким чином сформувати потужні фактори економічного зростання регіонів.

Одним із показників рівня економічної самодостатності регіонів слугують доходи місцевих бюджетів на душу населення до і після бюджетного вирівнювання. В цілому по Україні протягом 2014 – 2016 років вони зросли майже у 2 рази, і за цей період різко посилилась регіональна нерівномірність рівнів місцевих бюджетів. Зокрема, у розглянутий період мінімальний показник з трансфертами та без урахування трансфертів мала Луганська область, максимальний показник без трансфертів – Дніпропетровська, з трансфертами Полтавська область. Розмах варіації, при цьому, складає до міжбюджетного регулювання – 4,9 рази, після – 3,6 рази у 2016 році (табл. 6).

Т а б л и ц я 6

Доходи бюджетів регіонів України у розрахунку на одну особу

Регіони	Середній рівень доходів бюджетів у розрахунку на одну особу, грн.							
	без міжбюджетних трансфертів				враховуючи міжбюджетні трансферти			
	2014	2015	2016	Рейтинг	2014	2015	2016	Рейтинг
Вінницька	1931,76	2365,81	3553,45	12	5309,70	7033,27	8994,22	11
Волинська	1524,88	2118,54	2970,51	17	6031,26	7620,02	9148,13	9
Дніпропетровська	3366,39	4056,47	5554,95	1	5455,81	8102,49	10051,76	3
Донецька	2246,20	1663,08	2065,17	23	4210,40	3889,76	4239,09	23
Житомирська	1877,79	2216,59	3242,00	15	5670,86	7157,35	9044,34	10
Закарпатська	1254,45	1644,77	2468,14	21	5294,46	6697,19	8041,15	22
Запорізька	2634,58	3194,69	4988,79	3	5124,47	7243,73	9609,31	4
Івано-Франківська	1467,38	1860,09	2654,25	20	5466,95	7079,00	8924,27	14
Київська	2795,28	3545,72	5317,96	2	5611,38	7857,18	10059,38	2
Кіровоградська	2082,60	2485,87	3690,31	10	5499,80	7234,51	9122,70	8
Луганська	1489,23	981,05	1129,28	24	3441,22	2461,05	2894,27	24
Львівська	1907,24	2531,57	3929,12	7	5181,89	7282,02	9213,73	7
Миколаївська	2074,55	2541,01	3772,63	9	5256,89	6978,67	8636,12	18
Одеська	2339,97	2903,61	4510,08	5	5196,17	6906,08	8707,31	17
Полтавська	2699,38	3351,80	4858,00	4	5303,86	7698,52	10302,50	1
Рівненська	1615,91	1900,84	2685,56	19	5922,84	7383,28	8978,67	12
Сумська	2038,54	2441,84	3620,55	11	5163,43	7063,42	9391,04	5
Тернопільська	1311,71	1746,18	2427,87	22	5198,80	6781,74	8824,77	16
Харківська	2404,72	2895,76	4185,40	6	5171,09	6787,43	8482,82	19
Херсонська	1711,21	2139,59	3125,99	16	5246,47	6606,46	8112,92	21
Хмельницька	1794,42	2266,46	3244,22	14	5474,10	7144,70	8969,11	13
Черкаська	2062,79	2569,11	3777,29	8	5402,22	7159,29	9338,78	6
Чернівецька	1367,91	1819,98	2785,93	18	5238,68	6702,82	8397,31	20
Чернігівська	1886,90	2328,80	3533,29	13	5340,06	6884,69	8839,07	15
Мах	3366,39	4056,47	5554,95		6031,26	8102,49	10302,50	
Min	1254,45	981,05	1129,28		3441,22	2461,05	2894,27	
Мах/Min	2,7	4,1	4,9		1,8	3,3	3,6	

Джерело: узагальнено авторами на підставі [15]

Отже, фінансова підтримка регіонів може здійснюватися шляхом закріплення за місцевими бюджетами державних доходів, проте ці кошти, як правило, є недостатніми для адекватного фінансування їхньої діяльності і викликає зростання диференціації фінансової забезпеченості регіональних і місцевих бюджетів. Тому важливу роль у бюджетному регулюванні соціально-економічного розвитку регіонів мають міжбюджетні трансферти

До того ж, після бюджетного регулювання істотно змінився рейтинг регіонів за цим показником. Наприклад, Харківська область до надання трансфертів займала 6-е місце, після надання аж 19-е, Одеська область з

5-го місця перемістилась на 17-е, Миколаївська область з 9-го на 18-е. І навпаки, такі області, як Сумська, Житомирська і Волинська змінили рейтинг з 11-го на 5-е, з 15-го на 10-е, з 17-го на 9-е відповідно.

В табл. 7 порівняно динаміку і темп росту міжбюджетних трансфертів і валового регіонального продукту у регіональному розрізі. На протязі 2014 – 2016 рр. темп росту трансфертів та валового регіонального продукту майже в усіх регіонах зменшився. Таке становище говорить про недофінансування бюджетної сфери регіонів та загальне зменшення їх ділового тону.

Т а б л и ц я 7

Динаміка ВРП і міжбюджетних трансфертів по регіонах

Регіони	Міжбюджетні трансферти у розрахунку на одну особу, грн.			Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн.			Темп росту міжбюджетних трансфертів (до поперед. року), %			Темп росту валового регіонального продукту (до поперед. року), %		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2015	2016	напрям зміни	2015	2016	напрям зміни
Вінницька	3377,93	4667,46	5440,77	27312,8	37368,0	46787,6	138,2	116,6	↓	136,8	125,2	↓
Волинська	4506,38	5501,49	6177,62	23199,7	30390,3	34336,2	122,1	112,3	↑	131,0	113,0	↓
Дніпропетровська	2089,42	4046,02	4496,81	53879,0	66117,5	75680,4	193,6	111,1	↓	122,7	114,5	↑
Донецька	1964,21	2226,68	2173,92	27922,5	26965,8	32398,7	113,4	97,6	↓	96,6	120,1	↑
Житомирська	3793,07	4940,76	5802,34	23738,1	30801,6	38628,8	130,3	117,4	↓	129,8	125,4	↓
Закарпатська	4040,01	5052,41	5573,01	19148,9	22992,4	25730,9	125,1	110,3	↓	120,1	111,9	↓
Запорізька	2489,89	4049,04	4620,52	37356,6	50787,5	59973,0	162,6	114,1	↓	136,0	118,1	↓
Івано-Франківська	3999,57	5218,91	6270,02	27226,2	33172,2	37252,0	130,5	120,1	↓	121,8	112,3	↓
Київська	2816,10	4311,45	4741,42	46010,3	60056,6	74164,3	153,1	110,0	↓	130,5	123,5	↓
Кіровоградська	3417,19	4748,64	5432,39	29326,9	39509,8	47650,7	139,0	114,4	↓	134,7	120,6	↓
Луганська	1951,98	1480,00	1765,00	14141,0	10813,9	14283,2	75,8	119,3	↑	76,5	132,1	↑
Львівська	3274,65	4750,45	5284,61	28734,7	37364,8	45320,4	145,1	111,2	↓	130,0	121,3	↓
Миколаївська	3182,34	4437,66	4863,49	30411,4	41612,0	50269,5	139,4	109,6	↓	136,8	120,8	↓
Одеська	2856,20	4002,47	4197,23	31269,4	41735,8	50199,0	140,1	104,9	↓	133,5	120,3	↓
Полтавська	2604,49	4346,72	5444,49	48192,5	66625,2	81491,4	166,9	125,3	↓	138,2	122,3	↓
Рівненська	4306,92	5482,44	6293,11	24736,5	30342,6	33946,0	127,3	114,8	↓	122,7	111,9	↓
Сумська	3124,89	4621,58	5770,48	27058,0	37336,7	41907,7	147,9	124,9	↓	138,0	112,2	↓
Тернопільська	3887,09	5035,56	6396,90	20259,8	25012,7	29335,3	129,5	127,0	↓	123,5	117,3	↓
Харківська	2766,37	3891,67	4297,42	35366,3	45921,8	57334,1	140,7	110,4	↓	129,8	124,9	↓
Херсонська	3535,26	4466,87	4986,93	21771,7	30322,9	36702,3	126,4	111,6	↓	139,3	121,0	↓
Хмельницька	3679,68	4878,24	5724,89	24717,2	31742,9	38013,7	132,6	117,4	↓	128,4	119,8	↓
Черкаська	3339,43	4590,19	5561,48	30728,6	40903,5	48255,4	137,5	121,2	↓	133,1	118,0	↓
Чернівецька	3870,77	4882,84	5611,39	16537,4	20338,5	23388,4	126,1	114,9	↓	123,0	115,0	↓
Чернігівська	3453,16	4555,89	5305,79	26670,5	35374,2	41960,5	131,9	116,5	↓	132,6	118,6	↓
м. Київ	3377,93	4667,46	5440,77	27312,8	37368,0	46787,6	138,2	116,6	↓	136,8	125,2	↓

Джерело: узагальнено авторами на підставі [9, 15]

Відсутність взаємозв'язку між обсягом зібраних податків в регіоні і його видатками означає, що у місцевих органів влади немає стимулів для розширення власної податкової бази і, відповідно, для створення сприятливих умов для розвитку економіки регіону, особливо це стосується економічно слабших регіонів.

На нашу думку, рейтинги регіонів у забезпеченості їхніх бюджетів до і після міжбюджетного регулювання мають змінюватись несуттєво. Допомога регіонам має залежати від власних зусиль регіональної влади підвищити стан соціально-економічного розвитку свого регіону.

Тому, питання регіональної політики в Україні стають все більш актуальними.

Таким чином, забезпечення необхідного обсягу місцевого бюджету відбувається значною мірою через надання допомоги регіонам. На нашу думку, бюджетне регулювання має зменшувати нерівність соціально-економічного розвитку регіонів, але ранжування регіонів при цьому має зберігатись. До того ж, виникає ефект штучної дотаційності деяких регіонів, адже 9 регіонів (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Одеська, Харківська, Львівська, Полтавська області, м. Київ) мають вищий за середній по Україні показник доходів місцевих бюджетів на одну особу до бюджетного регулювання і при цьому є дотаційними.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведені розрахунки дозволяють стверджувати, що сучасний етап розвитку економічного простору України характеризується високим рівнем процесів диференціації. Вважаємо, для того, щоб підвищити ефективність національної і регіональної економічної політики, концепцій і стратегій розвитку окремих регіонів і територіально-адміністративних одиниць, необхідно, насамперед, визначити регіони, які потребують пріоритетної державної підтримки, і при цьому аналізувати не тільки рівень їх дотаційності або надходження інших трансфертів. Для цього необхідно визначити проблемні регіони на основі рейтингової оцінки соціально-економічного положення регіонів, враховуючи цілу низку показників. Зменшення значних диспропорцій регіонального розвитку надасть змогу налагодження соціально-економічної ситуації у економічно розвинутих регіонах та нарешті досягнення самостійності місцевих та регіональних бюджетів.

Література

1. *Бабінова О. О.* Державна регіональна політика і регіональний розвиток: сучасні реалії України та європейський досвід / О. О. Бабінова. – Київ: Фенікс, 2011. – 268 с.

2. *Голиков А. П.* Економіка України: фактори виробництва, галузева структура, розміщення, тенденції розвитку: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / А.П. Голиков, Н.А. Казакова, О.А. Шуба. – [2-ге вид.]. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2005. – 240 с.

3. *Дейнека О. Г.* Регіональний аспект диспропорцій соціально-економічного розвитку України / О. Г. Дейнека // Економіка та управління підприємствами машинобудівельної галузі: проблеми теорії та практики. – Х.: ХАІ. – 2009. – №1 (5). – С. 4–13.

4. *Крайник О. П.* Соціально-економічний розвиток регіону: механізми державного впливу: монографія / О. П. Крайник, Г. С. Третяк, О. М. Чемерис, І.І. Козак. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 232 с.

5. *Ляшевська О. І.* Державне регулювання валового регіонального продукту як чинник сталого розвитку регіону: монографія / О. І. Ляшевська. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. – 200 с.

6. *Райнін І. Л.* Адміністративно-правове регулювання управління розвитком регіону: монографія / І. Л. Райнін. – Харків: Золота мила, 2016. – 616 с.

7. Статистична інформація. Демографічна ситуація. Кількість адміністративно-територіальних одиниць в Україні / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Статистична інформація. Демографічна ситуація. Чисельність населення (щомісячна інформація). Чисельність населення за 2017 р. / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Статистична інформація. Національні рахунки. Валовий регіональний продукт (2017 рр.) / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

10. Статистична інформація. Соціально-економічне становище регіонів України. Обсяг експорту-імпорту товарів і послуг за регіонами України за 2017 рік / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

11. Статистична інформація. Соціально-економічне становище регіонів України. Інвестиційна та будівельна діяльність (щомісячна інформація). Капітальні інвестиції за 2017 рік / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

12. Статистична інформація. Соціально-економічне становище регіонів України. Споживчий ринок (щомісячна інформація). Обсяг роздрібного товарообороту підприємств за

січень-грудень 2017 року / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

13. Статистична інформація. Соціально-економічне становище регіонів України. Заробітна плата та стан її виплати (щомісячна інформація) Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку 2017 року / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

14. Статистична інформація. Соціально-економічне становище регіонів України. Ринок праці. Зареєстроване безробіття населення за регіонами у 2017 році / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

15. Статистичний збірник «Бюджет 2016» / Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.minfin.gov.ua/>

References

1. *Babinova, O. O.* (2011). State regional policy and regional development: modern realities of Ukraine and European experience. Kyiv: Phoenix, 268.

2. *Golikov, A. P. & Kazakova, N.A. & Shuba O. A.* (2005). Economy of Ukraine: factors of production, branch structure, location, development trends: [textbook for students of higher educational institutions]. Kharkiv: KhNU named V.N. Karazin. 240.

3. *Deineka, O. G.* (2009). Regional aspect of the disproportions of socio-economic development of Ukraine. Economics and management of enterprises of the machine-building industry: problems of theory and practice. Kharkiv. KhAI, 1(5), 4–13.

4. *Krynik, O. P. & Tretiak, G. S. & Chemeris, A. M. & Cossack, I. I.* (2011). Socio-economic development of the region: mechanisms of state influence: monograph. Lviv: LRIT NAPA, 232.

5. *Lyashevskaya, O. I.* (2016). State regulation of gross regional product as a factor of sustainable development of the region: monograph. Kharkiv: "Typography Madrid", 200.

6. *Rainin, I. L.* (2016). Administrative and legal regulation of management of the develop-

ment of the region: monograph. Kharkiv: Golden mile, 616.

7. Statistical information. Demographic situation. Number of administrative-territorial units in Ukraine / Official site of the State Statistics Committee of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Statistical information. Demographic situation. Population (monthly information). Population in 2017 / Official site of the State Statistics Committee of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Statistical information. National Accounts. Gross regional product (2017 gg.) / Official site of the State Statistics Committee of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

10. Statistical information. Socio-economic situation of the regions of Ukraine. Volume of export-import of goods and services by regions of Ukraine for 2017 / Official site of the State Statistics Committee of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

11. Statistical information. Socio-economic situation of the regions of Ukraine. Investment and construction activities (monthly information). Capital investment for 2017 / Official site of the State Statistics Committee of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

12. Statistical information. Socio-economic situation of the regions of Ukraine. Consumer market (monthly information). Volume of retail turnover of enterprises for January-December 2017 / Official site of the State Committee of Statistics of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

13. Statistical information. Socio-economic situation of the regions of Ukraine. Salary and the state of its payment (monthly information) Average monthly wages by region for the period from the beginning of 2017 / Official site of the State Statistics Committee of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

14. Statistical information. Socio-economic situation of the regions of Ukraine. Labor market. Registered Unemployment by Region in 2017 / Official Site of the State Statistics Committee of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

15. Statistical collection "Budget 2016" / Official site of the Ministry of Finance of Ukraine. Retrieved from: <http://www.minfin.gov.ua/>

Стаття надійшла
до редакції : 02.09.2018 р.

Стаття прийнята до друку:
20.11.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Тофанюк О. В. Моніторинг сучасного стану міжрегіональних диспропорцій розвитку / О. В. Тофанюк, А. С. Зінчук, О. М. Ващенко // Часопис економічних реформ. – 2018. – № 4 (32). – С. 89–99.

НОВИНИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ НА 2019 РІК

2019-й має стати роком розвитку та зростання для усіх сфер від школи та закладів профосвіти до вишів і наукових установ — кожна із них отримала місце у 10-ці основних пріоритетів Міністерства освіти і науки України (МОН) на наступні 12 місяців.

Про це розповіла міністр освіти і науки Лілія Гриневич під час підсумкової прес-конференції «Робота МОН: підсумки 2018-го/візії 2019-го», яка відбулася у Києві наприкінці 2018 року.

«Очевидно, що коло пріоритетів значно ширше, однак ми хочемо концентровано представити саме ті напрями, які торкнуться найбільшої кількості учнів, науковців, батьків, педагогів та викладачів. Можу відповідально заявити, що 2019-й рік буде не менш складним, ніж 2018-й, проте, в частині зростання реальних можливостей для кожного він стане дійсно визначним», — заявила Лілія Гриневич.

Вона підкреслила, що визначені пріоритети рівноцінні між собою та розташовані за принципом від найменшого «споживача» до найстаршого.

Розвиток реформи нової української школи (НУШ) — знову в перший клас, новий Державний стандарт базової освіти.

Наступний рік — час для розвитку реформи Нова українська школа. Знову майже півмільйона першокласників прийдуть у змінену школу. На них чекатимуть перепідготовлені вчителі, нові, засновані на сучасних потребах, програми та новий освітній простір, у який держава знову — вже другий рік поспіль — інвестує 1 млрд грн на засадах співфінансування з органами місцевого самоврядування.

Міністерство активно працюватиме над усуненням проблем, з якими стикнулася імплементація змін торік — створена Координаційна рада, яка моніторитиме впровадження змін та використання грошей на місцях, також з'являтимуться нові дистанційні курси для підтримки педагогів.

«Одна з найбільших проблем минулого року – використання грошей на місцях, ми виділили приблизно 1 млрд грн, однак, використали і дофінансували цей внесок дер-

жави по-різному. Тут є ціла низка проблем — від спроможності на місцях якісно використовувати гроші та здійснювати закупівлі, до неготовності ринку праці. 2019-го теж маємо співмірну інвестицію — зростання ефективності використання цих коштів є важливим викликом, створена Координаційна рада під головуванням прем'єр-міністра має поживити цей процес», — пояснила Лілія Гриневич.

Робота над поширенням реформи на базову школу також триватиме у 2019-му році — протягом нього має бути представлений бодай проект Держстандарту базової шкільної освіти, який на десятиліття визначить, якими компетентностями, знаннями та вміннями мають оволодіти учні 5-9 класів НУШ.

Гідність кожної дитини: доступна вбиральня, антибулінг та інклюзія

Якісне навчання неможливе без захисту гідності кожного учасника освітнього процесу. Водночас якщо дорослі можуть себе забезпечити, діти залишаються вразливими. Саме тому, у 2019-му МОН працюватиме над розвитком антибулінгових програм, вдосконаленням функціонування сфери інклюзивної освіти та планує переобладнати усі туалети на вулицях — зробити їх теплими та більш приватними.

Зокрема, йдеться про інвестицію в понад 263 млн грн на створення теплих туалетів у школах, де їх досі нема. Обов'язковою вимогою до шкільної вбиральні на всіх рівнях — від молодшої до старшої школи — стане наявність перегородок та дверей у кожній кабінці. Так, це вже враховано у нових ДБН (державні будівельні норми) та санпінах, що формують вимоги до будівель шкіл.

Нові механізми професійного зростання вчителів: добровільна сертифікація та механізм «гроші за вчителем»

Упродовж наступних 12 місяців також запрацюють нові механізми для розвитку та професійного зростання вчителів.

Один із них — добровільна сертифікація вчителів. Протягом 2019-го у ній зможуть взяти участь 1 тис вчителів початкових класів.

Метою сертифікації є виявлення та стимулювання педагогічних працівників з високим рівнем професійної майстерності, які володіють методиками компетентнісного навчання і новими освітніми технологіями та сприяють їх поширенню.

«Через механізм сертифікації ми хочемо віднайти тих кращих провідників Нової української школи, агентів змін, що готові ділитися та поширювати сучасні методики навчання. Реалізувати таку мету можна лише за умови добровільності процесу, тому ми ретельно слідкуватимемо за дотриманням цього принципу», - відзначає Лілія Гриневич.

Докладнішу інформацію про сертифікацію можна за посиланням. Закликаємо вчителів швидше зважуватись на її проходження, адже кількість місць обмежена, а реєстрація почнеться вже 15 січня і триватиме до 1 лютого.

Ще один важливий механізм заохочення педагогів — впровадження принципу «гроші ходять за вчителем» на підвищення кваліфікації.

«Поява нових методик навчання у школах залежить від учителя, і вони не з'являться у закладах, поки ми не змінимо систему підвищення кваліфікації педагогів. Наше рішення — передати право обирати педагогу і школі, а також урізноманітнити можливості підвищувати кваліфікацію та дозволити займатися ним не тільки обласним інститутам післядипломної освіти. Частину грошей, що витрачаються на підвищення кваліфікації педагогів державою, ми спрямуємо безпосередньо у школи, і вчитель зможе обрати певну кількість годин для професійного розвитку там, де він вважає це за потрібне», - роз'яснила Міністр.

Початок роботи освітнього омбудсмена.

У 2019 році в Україні має з'явитися інститут освітнього омбудсмена, що захищатиме права здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників.

Для допомоги освітньому омбудсмену працюватиме спеціальна служба, що складатиметься з 15 осіб. Передбачається, що після отримання скарги про порушення прав у сфері освіти служба мусить розглянути її у строк не більш як 1 місяць. Саме за результатами цього розгляду освітній омбудсмен приймає рішення про обґрунтованість чи не-

обґрунтованість скарги та надає письмову відповідь про результати її розгляду.

Якщо скарга обґрунтована, освітній омбудсмен протягом п'яти робочих днів вживає заходів до поновлення та захисту порушених прав заявників.

Діджиталізація освіти: Інтернет та комп'ютери в сільські школи

2019-го у тестовому режимі має запрацювати Національна освітня платформа, де розвиватиметься цифрова освітня екосистема. Зокрема, на ній розміщуватимуться справжні електронні підручники з віртуальними 3D-матеріалами, які вчителі зможуть компонувати на свій розсуд, скани підручників для завантаження, інтерактивні лабораторії, віртуальні музеї, форуми для спілкування вчителів, системи менеджменту освіти.

Аби кожна школа мала доступ до цієї системи, у бюджеті-2019 передбачено понад 1 млрд грн на встановлення інтернет-доступу для шкіл, які його не мають, а також закупівлю комп'ютерів для них.

Старт масштабної реформи професійної освіти: нові стандарти та інфраструктурний проект на 58 млн євро

2019-й рік — старт масштабної реформи професійної освіти. Як і трансформація шкільної освіти, вона передбачатиме зміну стандартів, прийняття нового профільного закону «Про професійну (професійно-технічну) освіту», а також оновлення освітнього середовища.

Над оновленням стандартів, підвищенням кваліфікації вчителів та майстрів, а також оновленням освітнього середовища МОН працюватиме спільно з європейськими партнерами, які надають на ці потреби інвестицію у розмірі 58 млн євро.

«Це великі, але дуже потрібні нашій системі гроші. Сьогодні обладнання закладів професійної освіти зношене на 60%, а подекуди навіть на 100%. Ми ніколи не зможемо забезпечити нашу економіку якісними фахівцями, якщо не створимо для них умови для навчання на якісному обладнанні, такому, що вони побачать на власному місці роботи», — підкреслила Лілія Гриневич.

Важливим елементом реформи стане також розвиток дуальної освіти, в межах якої учень теоретичні знання отримує у закладі профосвіти, а решту — на реальному виробництві.

Аби кожна зі сторін — заклад, учень, роботодавець — могли розвивати дуальне навчання на зрозумілих усім засадах, МОН розробило типовий договір про здобуття професійної освіти за дуальною формою навчання. Планується, що це буде тристоронній документ, що дозволить організувати навчання не лише в закладі, а й на виробництві. Водночас роботодавець у межах договору може домовитися з учнем, що той працюватиме певний період часу після навчання на його підприємстві.

Становлення Національної системи кваліфікацій: зв'язок між ринком праці та освітою

Становлення Національної системи кваліфікацій — це зведення «мосту» між ринком праці та освітою. Ця робота триватиме не один рік, а на 2019 заплановано початок роботи Національного агентства кваліфікацій.

Воно має такі основні завдання: акредитація кваліфікаційних сертифікаційних центрів, координація мережі таких центрів, участь у розробці професійних стандартів, розробка методики зіставлення професійних та академічних стандартів тощо. Тобто йдеться про те, як стандарти професій будуть співвідноситись з освітніми стандартами, як вони оновлюватимуться.

Це має полегшити доступ до підтвердження чи отримання професійної кваліфікації, створити систему визнання неформального та інформального навчання.

Старт роботи Національного фонду досліджень

Нещодавно за рішенням Уряду було створено Національний фонд досліджень, а вже 2019-го року він має розпочати грантову підтримку наукових досліджень та розробок. Передбачається, що НФД стане одним з ключових кроків з реформування системи фінансування науки в Україні. У бюджеті вже передбачено понад 260 млн грн на його роботу.

Фонд надаватиме грантову підтримку як на фундаментальні наукові дослідження з природничих, технічних, суспільних та гуманітарних наук, так і на прикладні наукові дослідження та розробки за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки.

Гранти також спрямовуватимуться на розвиток матеріально-технічної бази наукових досліджень і розробок, дослідницької

інфраструктури, на проекти молодих вчених, наукове стажування, зокрема, за кордоном, популяризацію науки тощо.

Початок роботи центрів колективного користування обладнанням у закладах вищої освіти

2019-го в університетах почнуть роботу центри колективного користування обладнанням — простори, де науковці зможуть приїхати та провести потрібні заміри для своїх досліджень на надсучасному обладнанні.

«Наукове обладнання надзвичайно дороге, його відсутність — одна з найсуттєвіших проблем нашої науки, його взагалі системно не закуповували і не оновлювали впродовж незалежності. Очевидно, що ми не можемо закупити обладнання у кожен університет та кожен наукову установу, ми просто не заробляємо стільки грошей. Тому ми пішли іншим шляхом — ми інвестуємо в створення центрів колективного користування обладнанням, куди науковці зможуть прийти і провести потрібні заміри і дослідження, записавшись у графік роботи центру», — розтлумачила Лілія Гриневич.

Наразі вже створено 8 таких центрів, які почнуть активну роботу у 2019-му. Впродовж року буде створено ще 4 таких центри. Для цього 2018-го було витрачено 28 млн грн, а 2019-го буде інвестовано ще 30 млн грн.

Впровадження базового фінансування науки у вишах 100 млн грн буде спрямовано на впровадження базового фінансування науки в університетах — механізму, що допоможе вишам будувати довгострокову дослідницьку політику.

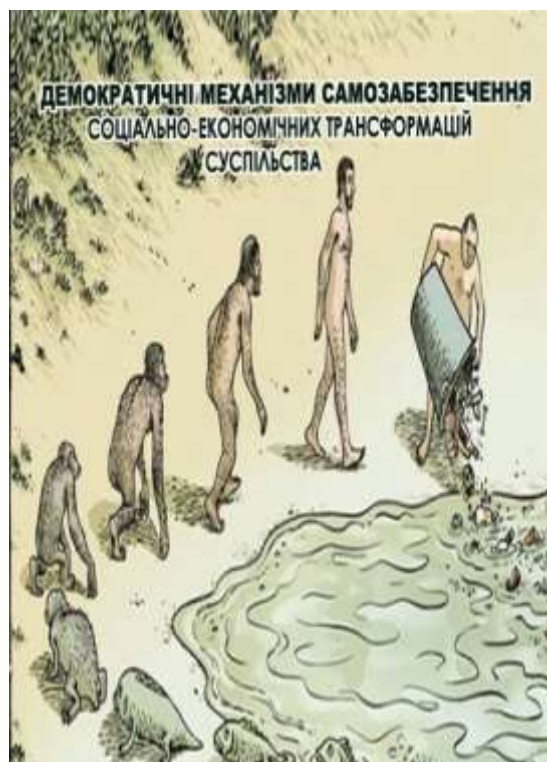
Передбачається, що це буде довгострокове фінансування розвитку наукових напрямків в окремих університетів, що зможуть пройти атестацію наукової роботи. Основна особливість у тому, що атестуватимуть не заклад загалом, а саме розвиток наукових напрямів. Тобто довгострокове фінансування науки заклади отримуватимуть саме на ті напрями, де вони об'єктивно кращі.

Тараненко К. Ю. **Податково-правовий патерналізм: правова сутність та форми прояву:** монографія / К. Ю. Тараненко. – К. : Видавництво «Юрінком Інтер», 2018. – 248 с.

У виданні досліджено сутність податково-правового патерналізму як невід’ємної частини української ментальності, культури та практики оподаткування. Всебічно проаналізовано поняття податково-правового патерналізму, його витoki, еволюцію та місце у державно організованому суспільстві. Глибоко вивчені властивості податково-правового патерналізму, що дають змогу виявити його роль та функціональне призначення для податково-правової політики держави. Головна увага приділена розкриттю форм прояву податково-правового патерналізму у податковому праві нашої держави на основі аналізу чинного податкового законодавства, практики його застосування, судової практики, а також практики Європейського суду з прав людини та Суду ЄС.

Видання призначено для науковців, юристів, працівників фіскальної служби, аспірантів, студентів, а також для читачів, які цікавляться актуальними проблемами податкового права.

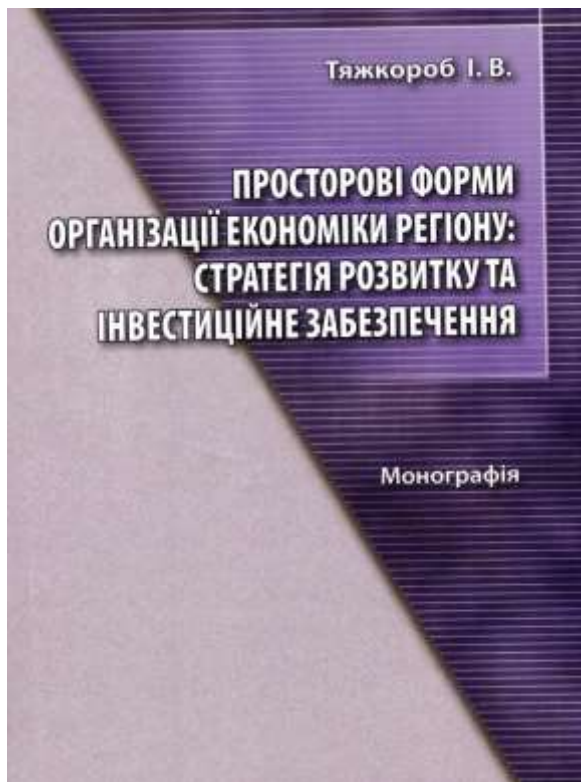

Демократичні механізми самозабезпечення соціально-економічних трансформацій суспільства: монографія / [Колектив авторів] : за наук. ред Т. В. Калінеску. — Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. – 376 с.

Зміст монографії складається з наукових матеріалів, які містять підходи до визначення демократичних механізмів самозабезпечення соціально-економічних трансформацій суспільства, здійснена спроба розробки теоретичних та методологічних принципів, а також практичних рекомендацій для комплексного оцінювання соціально-економічних умов реалізації демократичних механізмів трансформації громад. У монографії аналізуються проблеми та тенденції соціально-економічного розвитку громади, визначаються технології реалізації соціально-економічної політики щодо забезпечення рівня самодостатності регіону, досліджуються параметри, що впливають на механізм відтворення соціально-економічного потенціалу регіону в умовах трансформації суспільства.

Запропоновано напрями модернізації демократичних механізмів соціально-економічних трансформацій до мінливих вимог сучасності.

Тяжкороб І. В. **Просторові форми організації економіки регіону: стратегія розвитку та інвестиційне забезпечення: монографія** / І. В. Тяжкороб. – К.: «Видавництво Людмила», 2018. – 404 с.

Монографія присвячено вирішенню науково-практичної проблеми щодо розвитку просторових форм організації економіки регіону.

У межах даного дослідження розглянуто теоретичні засади забезпечення стратегії розвитку просторових форм організації економіки регіону, методологічне підґрунтя інвестиційного забезпечення стратегії розвитку просторових форм організації економіки регіону, визначено тенденційність у розвитку регіонів України, сформовані концептуальні підходи до інвестиційного забезпечення стратегії розвитку економіки регіону та означено інструментарій задля реалізації концепту інвестиційного забезпечення стратегії розвитку просторових форм організації економіки регіону.

Монографія може бути корисною для наукових і практичних працівників, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів.

Гетманцев Д. О. **Прямі реальні податки. Правова сутність та адміністрування: наук.-практ. посіб.** / Д. О. Гетманцев, О. О. Семчик, О. А. Шишканов. – К. : Видавництво «Юрінком Інтер», 2018. – 372 с.

У виданні науково-практичного посібника «Прямі реальні податки. Правова сутність та адміністрування» розглядаються як загальнотеоретичні проблеми прямого реального оподаткування, так і практичні питання виконання податкового обов'язку з урахування останніх змін до Податкового кодексу України. В посібнику розкривається правова природа прямих реальних податків, історія їх становлення в загальносвітовому масштабі та на території сучасної України, іноземний досвід застосування, детально проаналізовано сучасний стан законодавчого регулювання податку на майно та всіх його складових – плати за землю, податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку.

Посібник розраховано на практикуючих юристів, економістів, викладачів та студентів юридичних та економічних навчальних закладів.

Перелік рецензентів поточного випуску журналу

- Васильєв А. Й.** – доктор економічних наук, професор, Президент інженерної академії України, заступник директора з науково-технічної діяльності Інституту проблем машинобудування імені А. М. Підгорного, м. Харків, Україна.
e-mail: eau.7788982@gmail.com
- Д'яченко Ю. Ю.** – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри «Міжнародна економіка та туризм» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Сєверодонецьк, Україна.
e-mail: y.dyachenko@i.ua
- Журавльова І. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси» Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, м. Харків, Україна.
e-mail: zhuv12@gmail.com
- Маргасова В. Г.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Облік, оподаткування та аудит» Чернігівського національного технологічного університету, м. Чернігів, Україна.
e-mail: viktoriya.margasova@gmail.com
- Мітрофанова І. В.** – доктор економічних наук, професор кафедри «Економічна теорія, світова та регіональна економіка», Волгоградський державний університет, м. Волгоград, Росія.
e-mail: mitrofanova@volsu.ru
- Момот Т. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінансово-економічна безпека, облік і аудит» Харківської національної академії міського господарства, Харків, Україна.
e-mail: tvmomot@gmail.com
- Найдьонов М. Д.** – доктор економічних наук, професор, керівник напрямку розвитку мономіст Президіуму Комі Республіканської Асоціації незалежних експертів, м. Сиктивкар, Російська Федерація.
e-mail: iND.Naidenov@mail.ru
- Нусратуллин В. К.** – доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту економіки і соціології Уфимського центру Російської Академії наук, м. Уфа, Російська Федерація.
e-mail: nvk-ufa@rambler.ru
- Павлов К. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка та управління» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій, м. Іжевськ, Російська Федерація.
e-mail: kvp_ruk@mail.ru
- Петрова І. Л.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Маркетинг та поведінкова економіка» Університету «КРОК», м. Київ, Україна.
e-mail: petrova@krok.edu.ua
- Савицька Н. Л.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Маркетинг» Харківського державного університету харчування та торгівлі, м. Харків, Україна.
e-mail: natalisavitska2010@gmail.com
- Тарасенко І. О.** – доктор економічних наук, професор кафедри «Фінанси та фінансово-економічна безпека», Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ, Україна.
e-mail: irataras@ukr.net

Шановні колеги, пропонуємо Вашій увазі
ВИМОГИ
щодо змісту та оформлення статей для подання в науково-виробничий журнал
«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Сфера розповсюдження науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»: загальнодержавна, зарубіжна.

Наукові спеціальності, за якими можуть бути опубліковані статті:

- 051 Економіка;
- 071 Облік і оподаткування;
- 072 Фінанси, банківська справа та страхування;
- 073 Менеджмент;
- 074 Публічне управління та адміністрування;
- 075 Маркетинг;
- 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність;
- 232 Соціальне забезпечення;
- 241 Готельно-ресторанна справа.

**Програмні цілі науково-виробничого журналу
«Часопис економічних реформ»:**

- висвітлення проблем соціально-економічного розвитку країни;
- поглиблене вивчення методологічних та прикладних проблем сучасної економіки;
- оприлюднення результатів досліджень у галузі економіки, менеджменту, організації виробництва та підприємництва;
- поширення досвіду реформувань у всіх сферах економічної діяльності;
- надання інформаційної підтримки аспірантам, докторантам та молодим вченим.

Рукописи статей, що будуть направлятися до журналу повинні бути набрані у текстовому редакторі Microsoft Word (файл повинний мати розширення *.doc або *.rtf), написані українською мовою (або російською, чи англійською – для громадян інших країн).

Обсяг статті – від 10 сторінок формату А4 (210х297 мм). Шрифт Times New Roman Cyr № 14; Міжрядковий інтервал 1,5. Поля сторінок: усі – 20 мм (без колонтитів).

Структура статті повинна відповідати Постанові Президії ВАК України № 7-05/1 від 15.01.2003 р. ("Бюлетень ВАК України" № 1/2003) та мати такі **елементи**:

- *JEL classification codes* (за Системою класифікації Американської Економічної Асоціації (АЕА). Керівництво щодо обрання коду наведено в <https://www.aeaweb.org/>)
- *Постановка проблеми* в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.
- *Аналіз останніх досліджень і публікацій*, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;
- *Формулювання мети статті*.
- *Виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
- *Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень* у цьому напрямі.

ДО РУКОПISУ ДОДАЮТЬСЯ

- **зовнішня рецензія від доктора економічних наук** (НЕ з місця працевлаштування/навчання автора), завірена відповідним чином;
- **довідка про автора (трьома мовами)**, в якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, зазначається посада й організація (повна назва структурного підрозділу), де працює автор, контактний телефон, електронна адреса, ORCID ID, назва статті та обрана тематична рубрика;
- **довідка про зовнішнього рецензента (трьома мовами)**, у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, посада й організація, де працює ре-

цензент, його контактний телефон та **обов'язково** електронна адреса;

- **витяг із протоколу** засідання кафедри, факультету або Вченої ради установи з рекомендацією статті до друку;
- **угода про передачу авторських прав** (за наявності співавторів – спільна, за підписами усіх) про те, що стаття є власною розробкою автора (авторів), ніде раніше не друкувалася і не знаходиться на розгляді в інших виданнях (зразок розміщено на <https://chasopys.jimdo.com>);
- **переклад повного тексту статті англійською мовою** (відповідно п. 2.9 Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1111 від 17.10.2012 р.).

Пристатейний список літератури англійською мовою (References) повинен бути оформлений згідно APA (the American Psychological Association), приклад надається!

Окремою сторінкою наводять **анотації (вимоги до структури анотації наведені нижче), ключові слова, назва статті, прізвище, ім'я авторів трьома мовами** (українська, російська та англійська).

Формули подають у форматі *Microsoft Equation 2.0, 3.0 (4.0)*, вирівнюють по центру посередині тексту і нумерують в круглих дужках з правого краю.

Рисунки підписують і нумерують під рисунком по центру тексту.

Всі об'єкти в простих рисунках, які зроблені у Word, мають бути обов'язково згруповані.

Таблиці подають як окремі об'єкти у форматі *Word* з розмірами, приведеними до сторінки складання. Основний кегль таблиці 11, заголовок 12. Заголовки таблиць розміщують по центру сторінки, нумерація таблиць — по правому краю сторінки.

У текст статті можуть бути внесені редакційні правки без узгодження з автором.

Вимоги щодо аотації до статті:

Анотація повинна мати обсяг 1800-2000 знаків та має бути структурована українською (або мовою статті) та англійською мовами (Times New Roman, 11 пт.); Анотація повинна містити стисле формулювання змісту статті, не повторювати назву статті. Загальна структура анотації повинна містити:

- Постановка проблеми (*Formulation of the problem*);
- Мета дослідження (*The aim of the research*);
- Об'єкт дослідження (*The object of the research*);
- Методи, використані в дослідженні (*The methods of the research*);
- Гіпотеза дослідження (*The hypothesis of the research*);
- Виклад основного матеріалу (стисло) (*The statement of basic materials*);
- Оригінальність та практична значимість дослідження (*The originality and practical significance of the research*);
- Висновки та перспективи подальших досліджень (*Conclusions and perspectives of further research*).

Приклади оформлення переліку літератури в статті англійською мовою (References):
Standard for references conforms to requirements **APA (the American Psychological Association)** :
<http://www.apastyle.org/>.

Journal articles with DOI:

Author, A. A. (Year of publication). Article Title. Journal Title, vol. (no.), pages. doi.
e.g. Monasturnyi, E.A. (2006). Innovative cluster. Innovations, 2, 38-43. doi:10.1037/0278-6133.24.2.225.

Journal articles without DOI:

Author, A. A. (Year of publication). Article Title. Journal Title, vol. (no.), pages.
e.g. Monasturnyi, E.A., & Kulik, J.A. (2005). Social and economic development. Economy of Region, 3, 39-52.
Monasturnyi, E. A. & Kulik, J.A. & Nulif, K.L. (2008). Social and economic development. Economy, 3, 52-67.

Books:

Author, A. A. (Year of publication). Title of book (Edition). Location: Publisher, pages.
e.g. Monasturnyi, E. A. (2006). Innovative cluster. Moscow: Nauka, 267.
Duncan, G. J., & Brooks-Gunn, J. (Eds.). (1997). Consequences of growing up poor. New York, NY: RussellSage Foundation, 350.
Plath, S. (2000). The unabridged journals. K. V. Kukil (Ed.). New York, NY: Anchor, 680.

Chapter in a book:

Author, A. A., & Author, B. B. (Year of publication). Title of chapter. In A. A. Editor & B. B. Editor (Eds.), Title of book (pages of chapter). Location: Publisher.
e.g. Monasturnyi, E. A. (2006). Innovative cluster. In J. A. Kulik (Ed.), Innovations (pp. 12-21). Moscow: Nauka.

Electronic sources (Web publications):

Author, A. A., & Author, B. B. (Date of publication). Title of article. Title of Online Periodical, volume number (issue number if available). Retrieved from <http://www.someaddress.com/full/url/>.
e.g. Tatarkin A. I. (2013). Self-development of regional socioeconomic systems as the need for Russia's federal development. Economy of Region, 4. Retrieved from <http://economyofregion.com/archive/2013/47/2164/pdf/>.

Кожна стаття, представлена в редакцію, за наявності переліченого пакету документів, позитивної зовнішньої рецензії, друкується згідно розкладу тиражування журналу, а саме чотири рази на рік (щокварталу).

Поточний номер журналу	1	2	3	4
Термін тиражування номеру журналу та опублікування в мережі Internet	31.03	30.06	30.09	31.12
Підсумковий строк надання статті до відповідного номеру журналу	20.02	20.05	20.08	20.11
Шановні автори, будь ласка, не затримуйте строк надання матеріалів. Це стане підґрунтям якісної та швидкої публікації Вашої наукової праці!				

Головний редактор

доктор економічних наук, професор Калінеску Тетяна Василівна

Відповідальний редактор

кандидат економічних наук, доцент Ліхоносова Ганна Сергіївна

Статті подаються поштою за адресою:
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
вул. Чкалова, 17, м. Харків, Україна, 61000 або надсилаються на e-mail:
a.likhonosova@gmail.com; tetyana.calinescu@gmail.com

<http://nti.khai.edu/ojs/index.php/cher>

<http://chasopys.jimdo.com>

Сподіваємося на плідну співпрацю!

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

науково-виробничий журнал

№ 4 (32), 2018

Відповідальний за випуск

С. К. Рамазанов

Оригінал-макет

Г. С. Ліхоносова

Підписано до друку 20.12.2018 р.
Формат 60x84 1/8. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 16,3 Обл. вид. арк. 17,2
Наклад 50 пр. Замовлення № 14. Ціна вільна.

Видавці:

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
93406, м. Сєвєродонецьк, Луганська обл., пр. Центральний, 59а
Телефон / факс (06452) 4-03-42
E-mail: uni.snu.edu@gmail.com
http://snu.edu.ua

Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
61070, м. Харків, вул. Чкалова, 17
Телефон / факс (057) 788-48-14
E-mail: khai@khai.edu
http://khai.edu.ua

Виготовлювач:

Видавничий центр Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
61070, м. Харків, вул. Чкалова, 17
izdat@khai.edu

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 391 від 30.03.2001 р.